

Pauliina Pitkäjärvi

VANHEMPIENSA VELKAANNUTTAMAT
Taloudellinen hyväksikäyttö kuuden
itsenäistyvän nuoren kokemana

Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
2017

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vanhempiansa velkaannuttamat – taloudellinen hyväksikäyttö kuuden itsenäistyvän nuoren kokemana

Tekijä: Pauliina Pitkämä

Koulutusohjelma/oppiaine: sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –työ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 92 + 7 liitettä

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Taloudellinen hyväksikäyttö on melko vähän tutkittu ilmiö. Se on taloudellisen väkivallan ulottuvuus ja siten yksi vallankäytön muodoista. Taloudellista hyväksikäyttöä on muun muassa toisen henkilön velkaannuttaminen, varastaminen ja kiristäminen. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemukset taloudellisesta hyväksikäytöstä olivat syntyneet itsenäistymisen ja orastavan aikuisuuden elämänvaiheessa, jolloin toimijuiden ja toiminnan mahdollisuudet yleensä laajenevat.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa itsenäistyvien nuorten kokemuksia omien vanhempien heille aiheuttamasta velkaantumisesta, mutta työn edetessä ilmiö tarkentui taloudelliseksi hyväksikäytöksi. Tutkimusaineisto koostui kuuden nuoren teema-haastatteluista. Aineiston analyysissä hyödynnettiin Juha Perttulan (1995) kehittämää fenomenologisen erityistieteen metodia, jonka avulla pyrittiin tavoittamaan nuorten kokemusten keskeiset merkitykset eli tutkittavan ilmiön yleinen merkitysverkosto. Nuorten subjektiiviset kokemukset kytkeytyivät tutkimukselliseen tarkasteluun aineisto-otteiden kautta.

Tutkimuksessa tarkasteltiin nuorten taloudelliselle hyväksikäytölle antamia kokemuksellisia merkityksiä suhteessa heidän toimijuuteensa. Merkitykset paikantuivat neljälle alueelle, joita olivat tunteet, sosiaaliset suhteet, hyväksikäytöstä selviytyminen sekä itsenäistyminen. Kaikilla alueilla taloudellisella hyväksikäytöllä oli vaikutuksia nuorten toimijuuteen. Se muodosti toimijuudelle taloudellisia, sosiaalisia ja psyykkisiä rajoja. Samanaikaisesti nuorten toimijuus muotoutui suhteessa taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytymiseen ja itsenäistymiseen. Näin ollen tutkimuksen nuorten toimijuus rakentui taloudellisen hyväksikäytön kokemusten läpäisemänä.

Avainsanat: taloudellinen hyväksikäyttö, velkaantuminen, toimijuus, itsenäistyminen, fenomenologia

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Itsenäistyvien nuorten taloudellinen hyväksikäyttö ja toimijuus.....	4
2.1 Velkaantumisen muutos ja velkaannuttaminen.....	4
2.2 Taloudellinen hyväksikäyttö.....	7
2.3 Itsenäistyminen ja nuorten toimijuus	17
3 Tutkimukseni toteutus	25
3.1 Taloudellisen hyväksikäytön kokemusten tutkiminen	25
3.2 Tutkijapositioni paikannuksia	28
3.3 Tutkimushaastattelut	31
3.4 Tutkimukseni nuoret	34
3.5 Tutkimuseettiset huomiot.....	36
4 Aineiston analyysi.....	41
4.1 Analyysin eteneminen.....	41
4.2 Yksilökohtaisten merkitysverkostojen luominen	46
4.3 Yleisen merkitysverkoston luominen	49
5 Itsenäistyvien nuorten kokema taloudellinen hyväksikäyttö.....	59
5.1 Tunteiden sävyttämät kokemukset.....	59
5.2 Ihmissuhteiden säröytyminen.....	62
5.3 Taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytyminen	65
5.4 Velkojen varjostama itsenäistyminen	70
6 Pohdinta	77
Lähteet	88
Liitteet	93

1 Johdanto

Tutkimukseni sai alkusysäyksensä viitisen vuotta sitten, kun pohdin ensimmäistä kertaa pro graduni aihetta. Olen aiemmalta koulutukseltani kauppatieteiden maisteri, joten jollakin tavoin talouteen liittyvä tematiikka tuntui luontevalta valinnalta. Olin kiinnostunut velkaantumisesta ilmiönä, mutta uuden näkökulman löytäminen vaikutti haastavalta. Ajattelin, että ylivelkaantumista ja pelivelkoja oli jo tutkittu eri näkökulmista enkä keksinyt miten lähestyisin ilmiötä uudella tavalla. Eräänä päivänä keskustelin silloisen kollegani kanssa vaikeudestani löytää sopivaa tulokulmaa velkaantumisen tarkasteluun. Hän pohti, onko alaikäisenä mahdollista velkaantua. Tyrmäsin ajatuksen heti, mutta kysymys jäi kuitenkin mietityttämään minua. Tein joitakin aiheeseen liittyneitä internethakuja ja löysin alaikäisenä velkaantumista käsitteleviä kirjoituksia. Tästä sai alkunsa tutkimuksellinen kiinnostukseni vanhempien aiheuttamaa velkaantumista kohtaan. Olen sittemmin käsitellyt kyseistä teemaa eri tavoin useissa sosiaalityön opintojen kurssitöissäni. Myöhemmin siirryin sosiaalityöntekijäksi aikuisosiaalityöhön, jossa kuulin ja kohtasin erilaisia kertomuksia vanhempien aiheuttamasta velkaantumisesta. Tunsin osaamattomuutta kohtaamani ilmiön edessä, mikä vahvisti ajatukseni siitä, että aiheesta tarvitaan lisää tietoa.

Vielä tutkimussuunnitelmassani totesin, että tutkimukseni kohdentuisi nimenomaan vanhempien aiheuttamaan alaikäisenä velkaantumiseen, mutta aineistonkeruun haastavuus ohjasi minua myöhemmin laajentamaan tutkimusasetelmaa. Kun aloitin tutkimushaastatteluiden keräämisen, yritin ensin tavoittaa vain alaikäisenä velkaantuneita. Tarpeeksi suuren otannan tavoittaminen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi tehtäväksi. Laajensin tutkimukseni kohderyhmää kattamaan alle 29-vuotiaat itsenäistyvät nuoret, mikä vauhditti aineistonkeruuta. Tästä huolimatta kului lähes vuosi ennen kuin minulla oli tarpeeksi aineistoa ja pääsin etenemään tutkimusprosessissäni seuraavaan vaiheeseen.

Tutustuessani keräämääni teemahaastatteluaineistoon huomasin olevani vanhempien aiheuttamaa velkaantumista suuremman teeman äärellä. Ymmärsin, että vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kokemukset paikantuvat yhdeksi taloudellisen hyväksikäytön tai laajemmin taloudellisen väkivallan, ulottuvuudeksi. Tämä sitoo tut-

kimukseni osaksi väkivaltatutkimusta. Taloudellisen väkivallan ja -hyväksikäytön taustalla on monesti taloudellisen hyödyn tavoittelu tai vahingoittamispyrkimys. (Kaittila & Nyqvist 2014, 273.) Siihen sisältyy vallankäytön ja kontrolloinnin ulottuvuus. Taloudellinen hyväksikäyttö on uhka sitä kokeneen taloudelliselle turvallisuudelle. Se on tutkimusaiheena uusi, jonka vuoksi taloudellisesta hyväksikäytöstä on toistaiseksi saatavilla melko vähän tutkimustietoa. (Adams ym. 2008, 564.) Suomalaisessa tutkimuksessa siihen on lähinnä viitattu muissa väkivaltaa laajemmin käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Nyqvist 2001, Notko 2011, Piispa 2008). Kansainvälinenkin tutkimus on suhteellisen vähäistä ja se on pääosin angloamerikkalaisessa kontekstissa tuotettua (Kaittila & Nyqvist 2014, 273). Vanhempien aiheuttamaa velkaantumista tai omiin lapsiin kohdistettua taloudellista hyväksikäyttöä ei tekemieni hakujen perusteella ole vielä sellaisenaan tutkittu, vaan se on noussut esiin muun tutkimuksen yhteydessä ikään kuin sivujuonteena (esim. Hovila 2016; Majamaa & Tarkkala 2016).

Tutkimukseni paikantuu lisäksi nuorisotutkimuksen alueelle, sillä sen aineisto ja aihepiiri painottuvat itsenäistymisen elämänvaiheeseen (Juvonen 2015, 24). Nuoruus itsessään on yhteiskunnallisena kategoriana uusi. Se on tunnistettu omaksi elämänvaiheekseen vasta muutamia kymmeniä vuosia sitten. Nuoruus ja nuoret ovat jääneet sosiaalityön tarkasteluissa marginaaliin ja lapsuuden tutkimuksen varjoon. (Pohjola 2009, 23, 25.) Olen tutkimuksessani nojautunut nuoruuden määrittelyssä erityisesti Jeffrey Jensen Arnettiin (2004) ja Tarja Juvoseen (2015), jotka käyttävät itsenäistymisen elämänvaiheesta käsitettä orastava aikuisuus. Ymmärrän itsenäistymisen ja orastavan aikuisuuden tarkoittavan nuorten toimijuuden ja toiminnan mahdollisuuksien laajenemista. Vanhempien aiheuttama velkaantuminen ja taloudellinen hyväksikäyttö puolestaan rajaavat tai muutoin vaikuttavat nuorten toimijuuden mahdollisuuksiin ja rajoihin.

Vahingoittavat perhesuhteet ovat tutkimuksessani läsnä nuorten henkilökohtaisten kokemusten ja kertomusten kautta. Tällainen tutkimustapa on haastava tapa tarkastella kokemuksia vallankäytön kohteena olemisesta. (Notko 2011, 129.) Nuorten taloudellisen hyväksikäytön kokemukset paikantuvat lapsuudenkotiin. Velkaannuttajia ja hyväksikäyttäjiä ovat vanhemmat. Koti mielletään hyvyyden ja turvallisuuden paikaksi, ja se on sellaisenaan yksi yhteiskunnan tukipilareista. Negatiivisten asioiden,

vääryyksien ja rikolliseksi määriteltävien tekojen liittäminen kotiin, erityisesti vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen, tuntuu pahalta. Koti on kulttuurisesti määritynyt hyväksi ja siksi pahuuden paikantuminen sinne vaikuttaa erityisen vääraltä. (Laitinen 2004, 17.)

Tutkimuksellinen kiinnostukseni kohdistuu itsenäistyvien nuorten taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyviin kokemuksiin, joten määrittelen tutkimukseni fenomenologiseksi. Analyysini pohjaa Juha Perttulan (1995) kehittämään fenomenologisen erityistieteen metodiin. Fenomenologisessa kokemuksen tutkimuksessa tarkastellaan inhimillisen tietoisuuden antamien merkitysten ilmenemistä tietyissä kokemuksissa, sillä ulkoinen maailma välittyy kokemusten kautta (mt., 7; Rolin 2006, 111). Tarkoituksena on tavoittaa tutkimuksen kohteena oleva ilmiö sellaisena kuin se näyttäytyy tutkimuskysymyksen kannalta tarkasteltuna (Perttula 2009, 136.) Fenomenologisen tutkimuksen ajatellaan soveltuvan erityisen hyvin niiden ilmiöiden tutkimiseen, joista on olemassa vasta vähän tietoa (Judén-Tupakka 2007, 65). Tällainen tutkimuksellisesti vähäisemmälle huomiolle jäänyt ilmiö on mielenkiintoni kohteena.

Kysyn:

Minkälaisia kokemuksia itsenäistyvillä nuorilla on vanhempien heihin kohdistamasta taloudellisesta hyväksikäytöstä?

Seuraavassa luvussa tarkastelen erilaisia näkökulmia taloudelliseen hyväksikäyttöön. Ensin kuvaan velkaantumisen ja velkaannuttamisen tapoja ja seurauksia. Tämän jälkeen siirryn määrittelemään taloudellista hyväksikäyttöä, jonka jälkeen käsittelen itsenäistymistä elämänvaiheena sekä siihen liittyvää toimijuutta. Kolmas luku sisältää kuvauksen tutkimuksen etenemisestä aina metodologisista valinnoista tutkimukseen osallistuneiden nuorten kuvaukseen asti. Neljännessä luvussa kuvaan aineiston analyysiprosessin, mikä päättyy tutkimukseni yleiseen merkitysverkostoon. Viides luku puolestaan syventää analyysiä ja pyrin siinä palaamaan nuorten subjektiivisiin kokemuksiin hyödyntämällä otteita haastatteluaineistosta. Viimeisestä eli kuudennesta luvusta löytyvät pohdinta ja johtopäätökset.

2 Itsenäistyneiden nuorten taloudellinen hyväksikäyttö ja toimijuus

2.1 Velkaantumisen muutos ja velkaannuttaminen

1990-luvun lama muutti suhtautumista velkaantumiseen ja nosti ylivelkaantumisen puheenaiheeksi. Lamaa edeltävä hallitsematon velkaantuminen johtui pitkälti rahoitusmarkkinoiden vapautumisesta 1980-luvun lopulla, mikä uudisti ja voimisti luotto-markkinoita sekä heikensi luotonannon kontrollia. Velkaongelmat lähtivät kasvuun ja ne pahenivat entisestään 1990-luvun alkupuolella. Lama-aikaan velat johtuivat suurelta osin yritysveloista, erilaisten takausjärjestelyjen epäonnistumisista ja suurtyötömyydestä. (Piskonen 2006, 21; Rantala & Tarkkala 2010, 19-20.)

Velkaantuminen on saanut 2000-luvulla uusia ja erilaisia muotoja. Nykyään velkaongelmat juontavat juurensa erilaisiin vakuudettomiin luottoihin, kuten pikavippeihin ja kulutusluottoihin. Näiden vakuudettomien luottojen kohtuuttomasta ja ylenpalttises-takin kuluttamisesta voi syntyä hyvin nopeasti pitkäaikaisia taloudellisia ongelmia. Maksuhäiriömerkinnät ovat lisääntyneet jatkuvasti ja etenkin uusien häiriömerkintöjen määrä kasvaa voimakkaasti, mikä merkitsee sitä, että merkinnät henkilöä kohden lisääntyvät. Uudentyyppiset luotot ovat nostaneet esiin myös uudenlaisia velkaongelmaisten ryhmiä ja heikompiosaisen mahdollisuus ajautua velkakierteeseen on niiden myötä kasvanut. Erityisesti alle 30-vuotiailla velkaantumiseen liittyy yleensä taloudenhallinnan osaamattomuutta ja rahankäytön holtittomuutta sekä motivaation puutetta hoitaa omia raha-asioitaan. Myös erilaiset addiktiot, kuten päihdeongelma tai peliriippuvuus, voivat vaikuttaa joidenkin velkaongelmien taustalla. (Rantala & Tarkkala 2010, 19-20.)

Kuluttaminen ja hyödykkeiden hankkiminen normittavat nykyään sosiaalista elämää ja sitovat meidät osaksi kulutusyhteiskuntaa. Kulutus on sosiaalisen vuorovaikutuksen väline ja monelle luonteva tapa pitää yllä sosiaalisia suhteita (Majamaa & Rantala 2016, 5). Aktiiviseen kuluttamiseen rohkaistaan kaikkia riippumatta sosiaalisesta tai taloudellisesta asemasta. Tämä voi johtaa kuluttamiseen yli oman maksukyvyn, jos oman talouden rajoja ei enää hahmoteta ja hallita. Jos kulutus ja oma ostovoima ra-

kentuvat erilaisten luottojen varaan, käsitys omista tuloista ja menoista hämärtyy. Vaikka velkaantumisen riskit ja mahdollisuudet ovat kaikille samat, ei kaikilla ole samoja keinoja hahmottaa velkaongelmaa tai valmiuksia toimia nykyaikaisilla rahoitus- ja kulutusmarkkinoilla. (Rantala & Tarkkala 2010, 21, 24-25.)

Kati Rantala ja Heta Tarkkala (2010, 28) mainitsevat ohimennen raportissaan uudesta ilmiöstä: perhepiirissä lainoja otetaan toisen käyttöön. Samantyyppisen ilmiön ovat kohdanneet Karoliina Majamaa ja Kati Rantala (2016, 32). He raportoivat muutamista nuorista, jotka ovat kertoneet velkaantumisensa johtuneen vanhemman tai muun läheisen toimista. Tällaiseen toimintaan voi liittyä heikommassa asemassa olevan hyväksikäyttöä. Rantalan ja Tarkkalan (mt., 28) raportissa mainitaan tapauksista, joissa vanhemmat ovat ottaneet lapsensa nimissä lainaa, mutta eivät ole kyenneet maksamaan sitä takaisin. Haastatellut velkaneuvojat kertoivat tapaavansa lisäksi saman perheen asiakkaita monessa polvessa. Tällaiset perheen ja suvun sisäiset, ylisukupolviset ja ketjuuntuvat velkaneuvonnan asiakkuudet ovat lisääntyneet erityisesti pääkaupunkiseudulla.

Alaikäisenä velkaantuminenkin on mahdollista. Maarit Hovilan (2016, 143-144, 146) artikkelista ilmenee, että 1.10.2010 tehdyn otannan mukaan ulosottolaitoksessa oli 49 alle 15-vuotiasta ja 1735 yli 15-vuotiasta alaikäistä velallista. Hovilan havaintojen mukaan alle 15-vuotiaat ovat pääsääntöisesti velkaantuneet vanhempien toimesta ja yli 15-vuotiaiden velat johtuvat enemmän heidän omasta toiminnastaan. Vaikka vanhempien toimesta velkaantuneiden alle 15-vuotiaiden määrä on vähäinen, ovat velkasummat nuoren tilanteeseen nähden huomattavia. Keskimäärin velkaa on noin 1500 euroa henkeä kohden. Suurin osa alle 15-vuotiaiden alaikäisten veloista johtuu maksamattomista veroista (jäännös-, perintö- ja lahjaverot) sekä työnantajavelvoitteista. Jälkimmäisestä voidaan päätellä, että yrityksiä rekisteröidään lasten nimiin. Suurimmat velkaantumisen aiheuttajat yli 15-vuotiailla ovat puolestaan joukkoliikenteen tarkastusmaksut, liikenne- ja ajoneuvovakuutusmaksut, rangaistusmääräyssakot ja hammashoitomaksut. Alaikäisen nimiin on mahdollista rekisteröidä mopoja ja muita kulkuneuvoja, jolloin niihin liittyvät maksut kohdistuvat lapselle. Samoin hammashoitomaksut kirjataan potilaan nimiin. (mt. 143-144, 146.) Alaikäinen voi saada

opintolainan huoltajan suostumuksella, mutta heillä ei ole valtuuksia ottaa muuta velkaa kuin poikkeustapauksessa holhousviranomaisen luvalla. (Hovila 2016, 151.)

Laki holhoustoimesta (1.4.1999/442) määrittelee vajaavaltaisuuden, joka koskee alle 18-vuotiaita. Pääsääntöisesti alaikäisen edunvalvojana toimii hänen huoltajansa. Alaikäisellä ei ole oikeutta määrätä omasta omaisuudestaan tai tehdä merkittäviä sopimuksia tai muita oikeustoimia. Omalla työllä ansaituista tuloista alaikäinen saa määrätä, kun hän on täyttänyt 15-vuotta. Lain 45 §:n mukaan edunvalvojalla on velvollisuus korvata vahinko, jonka hän tahallisesti tai huolimattomuuttaan aiheuttaa päämiehelleen eli tässä tapauksessa alaikäiselle lapselleen. Ulosottokaaren (15.6.2007/705) on tehty vuonna 2008 lisäyksiä, joiden on ollut tarkoitus parantaa velkaantuneen alaikäisen asemaa. Ulosottokaaren 113§:n mukaan ulosottomiehen tulee tehdä vireilletuloilmoitus alle 18-vuotiaan velallisen kotikunnan holhousviranomaiselle eli maistraatille holhousoikeudellisia toimenpiteitä varten. Maistraatin kautta voidaan olla yhteydessä alaikäisen huoltajaan asian selvittelemiseksi ja tarvittaessa harkita ulkopuolisen edunvalvojan asettamista. (Hovila 2016, 139.) Ulosotossa olevat velat realisoituvat maksuun lapsen tuloista tai varallisuudesta hänen täyttäessään 18 vuotta, mikäli velat eivät ole ehtineet sitä ennen vanheta. Alaikäisen vähäinkin ulosottoon joutunut maksu voi vaikuttaa merkittävästi tulevaisuudessa. Riski ylivelkaantumiseen kasvaa. Monet arkipäiväiset asiat vaativat kunnossa olevia luottotietoja, jolloin niiden puuttuminen voi vaikeuttaa itsenäisen elämän aloittamista. (mt., 150-151.)

Pitkäaikaiset velkaongelmat voivat vaikuttaa talouden lisäksi psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Vaikka velkasumma ei yleisesti ottaen vaikuttaisi suurelta, voi se aiheuttaa itsenäistyvälle nuorelle suurta ahdistusta. Ongelmat voivat näkyä esimerkiksi huolena, stressinä, masennuksena ja ihmissuhteiden ongelmina. Ylivelkaantuminen aiheuttaa monesti ihmisissä häpeän tunnetta, eristäytymistä ja itsesyytöksiä sekä unettomia öitä. Maksuhäiriömerkintä saattaa pahimmillaan sulkea ihmisen kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan ulkopuolelle, sillä se vaikeuttaa palveluiden, kuten vakuutusten ja puhelinliittymän, saamista tai vuokra-asunnon löytämistä. (Piskonen 2006, 22-23; Rantala 2012, 14, 26.) Ylivelkaantuminen on siten perusoikeusriski. Se saattaa kaventaa ihmisen liikkumisvapautta, vapautta valita oma ammatti tai

oikeutta terveyteen ja asunnon omatoimiseen järjestämiseen. (Länsineva 2010, 1055–1056.)

Laki holhoustoimesta ottaa kantaa huoltajan vastuuseen, kun kyse on alaikäisenä velkaantumisesta. Myös lastenoikeuksien sopimuksen (60/1991) 32. artiklassa mainitaan lapsen oikeudesta taloudelliselta hyväksikäytöltä suojeluun. Tällaista suojaa ei kuitenkaan ole niillä nuorilla, joiden velkaantuminen ja taloudellinen hyväksikäyttö on tapahtunut täysi-ikäistymisen jälkeen. Vanhempien velkaannuttamilla nuorilla on mahdollisuus tehdä rikosilmoitus vanhemmastaan. Rikoslaisissa (19.12.1889/39) säädetään identiteettivarkaudesta, varastamisesta ja petoksesta, jotka rikosnimikkeinä voisivat kohdentua vanhempien tekoihin. Kaiken kaikkiaan rikosprosessi on hidas ja se voi kestää vuosia. Se on pitkä aika odottaa elämänvaiheessa, jossa rakennetaan omaa tulevaisuutta. Toinen syy rikosilmoituksen tekemättä jättämiselle voi olla perheyhteys. Kyse on vanhemman ja lapsen suhteessa tapahtuvasta väärinkäytöksestä. Marita Husso (2003, 18) on todennut, että häpeä, syyllisyys ja pelko kostosta estävät lähisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia tekemästä rikosilmoitusta. Näistä syistä saattavat myös vanhempien taloudellisesti hyväksikäyttämät nuoret jättää rikosilmoituksen tekemättä.

2.2 Taloudellinen hyväksikäyttö

Taloudellisen väkivallan ulottuvuus

Taloudellinen hyväksikäyttö on yksi taloudellisen väkivallan ulottuvuuksista. Taloudellisen väkivallan käsite puolestaan linkittyy osaksi laajempaa väkivaltaan ja kaltoinkohteluun liittyvää tematiikkaa. Taloudellista väkivaltaa tai -hyväksikäyttöä ei ole vielä tutkittu kovinkaan laajasti eikä vanhempien toimesta tapahtuvaa taloudellista hyväksikäyttöä koskevaa tutkimusta ole tekemieni hakujen perusteella tehty. Kansainvälisessä tutkimuksessa taloudellisesta väkivallasta ja -hyväksikäytöstä käytetään yleisimmin termejä economic abuse tai financial abuse. (ks. Seith 2001; Branigan 2004; Ylinen & Rissanen 2005; Adams ym. 2008; Postmus ym. 2012a; Kaittila & Nyqvist

2014.) Suomalaisessa tutkimuksessa taloudelliseen väkivaltaan on viitattu joissakin parisuhdeväkivaltaa tai vanhusten kaltoinkohtelua koskevissa tutkimuksissa (ks. esim. Nyqvist 2001; Ylinen & Rissanen 2005; Piispa 2008; Notko 2011). Anniina Kaittila valmistelee parisuhteessa tapahtuvaa taloudellista väkivaltaa käsittelevää väitöskirjaa Turun yliopistoon (ks. Kaittila & Nyqvist 2014).

Taloudellisen väkivallan ja -hyväksikäytön on todettu olevan erillinen väkivallan muotonsa, jolla on muusta väkivallasta poikkeavia piirteitä. Toisaalta tutkimukset ovat toistaiseksi kohdistuneet lähinnä naisiin taloudellisen väkivallan kokijoina. (Stylianou ym. 2013, 3186, 3199.) Koska lapsiin tai itsenäistyviin nuoriin kohdistuvasta taloudellisesta hyväksikäytöstä ei sellaisenaan ole tutkimustietoa, päädyin tukeutumaan tutkimukseni teoreettisessa taustoituksessa ja käsitteenmäärittelyssä parisuhteessa tapahtuvaa taloudellista väkivaltaa sekä vanhusten taloudellista kaltoinkohtelua käsittelevään tutkimukseen. Pyrin niiden pohjalta lähestymään itsenäistyneiden nuorten kokemaa taloudellista hyväksikäyttöä. Koska sekä parisuhteissa tapahtuva taloudellinen väkivalta että vanhusten kokema taloudellinen kaltoinkohtelu tapahtuvat pääosin lähisuhteissa, niin ajattelen piirteiden olevan osin yhtäläisiä itsenäistyneiden nuorten kokeman taloudellisen hyväksikäytön kanssa.

Corinna Seith (2001, 816) viittaa artikkelissaan Sirkka Pertun (1999)¹ tutkimukseen, jossa tämä on tarkastellut Suomen sosiaali- ja terveystalouden asiakkaiden väkivaltakokemuksia. Pertun tutkimukseen osallistuneista 20 % ilmoitti kokeneensa taloudellista väkivaltaa. Suomi on ollut vuonna 2010 mukana eurooppalaisessa Prevalence Study of Abuse and Violence Against Older Women (AVOW) –tutkimuksessa, jonka mukaan suomalaisista ikääntyneistä naisista 6.6 % on kokenut taloudellista kaltoinkohtelua (Ikääntyneet naiset vaikenivat kokemastaan väkivallasta). Minna Piispa (2002, 888; 2008, 111, 115) on tutkinut erilaisia nuorten naisten parisuhteissa kokeamia väkivallan muotoja. Hän on luonnehtinut väkivallan muotoja neljällä tavalla, joita ovat lyhyt väkivallan historia, parisuhdeterrorismi, henkinen piina ja episodi menneisyydestä. Tutkimuksen taloudellista väkivaltaa kuvaavaan väittämään ”Hän estää minua päättämästä perheen raha-asioista ja tekemästä itsenäisesti ostoksia” vastasi

¹ Perttu, S (1999): Domestic violence in social welfare and health care. European Commission, Daphne Initiative. Federation of Mother and Child Homes and Shelters, Pub. Nro 19.

myöntävästi 6-26 % kuhunkin väkivallan muotoon kuuluvasta ryhmästä. Väitteeseen ”Hän vahingoittaa tahallaan yhteistä omaisuuttamme” vastasi myöntävästi 1-26 %. Molemmissa väittämissä prosentuaalisesti eniten taloudellista väkivaltaa kokivat ne naiset, joiden parisuhdeväkivallan kokemus oli luonteeltaan parisuhdeterrorismia. Toisaalta parisuhdeterrorismia oli kokenut pienin osuus tutkimukseen vastanneista (n=49). Suurimmasta vastaajaryhmästä ”episodi menneisyydestä” (n=178) 6 % oli kokenut raha-asoiden kontrollointia ja 1 % yhteisen omaisuuden tuhoamista.

Nykyisen taloudellisen väkivallan tutkimuksen ongelmana on, että se on pääosin angloamerikkalaisessa kontekstissa tuotettua. Yhteiskunnalliset käytännöt, kulttuuri ja asenteet vaikuttavat väkivallan kokemuksiin. Esimerkiksi suomalaisessa hyvinvointivaltiossa taloudellista väkivaltaa kokeneen ei tarvitse pelätä taloudellista turvattuutta tai sosiaalisen statuksen laskua lähtiessään väkivaltaisesta suhteesta (Piispa 2000, 11; Kaittila & Nyqvist 2014, 273). Tämän voidaan ajatella mahdollistavan myös nuorten helpomman irtautumisen lapsuudenkodistaan, jos he ovat tulleet taloudellisesti hyväksikäytetyiksi.

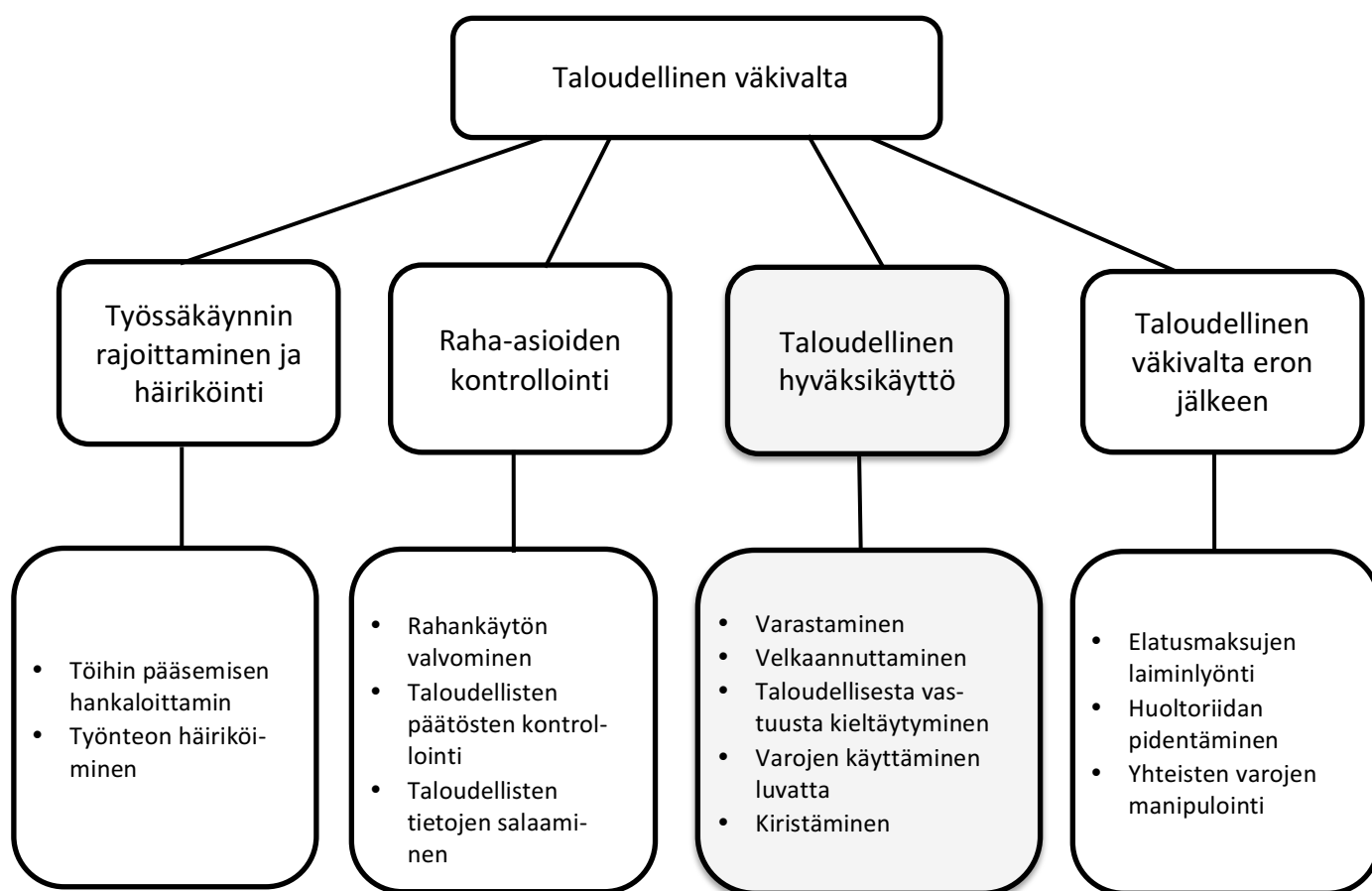
Parisuhdeväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa taloudellista väkivaltaa on tarkasteltu ennen kaikkea sukupuolistuneena ilmiönä, jolloin nainen määrittyy väkivallan koki-jaksi ja mies sen tekijäksi (Kaittila & Nyqvist 2014, 262). Ikääntyneitä koskevassa ta-loudellisen kaltoinkohtelun tutkimuksessa taas on saatu tuloksia, jotka tukevat olet-tamusta sukupuolittuneesta väkivallasta, mutta toisaalta aivan päinvastaisiakin tulok-sia on esitetty (Wendt ym. 2015, 289). Tämä voi johtua siitä, että vanhusta taloudelli-sesti hyväksikäyttävä henkilö ei aina ole puoliso. Vanhuksiin kohdistuva taloudellinen kaltoinkohtelu myös tapahtuu ainakin osittain eri kontekstissa kuin parisuhteen ta-loudellinen väkivalta, vaikka sitä voi tapahtua myös iäkkäiden puolisoitten välillä. Tut-kimuksessani en näe nuorten kokemaa taloudellista hyväksikäyttöä sukupuolistunee-na ilmiönä. Aineistoni valossa sukupuolten välinen ero taloudellisen hyväksikäytön kokijoina tai tekijöinä ei ole niin merkittävä, että se nousisi tarkastelun kohteeksi (vrt. Husso 2003, 41).

Taloudellisen väkivallan ja -hyväksikäytön muodot

Laajasti ajatellen taloudellista väkivaltaa on taloudellisten resurssien hankkimisen, käyttämisen ja ylläpitämisen kontrollointi, mikä uhkaa taloudellista turvallisuutta ja omavaraisuutta. Taloudellinen väkivalta vähentää käytettävissä olevia taloudellisia resursseja, mikä vaikeuttaa perustarpeista huolehtimista ja johtaa pahimmillaan köyhyyteen. Se taas voi vaikuttaa taloudellista väkivaltaa kokevan terveyteen ja hyvinvointiin. (Branigan 2004, II, 3, 11; Adams ym. 2008, 564.) Parisuhteessa tapahtuvan taloudellisen väkivallan ohella taloudellinen kaltoinkohtelu on yksi vanhusten hyväksikäytön muoto. Ikääntyneiden ihmisten taloudellinen kaltoinkohtelu liittyy yleisimmin omaisuuden tai varojen väärinkäyttöön. (Ylinen & Rissanen 2005, 58, 61.) Vanhusten taloudellinen kaltoinkohtelu voi olla varallisuuden laitonta tai luvattonta käyttöä, rahan käytön kontrollointia tai varastamista, omaisuuden myymistä tai hävittämistä tai rahan kiristämistä uhkaamalla väkivallalla, hoidotta jättämisellä tai hylkäämisellä. (Luoma ym. 2011, 33, Opas ikääntyneiden kaltoinkohtelusta sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisille 2005, 3-4). Myös testamentin muuttaminen pakon edessä tai ihmisten kyvyttömyys maksaa takaisin vanhukselta saamiaan lainoja on taloudellista kaltoinkohtelua (Wendt ym. 2015, 288).

Taloudellinen väkivalta on parisuhdeväkivallan viitekehyksessä yksi kumppanin kontrolloinnin ja alistamisen muoto muiden väkivallan muotojen ohessa (Nyqvist 2001, 94; Postmus ym. 2016, 693). Yleistikin taloudellisen väkivallan käsite viittaa voiman ja vallan käyttöön, mikä voi näkyä esimerkiksi pakottamisena ja henkilön tekemisten valvomisena (Branigan 2004, 3, 11; Adams ym. 2008, 563). Marianne Notko (2011, 109) kirjoittaa parisuhteessa tapahtuvasta taloudellisesta riistosta ja hyväksikäytöstä, johon hän lukee kuuluvaksi rahavarojen pimitämisen sekä rahojen ja omaisuuden kontrolloinnin. Taloudellista väkivaltaa on havaittu esiintyvän monesti samanaikaisesti fyysisen ja henkisen väkivallan kanssa, mutta sen eri muodot myös itsessään sisältävät fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Esimerkiksi puoliso voidaan pahoinpidellä, jotta hän ei pääsisi töihin tai hänen työssäkäyntiään saatetaan häiriköidä tai hankaloittaa. Rahankäyttöä voidaan kontrolloida tarkistamalla ostoksia ja kuitteja. Taloudellinen väkivalta usein luonteeltaan pitkäkestoista. (Seith 2001, 807-808; Adams ym. 2008, 565, Postmus ym. 2012a, 420-421.)

Taloudellisen väkivallan ja kaltoinkohtelun kohteeksi joutuvan taloudellista itsenäisyyttä yritetään siis heikentää kontrolloimalla, riistämällä tai tuhoamalla tämän taloudellisia resursseja tai omaisuutta. Anniina Kaittila ja Leo Nyqvist (2014, 262, 268; ks. myös Adams ym. 2008, 565-567) luokittelivat kirjallisuuskatsauksessaan taloudellisen väkivallan neljään kategoriaan, mitä on sovellettu kuviossa 1. Alla olevaan kuvaan on koottu erilaisia taloudellisen väkivallan ja -kaltoinkohtelun muotoja. Tutkimukseni paikantuu enimmäkseen taloudellisen hyväksikäytön osa-alueelle.

Kuvio 1. Taloudellisen väkivallan muodot (Opas ikääntyneiden kaltoinkohtelusta sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisille 2005; Adams ym. 2008, 565-567; Kaittila & Nyqvist 2014, 268)

Tutkimuksissa rahan on havaittu olevan yksi tekijä perheiden ongelmien taustalla. Taloudellista väkivaltaa ei kuitenkaan tunnisteta vielä tarpeeksi hyvin sosiaalialan organisaatioissa, vaikka työntekijöillä on merkittävä rooli taloudellisen väkivallan

tunnistamisessa ja siitä tiedottamisessa. Taloudellisen väkivallan tutkimusta tulisikin nostaa laajemmin esiin suomalaisessa väkivaltatutkimuksessa. (Postmus ym. 2012a, 420-421; Kaittila & Nyqvist 2014, 262-263; Wendt ym. 2015, 289; Postmus ym. 2016, 701.) Edellä mainitut seikat puoltavat taloudelliseen väkivaltaan ja -hyväksikäyttöön kohdentuvan tutkimuksen tärkeyttä. Pyrin tämän tutkimuksen avulla tuomaan yhden näkökulman ja haastattelemieni nuorten äänet osaksi tätä keskustelua.

Taloudellisen hyväksikäytön seuraukset

Koska taloudellinen hyväksikäyttö on yksi taloudellisen väkivallan ulottuvuus, ovat monet niiden seurauksista yhteneväisiä. Tutkimukseni paikantuu taloudellisen hyväksikäytön käsitteen alle, joten tarkastelen seuraavaksi seurauksia ja vaikutuksia nimenomaan kyseisen ulottuvuuden näkökulmasta. Taloudellisen hyväksikäytön melko itsestään selvänäkin seurauksena on taloudellisen tilanteen heikentyminen. Taloudellisen hyväksikäytön kohteeksi joutunut voi tulla taloudellisesti riippuvaiseksi hyväksikäyttäjästään, jolloin suhteesta lähteminen aiheuttaa taloudellista epävarmuutta. Mikäli rahan käyttöä on vahvasti kontrolloitu, voivat taloudenhallinnan taidot, kuten laskujen maksaminen ja rahankäytön suunnittelu, olla hyvinkin puutteellisia. (Adams ym. 2008, 568; Kaittila & Nyqvist 2014, 262, 271.) Taloudellisen tilanteen heikkene-
misen lisäksi maksamattomat velat ja vuokratilaukset sekä maksuhäiriömerkinnät voivat vaikeuttaa esimerkiksi asunnon vuokraamista (Wilcox 2000, 179-180).

Taloudellinen hyväksikäyttö voi näkyä velkaantumisena. Eli hyväksikäyttäjä ottaa velkaa hyväksikäytetyn nimiin tai jättää maksamatta tämän nimissä olevia laskuja, mikä voi johtaa pahimmillaan luottotietojen menetykseen. Taloudellista hyväksikäyttöä on myös se, että hyväksikäyttäjä käyttää omiin tarkoituksiinsa yhteisiin hankintoihin varattuja rahoja tai kieltäytyy osallistumasta yhteisiin hankintoihin, jolloin perheen taloudellinen pärjääminen on vain toisen osapuolen vastuulla. Pahimmillaan yhteisten varojen käyttäminenkin voi johtaa velkaantumiseen. Lisäksi taloudellinen hyväksikäyttö voi olla yhteydessä hyväksikäyttäjän erilaisiin riippuvuuksiin, kuten alkoholi- tai päihderiippuvuuteen. Tällöin hyväksikäyttäjä rahoittaa omaa riippuvuuttaan joko

suoraan tai välillisesti käyttämällä läheistään taloudellisesti hyväksi. (Wilcox 2000, 179-180; Nyqvist 2001, 94; Seith 2001; Branigan 2004, 3, 10, 19, 22-23, 27; Postmus ym. 2016, 699, 807-808.) Oma tutkimukseni laajentaa taloudellisen hyväksikäytön ulottumaan edellisestä myös lapsen omien varojen käyttöön vanhemman toimesta tai painostuksesta.

Taloudellisella hyväksikäytöllä on vaikutuksia sitä kokeneen psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Taloudellinen niukkuus voi aiheuttaa erilaista psyykkistä oireilua, esimerkiksi stressiä. (Adams ym. 2008, 568.) Judy L. Postmus ja kumppanit (2012b, 1927) raportoivat taloudellista väkivaltaa ja -hyväksikäyttöä kokeneilla olevan jopa useammin masennusoireilua kuin henkistä ja fyysistä väkivaltaa kokeneilla. Voidaan pohtia johtuuko tämä siitä, että usein taloudellinen väkivalta sisältää fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Psyykkiseen vointiin vaikuttaa sekin, että taloudellista hyväksikäyttöä kohdanneet kokevat häpeän ja arvottomuuden tunteita (Branigan 2004, 24). Taloudellinen väkivalta ja -hyväksikäyttö heikentävät itsetuntoa, mikä saattaa välillisesti vaikuttaa jopa henkilön asemaan työmarkkinoilla. Alhaisen itsetunnon vuoksi halu hakeutua töihin tai parantaa omaa työmarkkina-asemaa vähenee. (Ragusa 2013, 699.) Katkonaiset työ- ja koulutusurat voivat puolestaan vähentää henkilökohtaista ja henkistä pääomaa (Kaittila & Nyqvist 2014, 271). Heikentynyt taloudellinen tilanne johtaa pahimmillaan köyhyyteen. Sen vaikutukset voivat ulottua taloudellista hyväksikäyttöä kokeneen lapsiin asti, jos tiukassa taloudellisessa tilanteessa joudutaan karsimaan perheen kulutusta ja hankintoja. (Branigan 2004, 35.)

Koti taloudellisen hyväksikäytön näyttämönä

Lähisuhteissa tapahtuva taloudellinen hyväksikäyttö paikantuu kotiin. Perheen sisäistä taloudellista hyväksikäyttöä tapahtuu eri tavoin, mutta siitä ei mielellään puhuta. Esimerkiksi vanhusten taloudelliseen kaltoinkohteluun on raportoitu syyllistyvän todennäköisimmin jonkun perheenjäsenistä. (Branigan 2004, 9; Wendt ym. 2015, 288.) Iäkkäiden ihmisten taloudellinen hyväksikäyttö paljastuu vain harvoin, sillä siitä kertominen koetaan epämiellyttäväksi. Taloudellinen hyväksikäyttö jopa kokonaan kielletään siitä kysyttäessä. Vanhukselle tilanne voi näyttäytyä uhkaavana. (World Health

Organization 2002, 9-10, 11). Ikääntyneiden taloudellinen hyväksikäyttö vaikuttaisi johtuvan yleisimmin petollisista ihmissuhteista tai luottamuksen pettämisestä. Tämä voi olla syynä siihen, etteivät hyväksikäyttöä kokeneet halua ilmoittaa siitä viranomaisille tai tuoda asiaa muutoin esiin. Etenkin, jos hyväksikäyttäjä on perheenjäsen tai muu läheinen henkilö, on tilanteesta vaikeneminen todennäköisintä. Voidaankin todeta, että taloudellinen hyväksikäyttö tapahtuu sosiaalisilla ja kulttuurisilla areenoilla, jolloin se on ilmiönä kompleksinen ja sidottu kontekstiinsa. (Wilber & Reynolds 1996, 76-77; Wendt ym. 2015, 294, 289.)

Perheellä on erityinen asema, kun tarkastellaan vallankäyttöä, väkivaltaa tai tässä yhteydessä taloudellista hyväksikäyttöä. Perhekontekstilla on omat erityiset piirteensä, sillä fyysinen ja henkinen läheisyys sekä perhesiteet mahdollistavat erityisellä tavalla vallankäyttöä. (Notko 2011, 212.) Esimerkiksi taloudellista hyväksikäyttöä kokeneet voivat salata kaltoinkohtelun, sillä se mielletään yksityisasiaksi ja siitä kertominen olisi oman pesän likaamista. (Ylinen & Rissanen 2006, 61). Notkon (mt., 47) mukaan kokemus siitä, ettei väkivallalla ole vaikutusta muihin perhesuhteisiin voi myös johtaa väkivallan kieltämiseen. Tällöin häpeä ja väkivalta kietoutuvat osaksi tavanomaista elämää, mikä voi olla eräänlainen selviytymiskeino. Ihmisen käsitys itsestään ja omista kyvyistään hämärtyy ja identiteetti hapertuu läheisen vallan alla. Taloudellisen hyväksikäytön voidaan täten ajatella olevan paitsi väkivallan, mutta myös vahingoittavien perhesuhteiden, ulottuvuus. Niiden ymmärtämiseksi täytyy tarkastella miten ja millaisissa perhesuhteissa ihmiset elävät, millaisia perhekulttuureja ajassa on löydettävissä ja miten tieteen parissa määritellään ja jäsennetään perheitä. Perheissä eläminen on sukupolvittaista. Ikä, asema tai muut hierarkkiset järjestelmät ja niiden risteämät ovat monipolvisia ja ristiriitaisia etenkin vahingoittavissa perhesuhteissa. Kun tällaisia perhesuhteita tulkitaan ajan ja paikan kontekstissa, on ympäröivän sosiaalisen maailman ymmärtäminen keskeistä. (mt., 20, 30-31.)

Vahingoittavia perhesuhteita tarkasteltaessa ei voi olla kiinnittämättä huomiota luottamukseen, jonka yleisesti ajatellaan olevan myönteinen asia. Kuitenkin luottamussuhteisiin sisältyy hierarkkisia valta-asetelmia, jotka voivat mahdollistaa erilaisia vahingoittamisen ja väkivallan tapoja. Perhesuhteet ovat erityisiä luottamus- ja vastuusuhteita. Toisaalta niihin kohdistuu institutionaalista säätelyä, mutta samaan

aikaan ne koetaan yksityisiksi suhteiksi, joissa eivät aina päde yleiset ihmissuhteisiin ja vuorovaikutustilanteisiin mielletyt säännöt. Käsitteemme itsestämme ja suhteestamme muihin ihmisiin ja meitä ympäröivään todellisuuteen muotoutuu perhesuhteissa ja muissa läheisissä ihmissuhteissa, joissa on vahvasti läsnä haavoittumisen mahdollisuus. (Husso & Virkki 2008, 260-261.) Luottamuksella on suuri rooli yhteisöjen toiminnassa ja yksilöiden elämässä, sillä se on sosiaalisesti sitova mekanismi. Luottamus vahvistaa yksilöiden sosiaalista identiteettiä ja kiinnittää ihmisen osaksi yhteisöä, esimerkiksi perhettä. Se luo ja ylläpitää yhteisön jäsenten välistä solidaarisuutta ja jaettua turvallisuutta. (Ilmonen & Jokinen 2002, 95, 98.)

Anthony Giddensin (1990, 92-95) mukaan luottamus kytkeytyy ihmisen perusturvallisuuden tunteeseen ja siten ihmisenä olemiseen. Pohja luottamukselle luodaan lapsuudessa. Se luo perustan itseluottamukselle ja luottamukselle muita kohtaan. Kai Ilmonen ja Kimmo Jokinen (mt., 96) kertovat luottamuksen luovan edellytyksiä ihmisen moraalille toiminnalle sekä mahdollistavan vastuun ottamisen omista valinnoista ja teoista. Nuorella on lupa odottaa voivansa luottaa omaan vanhempansa ja saavansa tältä huolenpitoa myös täysi-ikäistymisen jälkeen. Perinteisesti lasten ja nuorten on katsottu olevan oikeutettuja aikuissukupolvien ja yhteiskunnan turvaan, hoivaan ja kasvatukseen (Mäkinen 2015, 104). Itsenäistymisen ja nuori aikuisuus on vielä kasvun, opettelun ja ihmettelyn aikaa. Se on kasvua kohti aikuisuutta. Palaan nuoruuden itsenäistymisen elämänvaiheena tarkemmin seuraavassa luvussa.

Marita Husso ja Tuija Virkki (2008, 261-262, 267) viittaavat Linda Weberiin ja Allison Carteriin (2003, 48-10, 183)² mainitessaan luottamuksen perustuvan oletukseen arvojen ja pyrkimysten samankaltaisuudesta. Luottamuksellisessa suhteessa on lupa odottaa toisen kunnioittamista, rehellisyyttä ja väkivallattomuutta. Luottamus on ennustettavuuden ja turvallisuuden tunnetta. Sen perustavana ajatuksena on, että minua ei satuteta ja minun etuni otetaan suhteessa huomioon. Luottamuksen rikkoutumisen vaikutukset ovat dramaattisia. Luottamuksen rajojen ylitykset järkyttävät ihmisen minuutta. Käsitteet hyväntahtoisuudesta ja elämän mielekkyydestä tuhoutuvat. Turvallisuuden tunne, suhteet toisiin ja käsitys ympäröivästä todellisuudesta

² Weber, Linda R. & Carter, Allison J. (2003): *The Social Construction of Trust*. Kluwer Academic. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow.

ovat vaarassa. Henkilökohtaisessa elämässä luottamukselliset ihmissuhteet tukevat toimijuutta. Näin ollen toimijuutta taas heikentää luottamuksellisten suhteiden puuttuminen lähiyhteisössä. (Mäkinen 2015, 113-114.) Kuten Notko (2011, 85-86) toteaa, perhesuhteet ovat tunnesuhteita. Näiden tunnesuhteiden syvät merkitykset tulevat esiin vallankäytön ja vahingoittamisen myötä.

Itsenäistyvien nuorten taloudellinen hyväksikäyttö

Tutkimukseni kohdistuu lapsuudenkodista itsenäistyviin nuoriin. Esitän itsenäistyvien nuorten kokeman taloudellisen hyväksikäytön olevan toistaiseksi tutkimuksellisesti kartoittamatonta aluetta. Olen taustoittanut tutkimaani ilmiötä parisuhteessa tapahtuvaan taloudelliseen väkivaltaan ja vanhusten taloudelliseen kaltoinkohteluun liittyvillä tutkimuksilla. Käytän tutkimastani ilmiöstä nimitystä *itsenäistyvien nuorten taloudellinen hyväksikäyttö*. Se sisältää samoja elementtejä kuin muukin taloudellinen hyväksikäyttö, mutta tapahtuu vanhempien toimesta ja kohdistuu itsenäistyviin ja aikuistuviin lapsiin. Ymmärrän itsenäistyvien nuorten taloudellisen hyväksikäytön olevan vanhempien intentionaalista eli tietoista toimintaa (Nyqvist 2001, 14). Velkaantumisen vaikutukset realisoituvat käytännössä nuorten täysi-ikäistymisen jälkeen, vaikka velat olisivat syntyneet jo alle 18-vuotiaana, joten termi lapsen taloudellinen hyväksikäyttö viittaisi helposti ainoastaan alaikäisiin lapsina velkaantuneisiin. Kun seuraavissa luvuissa käytän termiä taloudellinen hyväksikäyttö, tarkoitan sen aina kohdistuvan täysi-ikäisiin ja lapsuudenkodistaan itsenäistyviin nuoriin. Käytän tutkimuksessani taloudellisen hyväksikäytön käsitteen lisäksi termiä vanhempien aiheuttama velkaantuminen, sillä kaikki tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat velkaantuneet vanhemman toimesta tapahtuneen taloudellisen hyväksikäytön seurauksena.

Itsenäistyvien nuorten taloudellisen hyväksikäytön yleisyyttä voidaan vain arvailla. Uskallan kuitenkin esittää, että nuorten kokema vanhempien taholta tapahtuva taloudellinen hyväksikäyttö on ilmiönä marginaalinen. Jos ilmiön tarkastelu kohdistetaan kattamaan myös muu lähisuhteissa tai kaverisuhteissa tapahtuva taloudellinen

hyväksikäyttö ja vaikkapa koko aikuisväestö, voisi tulos olla yllättäväkin. Ilmiön laajuus ja taloudellista hyväksikäyttöä kokeneiden nuorten lukumäärä ei tässä tutkimuksessa ole kiinnostuksen kohteena enkä siihen keräämäni tutkimusaineiston puitteissa pysty vastaamaan. Tutkimukseni merkitys on itse ilmiön tunnistaminen ja nimeäminen. Kun joidenkin nuorten aikuisten velkaantuminen ja sen seuraukset voidaan nimetä vanhempien aiheuttamiksi, ei niitä voida enää pitää yksilön valintoina. Tällöin on perusteltua pohtia ovatko velkojen seuraamukset oikeudenmukaisia.

2.3 Itsenäistyminen ja nuorten toimijuus

Itsenäistyminen elämänvaiheena

Tarkastelen tutkimuksessani itsenäistyvien nuorten kokemuksia taloudellisesta hyväksikäytöstä. Näen itsenäistymisen linkittyvän toimijuuteen niin täysi-ikäistymisen kuin täysivaltaistumisenkin myötä. Ennen kuin määrittelen tarkemmin itsenäistymisen ja toimijuuden suhdetta, on paikallaan tarkastella nuoruutta ja itsenäistymistä elämänvaiheena. Yleisesti itsenäistyminen mielletään elämänvaiheeksi, jolloin nuoresta tulee yhteiskunnan täysivaltainen jäsen (Raitanen 2001, 98). Käytän tutkimuksessani termejä nuori, itsenäistynvä nuori ja nuori aikuinen, joilla kaikilla viitataan lapsuudenkodista lähtemiseen ja orastavan aikuisuuden vaiheeseen.

Tarja Juvosen (2015, 25) tavoin nuoruus merkitsee minulle lapsuuden ja aikuisuuden väliin ajoittuvaa ikävaihetta, joka muovautuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kulttuuristen merkitysten läpäisemänä. Aineistonkeruuvaiheessa olen määritellyt nuoruuden nuorisolain (27.1.2006/72) mukaan 18-28 vuoden ikään ajoittuvaksi, mikä on edelleen nuoruudenmääritykseni tausta-ajatuksena. Vaikka nuoren velkaantumiseen johtaneet vanhemman teot ja tekemättä jättämiset ovat voineet alkaa jo ennen täysi-ikäistymistä, pidän 18-vuoden ikää rajapyykkinä. Maksamattomien laskujen ja muiden velkaa aiheuttaneiden tekojen seuraukset aktivoituvat nuoren elämässä täysi-ikäistymisen jälkeen, vaikka niiden alkuperä olisi jo lapsuudessa. 18 vuotta on myös yhteiskunnallisia rakenteita aktualisoiva ikä, sillä täysi-ikäisellä on aikuisen kansalai-

sen oikeudet ja velvollisuudet toimia tai olla toiminnan kohteena. (Jyrkämä 2008, 194.)

Nuorten toimijuus ja itsenäistyminen ovat ikään liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksiin lisäksi riippuvaisia muista keskenään ristiriitaisistakin tekijöistä (Juvonen 2015, 25). Nuoruus itsessään on aikuisuuteen liittyvien vastuiden, velvoitteiden, roolien ja yhteiskuntaan kiinnittymisen neuvottelu- ja kokeiluvaihe (Mäkinen 2015, 104). Identiteetin etsiminen ja rakentuminen on itsenäistyvälle nuorelle intensiivistä ja raskasta aikaa. Siihen mahtuu myös epämieluisia asioita, esimerkiksi rakkauselämän vaikeuksia, epäonnistumisia töissä ja yleistä epävarmuutta. (Arnett 2000, 473-474.) Ikävaihe itsessään voi jo olla raskas ilman vanhempien aiheuttamaa velkaantumista ja taloudellista hyväksikäyttöäkin.

Teini-iän ja aikuisuuden väliin sijoittuvasta iästä, johon myös itsenäistyminen paikantuu, on käytetty termiä orastava aikuisuus (emerging adulthood). Sitä kuvaa viisi pääpiirrettä: identiteetin etsiminen, elämänvaiheen epävakaisuus, itseensä keskittyminen, tunne elämästä välivaiheena sekä elämän mahdollisuudet. (Arnett 2004, 4, 8; Juvonen 2015, 27, 29). Orastava aikuisuus ajoittuu noin 18-25 ikävuoden välille, jolloin nuoret eivät ole enää teini-ikäisiä, mutta eivät vielä täysin aikuisiakaan. Ikävaiheessa nuoret ovat aiempaa vapaampia huoltajiensa kontrollista. Toisaalta orastavan aikuisuuden aikana nuorilla ei pääsääntöisesti ole vielä kaikkia aikuisuuteen liittyviä vastuita ja velvollisuuksia. Orastavassa aikuisuudessa nuoret ovat vapaita kokeilemaan ja etsimään oman elämänsä suuntaa ehkä enemmän kuin missään muussa elämänkulkunsa vaiheessa. Se on suurten toiveiden ja odotusten aikaa. Tulevaisuus näyttäytyy vielä epävarmana, mutta samalla nuoret tekevät monia pitkälle tulevaisuuteen kantavia päätöksiä koskien esimerkiksi koulutusvalintoja, työelämään hakeutumista ja maailmankuvan rakentumista. (Arnett 2000, 469, 471; Arnett 2004, 8, 16-17; Sussman & Arnett 2014, 148.)

Orastavan aikuisuuden aikana nuorten ja vanhempien suhde hiljalleen muuttuu. Sekä vanhemmat että lapset alkavat suhtautua toisiinsa itsenäisinä persoonina. Vanhempi-lapsi -roolit häviävät, mikä mahdollistaa tasa-arvoisemman ja kaverillisemmän suhteen. Orastava aikuisuus on matka kohti aikuisuutta. Nuoret voivat turvautua edel-

leen vanhempiinsa tavalla, jonka he eivät kuitenkaan oleta jatkuvan aikuisuudessa. He saattavat saada vanhemmiltaan taloudellista tai henkistä tukea tai pyytää heiltä neuvoja. Tämä poikkeaa vielä ajatuksesta aikuisuudesta, johon ajatellaan liittyvän kolme virstanpylvästä. Ne ovat itsestä vastuun ottaminen, päätösten teko itsenäisesti sekä taloudellinen itsenäisyys. (Arnett 2004, 48.) Nuorten itsenäistymiseen liittyy yleensä muuttaminen pois lapsuudenkodista, mihin monet saavat vanhemmiltaan taloudellista tukea (Raitanen 2001, 99). Karoliina Majamaan (2014, 15, 18) tutkimuksen mukaan lähes kaikki vanhemmat ovat tukeneet jollakin tavalla aikuisia lapsiaan joko taloudellisesti tai käytännön asioiden hoidossa. Tutkimukseen vastanneista vanhemmista ainoastaan 13 % ei ollut antanut minkäänlaista tukea lapsilleen. Aikuisista lapsista vain 8 % kertoi, etteivät he olleet saaneet vanhemmiltaan minkäänlaista apua. Vanhemmilta saatavan tuen osalta näen taloudellisesti hyväksikäytettyjen nuorten suhteen vanhempiinsa ambivalentiksi eli kaksijakoiseksi. Taloudellinen hyväksikäyttö vaikeuttaa nuorten itsenäistymistä, mutta toisaalta he voivat samaan aikaan saada jonkinlaista tukea vanhemmiltaan.

Vaikka nuoruus mahdollistaa oman elämän suuntaamisen omilla valinnoilla, on se samalla kulttuuristen normien määrittämää ja rajoittamaa. Orastava aikuisuus on kulttuurisesti konstruoitu ja kiinnittynyt ympäristön sosiokulttuurisiin käytäntöihin. Edellä mainitut tekijät vaihtelevat eikä kaikilla nuorilla suinkaan ei ole mahdollisuutta käyttää nuoruusvuosiaan itsensä ja elämänpolkunsa tutkiskeluun. Osa nuorista on jo kokenut elämän kovat realiteetit. (Arnett 2000, 469-470, Juvonen 2015, 29.) Yhtäläillä orastava aikuisuus, kuten kaikki yhteiskunnallinen olemassaolokin, liittyy aikaan ja paikkaan. Se, milloin ja missä synnymme ja elämme, antaa raamit ajattelutavoillemme ja meitä jäsentäville käsitteille. Aika ja paikka ovat elämän tila, jossa eletty kokemus muodostuu ja joka kiinnittää meidät ruumiillisesti tiettyyn historian hetkeen. Eli toiminta ja ihmisen minuus merkityksellistyvät paikassa ja ajallisessa tilassa. (Giddens 1984, 94; Ronkainen 1999, 205, 214; Piispa 2004, 31.) Vanhempiensa velkaannuttamien nuorten velkaantumisen ja taloudellisen hyväksikäytön kokemukset merkityksellistyvät paikassa nimeltä koti. Ajallisesti liikutaan niin yksilön orastavassa aikuisuudessa kuin tämänhetkisessä yhteiskunnallisessa tilassakin.

Itsenäistyvän nuoren toimijuus

Perinteisesti toimijuudeksi on kuvattu tahdonvapautta eli kykyä päätöksien tekoon ja niiden toteuttamiseen. Ihmisten on katsottu olevan kyvykkäitä vastustamaan heihin kohdistuvaa vallankäyttöä ja samaan aikaan tekemään omia rationaalisia valintojaan. (Barnes 2000, 48-49; Virkki 2004, 23; Gordon 2005, 115.) Anthony Giddensille (1984a, 96-97) toimijuus merkitsee toiminnan jatkuvaa virtaa eikä vain sarjaa yksittäisiä tekoja. Toimimalla ihminen voi muuttaa asioiden kulkua, tosin rakenteiden rajoittamana tai niiden mahdollistamana. Giddensin (mt. 96-97) toiminnan luoteeseen sisältyy ajatus siitä, että toimijalla on aina mahdollisuus toimia toisin. Toisin toimiminen voi olla aktiivista toimimista tai toimimisesta pidättäytymistä. Intentiot eli aikomukset liittyvät toimijuuteen. Tekijällä täytyy olla aikomus, jotta tekeminen voidaan luokitella toiminnaksi. Ilman aikomusta teot ovat vain reaktiivinen vaste. Edellä olevat määrittelyt sisältävät myös vallan ulottuvuuden, sillä tapahtuminen edellyttää ihmisen toimintaa. Tämän ajatuksen mukaan ihminen on aina jonkinlainen toimija, jolla on missä vaiheessa tahansa mahdollisuus toimia toisin. Tällaisenaan toimijuuden määrittely korostaa tarkoituksellisuutta ja valtaa toimia toisin. Törmäämme kuitenkin elämänpoiluillamme esteisiin, rajoituksiin, pakkoihin ja mahdottomuuksiin, jotka jäävät toimijuutta näin tarkasteltaessa huomioimatta. (Giddens 1984b, 8-9, Jyrkämä 2008, 192.)

Jyrki Jyrkämän (2008, 193) mukaan toimijuudessa on kyse ihmisen elämäntilanteiden rakentumisesta erilaisissa paikoissa. Toimijuus on suhteessa ihmisen mahdollisuuksiin tehdä valintoja ja hänen käytettävissään oleviin resursseihin. Toimijuuden käsite laajenee siten kattamaan elämänhallintaan, elämäntapoihin ja elämänlaatuun liittyviä kysymyksiä. Yleisen käsityksen mukaan lapsuudenkoti tukee nuorten toimijuutta materiaalisin, kulttuurisin ja sosiaalisin resurssein, ja asettaen samalla sille rajoituksia (Aaltonen 2012, 180). Täysi-ikäistyminen kuitenkin muuttaa nuorten toimijuuden mahdollisuuksia. Itsenäistyvien nuorten taloudellinen hyväksikäyttö kyseenalaistaa toimijuuden tukemista lapsuudenkodissa. Toimijuuden rakenteina voidaan ymmärtää Jyrkämän (mt., 193-194) jaottelun mukaan olevan ikä, ajankohta, sukupuoli, sukupolvi, yhteiskuntaluokka, ympäristö ja kulttuurinen tausta. Nämä tekijät voivat myös tuottaa tai muuttaa rakenteita. Rakenteet ovat implisiittisesti läsnä ihmisen elämässä, sillä me kaikki olemme ympäröivän yhteiskunnan jäseniä. Eksplisiittisiä ra-

kenteita ovat muun muassa rajoitukset ja kannusteet. Tuula Gordon (2005, 116) mainitsee esimerkiksi perheen, ystävät sekä koulutukselliset ja taloudelliset rakenteet nuorten toimijuutta tukevinä tai rajoittavina tekijöinä. Nuorilla voi olla hänen mukaansa erilaisia mahdollisuuksia eri tekijöiden osalta. Esimerkiksi nuorilla voidaan ajatella olevan vähäisempiä mahdollisuuksia taloudellisesti akuutin velkaantumisen vaiheessa. Samaan aikaan heillä saattaa olla monipuolisia mahdollisuuksia valita koulutuksensa.

Jyrkämän toimijuuden määrittelyä sivuaa Karen Evans (2007, 93; ks. myös Aaltonen 2012, 181), joka on kirjoittanut rajoittuneen toimijuuden (bounded agency) käsitteestä. Rajoittunut toimijuus on sosiaalisesti paikantunutta. Siihen vaikuttavat ympäristö ja institutionaaliset puitteet samoin kuin yksilön sisäiset viitekehykset, menneisyys ja kuviteltu tulevaisuus sekä ulospäin suuntautuva toiminta. Rajoittunut toimijuus siirtää katseen yksilöihin toimijoina unohtamatta rakenteiden merkitystä. Sanna Mäkinen (2015, 105) toteaa, että sosiologiassa toimijuus on pyritty ymmärtämään yksilön toiminnan ja rakenteiden välisenä suhteena. Toimijuutta tutkittaessa vallan ja vapauden kysymykset ovat alati läsnä. Toisaalta toimijuudesta ei ehkä voida lainkaan puhua, jos mahdollisuus tehdä valintoja, toimia tai merkityksellistää tilanteita puuttuu. Toimijuuden tila pienenee pakon ja vaihtoehdottomuuden myötä. (Ronkainen 2008, 388.) Evans (mt., 93) muistuttaa, että jotkin sosiaaliset ja yhteiskunnalliset rajoitteet ovat vaikeita muuttaa tai poistaa. Yhteiskunnan ja yhteisöjen tasolla on tärkeä huolehtia siitä, etteivät suurimmat vaatimukset oman elämän haltuunotosta lankea niille, joilla on siihen vähäisin mahdollisuus. Näin ollen yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden jännitteisyys liittyy toimijuuteen (Gordon 2005, 115). Omaa toimintaa arvioidaan vuorovaikutuksessa ympäristön normien kanssa, jolloin yhteiskunta ja lähiyhteisö osaltaan ovat määrittämässä toivottavaa tai odotettavaa toimijuutta (Piispa 2004, 30).

Pakkoon ja vaihtoehdottomuuteen viittaa kriittisen hetken (critical moment) käsite, jonka tausta on Anthony Giddensin käsitteessä fateful moment. Kriittiset hetket sijoittuvat ihmisen elämänvaiheisiin, mutta eivät ole perinteisessä mielessä luontaisia siirtymäpisteitä, kuten eri ikäkausien mukaiset siirtymät ovat. Kriittisillä hetkillä on vaikutus ihmisen identiteettiin ja elämäntilanteeseen. Kriittisiin hetkiin ei aina voi

omalla toiminnallaan vaikuttaa, mutta niiden jälkeen on ainakin teoreettinen valinnan mahdollisuus reagoida tapahtumaan. Valinnat ovat kuitenkin kytköksissä rakenteellisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Etenkin alaikäiset nuoret ovat suojattomia tapahtumilta, jotka ovat heidän kontrollinsa ulottumattomissa. Tällaisia tilanteita ovat muun muassa sairastuminen, väkivallan kokeminen ja perheen sisäiset ongelmat. Toisaalta riippuvuus vanhempien huolenpidosta ja taloudellisesta tuesta voi olla myös positiivista ja tukea nuoren itsenäistymistä lapsuudenkodista. Erilaisilla tapahtumilla ja kokemuksilla on erilaisia seurauksia ihmisestä riippuen, sillä meillä on taipumus reagoida eri tavoin. Käytettävissä olevat materiaaliset, henkiset ja taloudelliset resurssit sekä rakenteelliset tekijät ovat yhteydessä kriittisen hetken vaikutuksiin henkilön elämäntilanteeseen. (Thomson ym. 2002, 338-339; Holland & Thomson 2009, 455, 457-458.) Vanhempien aiheuttama velkaantuminen ja taloudellinen hyväksikäyttö on kriittinen tilanne, johon sen kohde ei voi omalla toiminnallaan vaikuttaa ja jolla on erilaisia elämäntilanteeseen tai toimijuuteen liittyviä seurauksia.

Käsitykset nuorten toimijuuden rajoituksista ja mahdollisuuksista vaihtelevat. Uusliberalistinen ilmapiiri korostaa yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia ja vastuuta (Gordon 2005, 116; Aaltonen 2012, 180). Sanna Aaltosen (mt., 180) mukaan nuoret kokevat, että he itse ensisijaisesti vaikuttavat oman elämänsä rakentumiseen, vaikka ovatkin tietoisia rakenteista. Tuula Gordon (mt., 114-115, 119) puhuu toimijuuden tunnosta eli nuorten käsityksistä itsestään päätöksentekijänä, päätösten tekemisen rajoituksista ja näkemyksestä omasta toimijuudestaan. Jokainen on toimija, mutta toimijuuden tunto ja yksilön mahdollisuudet asioiden kulun muuttamiseen vaihtelevat ihmisten välillä. Nuorten elämä rakentuu kulttuurisissa, materiaalisissa ja sosiaalisissa konteksteissa. Itsenäistymiseen ja aikuistumiseen liittyvä subjektiviteetin rakentuminen ja erilaiset siirtymäprosessit sisältävät ristiriitoja, epävarmuutta ja toiveita (Gordon ym. 2008, 177). Aaltonen (mt., 182) esittää tämän pitävän erityisen hyvin paikkansa perinteisten siirtymien ulkopuolisissa siirtymissä, joiksi lasken kuuluvaksi taloudellisen hyväksikäytön aiheuttamat siirtymät. Nuorilta vaaditaan mittavaa tunnetta heidän toipuessaan pettymyksistään ja suunnatessaan elämässään eteenpäin (mt., 189). Vihaa tutkineen sosiologin Tuija Virkin (2004, 23, 267) mukaan tunteet voidaan nähdä myös yksilön tahdon toteuttajiksi, jolloin ne saavat tavoitteellisen ja järjellisen selityksen. Vihan tunteet voivat antaa voimaa entisestä irrottautumiseen,

itsenäistymiseen ja elämänmuutoksiin. Notkon (2011, 63) mukaan viha voi tunteena olla motivoiva ja saada aikaan päämäärätietoista toimintaa.

Yksi toimijuutta kuvaava käsite on Virkin (2004, 18-19) käyttämä termi suhteellinen toimijuus eli toimijuuden muodostuminen sosiaalisissa suhteissa. Individualistisen käsityksen mukainen toimijuus muuttuu tässä riippuvuudeksi, yhteisyydeksi ja välittämiseksi. Suhteellinen toimijuus ei ole omaehtoista ja vapaata, vaan se muodostuu valtasuhteissa. Suhteellisen toimijuuden käsite sopii vihan tunteiden tarkasteluun, sillä ne ovat relationaalisia. Vihan tunteita syntyy sosiaalisissa suhteissa ja niitä kohdennetaan yksittäisiin henkilöihin tai sosiaalisiin suhteisiin. Suvi Krok (2009, 30-31) toteaa, että suhteellinen toimijuus voi näyttäytyä jopa toimettomuutena ja passiivisuutena. Suhteellisen toimijuus perustuu muutoksen merkitykseen suhteessa muihin ihmisiin. Se on sidoksissa paikkaan, jossa se tapahtuu. Paikka antaa toimijuudelle mahdollisuudet ja rajat. Lapsuuden koti ja velkaantuminen luovat taloudellisesti hyväksikäytettyjen nuorten itsenäistymiselle rajat ja mahdollisuudet. Suhteellinen toimijuus, samoin kuin nuorten mahdolliset vihan tunteet, syntyvät kodin sosiaalisissa suhteissa.

Tukeudun ajattelussani myös Ruth Listerin (2004, 130, ks. myös Aaltonen 2012, 182) tutkimukseen, joka käsittelee köyhyyttä ja toimijuutta. Lister kuvaa toimijuuden ulottuvuuksia ja tyyppejä nelikentässä, joka koostuu jokapäiväisestä ja strategisesta sekä henkilökohtaisesta ja poliittisesta (tai yhteiskunnallisesta) ulottuvuudesta. Nelikentästä löytyy neljä toimijuuden muotoa, jotka ovat pärjääminen, kostaminen, järjestäytyminen ja ulospääsy. Aaltonen (mt., 182) hyödynsi Listerin jaottelua tarkastellessaan nuorten toimijuutta vaikeissa elämäntilanteissa. Hänen aineistossaan ei noussut esiin poliittisen tai yhteiskunnallisen järjestäytymisen ulottuvuutta, koska se olisi edellyttänyt tutkimuksen kohteen identifioitumista marginaaliin kuuluvaksi. Siitä huolimatta Aaltonen näki jaottelun auttavan marginaalisessa asemassa olevien nuorten toimijuuden muotojen, mahdollisuuksien ja rajojen tunnistamisessa.

Tarkastelen tutkimuksessani itsenäistyvien nuorten kokemuksia taloudellisesta hyväksikäytöstä ja vanhempien heille aiheuttamasta velkaantumisesta. Näen vanhempien aiheuttaman velkaantumisen ja muiden taloudellisen hyväksikäytön seuraukset

nuorten toimijuutta rajoittavina tai siihen muulla tavoin vaikuttavina tekijöinä. Toisaalta taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytymisen kokemukset kertovat toimijuudesta eli siitä kuinka nuoret ovat elämäntilanteissaan toimineet ja millaisia ratkaisuja he ovat tehneet. Voidaan myös ajatella, että nuorten velkaantuminen on heidän vanhempiansa toiminnan seurausta, jolloin näkökulma toimijuuteen muuttuu. Pysin tässä tutkimuksessa kuvaamaan nuorten toimijuuden rakentumista taloudellisen hyväksikäytön jälkeen heidän kokemustensa kautta. Nuoret ovat kertoneet minulle henkilökohtaisista kokemuksistaan haastattelutilanteissa, joiden pohjalta heidän velkaantumislle antamansa merkityksenannot piirtyvät nyt tutkimuksellisesti esiin. (Mäkinen 2015, 115.)

3 Tutkimukseni toteutus

3.1 Taloudellisen hyväksikäytön kokemusten tutkiminen

Tutkimukseni pohjaa fenomenologiseen tutkimustapaan, jossa tarkastellaan merkitysten ilmenemistä ihmisten kokemuksissa. Fenomenologiassa korostuu inhimillinen tietoisuus, joka antaa tapahtumille merkityksen ja jonka avulla merkityksiä tulkitaan. (Rolin 2006, 111.) Lähtökohtana kokemuksen tutkimuksen tieteellisyydelle on kohteen mukaisuudeksi ymmärretty objektiivisuus. Kyse on siitä, kuinka hyvin tutkittavana oleva ilmiö kyetään tavoittamaan sellaisena kuin se on olemassa tutkimuskysymyksen kannalta tarkasteltuna. (Perttula 2009, 136.) Kokemuksen tutkimus ja fenomenologisen tutkimus määrittävät näin vastakohtaiseksi positivistiselle tutkimukselle (Virtanen 2006, 153). Fenomenologinen tutkimus soveltuu hyvin sellaisten ilmiöiden tutkimiseen, joista on olemassa vähän tutkimustietoa, saatavilla oleva tieto on esioletusten värittämää tai se on hiljaista tietoa (Judén-Tupakka 2007, 65). Ennen kaikkea fenomenologisessa tutkimuksessa kyse on ajattelutavasta ja menetelmästä. Tutkimuksen kohteena on se ihmisten kokemuksellinen todellisuus, jossa he elävät. Objektiviisen todellisuuden sijasta tarkastellaan subjektiivista elämismaailmaa ja hahmotellaan sen avulla perustavaa ymmärrystä todellisuudesta. (Pulkinen 2010, 26, 28-29.) Tutkimuksen analyysivaiheessa pyrin kuvailun lisäksi ymmärtämään ja tulkitsemaan aineistoa. Tällainen tulkinnallisuus tuo fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttisen ulottuvuuden. (Laine 2007, 31.)

Subjektiivinen merkitysmaailma syntyy ihmisten mielissä, joten sitä on mahdotonta aistein havaita. Mielen tutkiminen on mahdollista vain, jos tutkittava henkilö ilmaisee kokemuksiaan esimerkiksi kertomalla niistä. Tällöinkin mielen tapahtumien tavoittaminen tapahtuu tutkittavan ihmisen niille antamien merkityssisältöjen ymmärtämisenä. Subjektiivisen kokemuksen tutkimus voidaan käsittää rekonstruktivisena, hermeneuttisena tieteenä, jonka tutkimuskohteena on symbolisesti rakentunut merkitystodellisuus. (Latomaa 2009, 17, 21, 40.) Kokemuksen tutkimuksella ei pyritä tuottamaan kaiken kattavaa yleistystä, vaan tavoitellaan kokemusta koskevaa yleistä ymmärrystä. Kyse on kokemusten olennaisten merkitysten kuvaamisesta sille sopivil-

la yleisyyden tasoilla. Kokemuksen monimuotoisuudesta johtuen ilmiöstä voidaan löytää sekä yksilöllisiä että yhteisiä piirteitä. (Perttula 2009, 154.) Samaistun Riitta Granfeltin (1998, 23) tavoitteeseen ymmärtää ihmisten kertomuksia niin, että niiden pohjalta pystyy tekemään mielekkäitä aineistolähtöisiä tulkintoja ja löytämään yleisemmän tason ajatuskulkuja. Samaan tapaan Sanna Väyrynen (2007, 46-47) on kuvannut, kuinka hän pyrki ankkuroimaan tutkimuksensa haastatteluista nousseen erityisen osaksi laajempia kokonaisuuksia yhteisöllisillä, kulttuurisilla ja yhteiskunnallisilla tasoilla. Tarkoituksena oli säilyttää tutkimukseen osallistuneiden ihmisten erityisyys ja samalla pyrkiä tavoittamaan asioita, joiden avulla kokemuksia voidaan jäsentää, nimetä ja kuvata yleisemmällä tasolla.

Ennen kuin avaan tarkemmin miten saan tietoa tutkimastani ilmiöstä eli nuorten kokemuksista taloudellisesta hyväksikäytöstä, tulee minun määritellä mitä ymmärrän kokemuksella. Tutkimukseni ontologinen peruskysymys on, miten kokemus muodostuu. Perttula (2009, 119, 149) on esittänyt, että kokemuksen avulla ihminen merkityksellistää elämäntilanteita ja todellisuuksia, joihin hän on suhteessa. Kokemus on suhde elämäntilanteen ja ihmisen välillä. Se, mitä kulloinenkin elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa, on kokemus (Perttula 2009, 151). Tämän mukaan velkaantumisen ja taloudellisen hyväksikäytön kokemus on suhteessa muihinkin kuin nuoriin: heidän vanhempiinsa. Kokemukset koostuvat ihmisten mielissä ja se tekee tutkimuskohteesta subjektiivista ja henkilökohtaista. Kokemusten ymmärtäminen ei kuitenkaan onnistu, jos ilmauksia ja kertomaa ei liitetä osaksi ihmisen kokemushistoriaa. (Latomaa 2009, 32.) Mielen tapahtumia voidaan Timo Latomaan (2009, 24) mukaan kuvata kokemukselliseksi, merkityksistä rakentuviksi ja aineettomiksi, ei-havaittaviksi. Kokemukset syntyvät vuorovaikutuksessa ihmistä ympäröivän todellisuuden kanssa. Ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen eli tarkoituksellinen. Ympärillämme oleva merkitsee meille jotakin eikä ihmistä voida ymmärtää irrallisena oman elämänsä todellisuudesta. (Laine 2007, 29-31.)

Tutkimuksessani nuorten kokemukset velkaantumisesta ovat syntyneet suhteessa vanhempiin, mikä liittyy sosiaalisen osaksi kokemusta. Psykkinen mieli ja sosiaalinen ovat toisiinsa suhteessa, kun henkilökohtaisesta kokemuksesta tulee jaettu kokemus. Toisaalta taas sosiaalisesta tulee psykkinen, kun se tulee osaksi ihmisen henkilökoht-

taista mielenmaisemaa. Näin ollen vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kokemus on nuorten mielissä sekä henkilökohtaista että jaettua. Sosiaalisessa maailmassa rakentuneisiin ja elettyihin kokemuksiin liittyvä tutkimus linkittyy fenomenologiseen sosiologiaan. Kyse ei ole enää pelkästään subjektiivisen tietoisuuden kokemuksista, vaikkakin vuorovaikutusta ja sosiaalista kanssakäymistä hallitseekin subjektiivinen tietoisuus. (Ulvinen 2014, 91.) Kokemus ja tieto määrittyvät sosiaalisesti sijoittuneiksi, sillä niitä muovaa ihmisen eläminen paikassa ja asemassa. Olen tutkimuksessani ensisijaisesti kiinnostunut vanhempiensa velkaannuttamien nuorten elämästä. Pyrin silti tavoittamaan myös heidän elinympäristönsä suhteita sekä rakenteellisia tekijöitä. Tutkimukseni paikantuu nuorten elämän mikrokulttuurisiin käytäntöihin ja sosiaaliin toimintamalleihin, jolloin siinä on läsnä kulttuurinen herkkyyks. (Laitinen 2004, 53, 55.)

Kokemus edellyttää sidosta arkielämään. Mikään kokemus ole vieras, vääränlainen, abstrakti tai outo. Kokemukset syntyvät elämäntilanteiden eri ulottuvuuksissa ja niiden yhdistelmissä. Kokemus voi olla tietoa, tunnetta, uskoa tai intuitiota tai niiden yhdistelmä. Tajuamisen kohde, kokemuksen aihe, voi paikantua niin ihmiskehoon, elämänmuotoon, aistittavaan todellisuuteen kuin ihmismieleenkin. Olennaista on hahmottaa koettu maailma kokonaisuutena ja ottaa tutkimuskohteeksi kaikki elämäntilanteen koostavat kokemukset. Kokemukset ilmentävät tajunnallisuuden ja toiminnan suuntautumista ulkopuolelle, jolloin se merkityksellistää toiminnan kohteen. Kokemus on elämäntilanteeseen kiinnittyvä rakenteellinen side. Se, että elävät kokemukset saavat muotonsa ihmisten omista elämissä, on empiirisen tutkimuksen lähtökohta. (Perttula 2009, 133, 137.)

Ymmärrän vanhempien aiheuttaman velkaantumisen ja taloudellisen hyväksikäytön tapahtuneen joko nuoren siitä tietämättä tai vanhemman painostuksesta. Tutkimukseni nuorten velkaantumisen kokemukset ovat syntyneet pääosin sen jälkeen, kun he ovat täyttäneet 18 vuotta. Yhden haastatellun nuoren velkaantuminen oli saanut alkunsa jo alaikäisenä. Velkaantumiseen liittyvät taustatekijät ovat voineet näkyä nuoren ja perheen elämässä jo ennen velkaantumista. Päädyin siksi kysymään haastattelussa myös nuorten lapsuudenperheen elämästä erityisesti talouden ja rahankäytön sekä vanhemmilta saatavan tuen osalta. Ajattelen, että lapsuusaika on yhteydessä

nuoren kokemuksiin. Vaikka katsontakannan voidaan ajatella olevan laajan, pysytellen kuitenkin Perttulan (2009, 152) ajatuksessa fenomenologisesta tutkimustavasta, jossa rajattu aihe paikantuu nykyhetkeen.

3.2 Tutkijapositioni paikannuksia

Fenomenologiassa metodiset valinnat ohjaavat lähelle tutkimusaineistoa. Tutkijan ymmärtäminen on intuitiivista ja tuntevaa. Tutkimuksellinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiön kuvaamista sellaisena kuin se tutkijalle ilmenee. Ilmiön kuvaus tarkoittaa tutkimukseen osallistuneen ihmisen kokemuksen ymmärtämistä sen rajoissa, mitä ihminen on tutkijalle ilmaissut tai kertonut. Tällöin tutkija ei voi tutkimuksensa empiirisessä vaiheessa ilmaista informanttinsa kokemuksia sen selkeämpinä tai valmiimpina kuin ne on hänelle ilmaistu. Aineistoa tulkitaan vasta empiiristä osuutta seuraavassa vaiheessa. (Perttula 2009, 146-148.)

Tutkimuskohteena kokemus näyttäytyy tutkittavien ihmisten kokemuksena omista elävistä kokemuksistaan. Tämän vuoksi kokemus voi saada tutkijan kuvaamana monia eri malleja ja kokemuksen perustana oleva aihe erilaisia muotoja. Yleisenä ehtona kokemuksen tutkimukselle kuitenkin on se, että tutkijan tulee mieltää itsensä tutkiemiensa ihmisten kaltaiseksi kokevaksi henkilöksi. Vaikka tutkimuskohteena ovat ihmisten kokemukset, on niiden tutkimuksellisen ymmärtämisen edellytyksenä tutkijan kokeva ihmisyyys. (Perttula 2009, 143.) Aino Kääriäinen (2004, 24) kertoi tutkimuksessaan, että hänen piti ottaa uusi asenne tutkittaviin analysoidessaan tutkimushaastatteluja. Tekstimuotoisia haastatteluja ei voinut enää lukea luonnollisen ja ymmärtävän asenteen mukaisesti. Haastatteluaineisto piti kohdata järjestelmällisesti ja viileästi, jotta olennainen paljastuisi henkilöiden kertomuksista. Tämä tarkoitti sulkeistamista eli omien ennakkokäsitysten tiedostamista ja siirtämistä syrjään. Ennakkokäsitysten ja -luulojen sulkeistaminen on kokemuksen tutkimuksen edellytys. Fenomenologiseen tutkimukseen liittyvä reduktio eli sulkeistaminen ohjaa tutkijan toimintaa. (Kääriäisen 2008, 10, 24.)

Reduktiossa siirrytään naiivista arki ajattelun asenteesta filosofiseen ajatteluun (Pulkkinen 2010, 28). Reduktion avulla tutkijan ajatellaan keskeyttävän oman luonnollisen asenteensa ja irrottautuvan esiyymmärryksestään. Samalla hän on kiinnostunut kuinka tutkittava ilmiö näyttäytyy ihmisille heidän arkielämässään ja heidän oman luonnollisen asenteensa mukaisesti. Luonnollinen asenne kuvaa tulkitsemisen ja havainnoinnin tapaa. Ymmärrämme toisiamme ja ympäröivää maailmaa kokemustemme ja esiyymmärryksemme kautta. Reduktio on tutkijan keino tavoittaa ja ymmärtää olennainen tutkimuksen ihmisten kokemuksissa. Sulkeistaminen antaa tutkimuskohteelle mahdollisuuden yllättää. Sen avulla fenomenologisesta tutkimuksesta pyritään tekemään kohteenmukaisesti objektiivista ja pääsemään kauemmas tutkijan subjektiivisesta yksilökohtaisesta ymmärtämisestä. Reduktion kautta tutkija on mahdollista olla objektiivisella tavalla suhteessa tutkimusaiheeseensa. Tosin objektiivisuutta tavoitellessaankin tutkija säilyy subjektina. Rakentuuhan ymmärrys tutkimuksesta ensin juuri hänen mieleensä ja tajuntaansa. (Väyrynen 2007, 47; Perttula 2009, 144-146.) Väyrynen (mt., 48-49) on todennut väitöskirjassaan, ettei hän tietoisesti käytä reduktiota tutkimuksensa aikana. Hänen tulkintansa mukaan fenomenologista tutkimusta voi tehdä myös ilman jatkuvaa tietoista sulkeistamista suhtautumalla asioihin ihmetellen. Väyrynen pyrki tutkimuksessaan suhtautumaan asioihin uteliaasti ja avoimesti. Hän toteaa, että sitoutuessaan fenomenologiseen metodologiaan sitoutuu samalla olemaan avoin tutkimuksessa esiin nouseville asioille ja herkistymään niiden erilaisille vivahteille. (mt., 48-49.)

Oma suhtautumiseni reduktioon on jotakin aiemmin esiteltyjen väliltä. En pyri analysoidessani ankarasti sulkeistamaan omaa kokemusmaailmaani vaan ennemminkin suhtaudun Sanna Väyrysen tapaan siihen luontevana, omalle ajattelulleni tyypillisenä tapana toimia uuden tiedon edessä. Näen kuitenkin tärkeäksi tunnistaa miten eletty elämäni ja aiemmat kokemukseni suhteutuvat esiyymmärrykseeni. Minulla ja lähipiiriläni ei ole omakohtaista kokemusta vanhempien aiheuttamasta velkaantumisesta tai taloudellisesta hyväksikäytöstä. Aihe on tullut minua lähelle työssäni sosiaalitoimistossa sekä keskusteluissa muiden sosiaalialan toimijoiden ja kollegojeni kanssa. Myönnän olleeni ennakkoluuloinen ja kuvitelleeni tietäväni millaisia kertomuksia kuulisin. Jouduin kuitenkin toteamaan esiyymmärrykseni tältä osin vääräksi. Olen kuunnellut haastatteluaineistoja toisinaan jopa liikutuksen vallassa, sillä kertomukset

ovat ajoittain hyvin koskettavia. Tunnen kiitollisuutta siitä, että tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat halunneet raottaa minulle oven elämäänsä ja kokemuksiinsa. Olen haastatteluja tehdessäni samaistunut Sanna Väyrysen ihmettelevään asenteseen ja pyrin hyödyntämään sitä tutkimukseni eri vaiheissa.

Yhteiskunnallisen tutkimuksen tavoitteena ei ole selitysten ja ennusteiden laatiminen, vaan ihmisten toiminnan, sosiaalisten käytäntöjen ja yhteiskunnallisten instituutioiden ymmärtäminen. Ymmärtämisen edellytys on ihmisten antamien merkitysten tulkinta. Nämä merkitykset ovat osa inhimillistä toimintaa ja sosiaalisia käytänteitä. Kokemuksen tutkimisen kannalta huomioitavaa on se, että toiminnan merkitystä voidaan tavoittaa vain itse toimijan näkökulmasta käsin. (Rolin 2006, 110.) Toiminnan tutkimuksellisessa ymmärtämisessä korostuu tutkijan rooli ja merkitys, sillä tutkimusvälineenä on tutkijan mieli. Dialogisuus kuitenkin korostuu ymmärtämisessä vähintäänkin aineistoa hankittaessa, mutta myös monesti tulkinassa. (Latomaa 2009, 40.)

Vaikka fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään reduktion avulla kohti tutkijan objektiivisuutta, se tuskin puhtaassa muodossaan on mahdollista. Moninaisista maailmoista voidaan kuitenkin saada tietoa tutkijan subjektiivisuuden sekä tutkijan ja tutkimuksen kohteen välisen suhteen kautta. Niiden avulla on mahdollista kuulla, löytää ja tehdä näkyväksi ihmisten kokemuksia sekä kokemusten taustalla olevia suhteita ja yhteyksiä. Kun tutkimustulokset rehellisesti kuvaavat ja refleктоivat niitä sosiaalisen elämän ulottuvuuksia, joita tutkija kertoo niiden esittävän, voidaan tuottaa tutkimuksellisesti validia ja arvokasta tietoa. Merja Laitinen (2004, 55) ajattelee, että näin tutkijan subjektiivisuuden on mahdollista muotoutua ikään kuin objektiivisuudeksi. Hänen mukaansa ”kyse on tutkijan oman rajallisuuden tunnustamisesta ja nöyryydestä pyrkimyksenä välttää asiantuntijuuden harha paremmin tietämisestä”. Tutkimuksen eettisyyteen ja sen myötä luotettavuuteen kuuluu se, että tutkijan subjektiivisuus tunnustetaan ja tunnustetaan (Laitinen & Uusitalo 2007, 325).

Fenomenologisessa tutkimuksessa on päämääränä äänen antaminen ihmisille sekä heidän kokemustensa näkyväksi tekeminen. Tällöin on tärkeää tuoda esiin tutkimukseen osallistuneiden näkökulma. Tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä on ilmiötä koskeva kokemuksellinen arkitieto. Tutkimuksellinen tieto on jaettava ja se on tuotet-

tu subjektien välillä kohtaamisen ja vuorovaikutuksen areenoilla. Tiedon tuottamiseen vaikuttavat niin tutkijan elämänhistoria, esiyymmärrys tutkittavasta aiheesta kuin omat kokemuksetkin. Tutkimuksen tuottamaan tietoon vaikuttavia tekijöitä taas ovat muun muassa kertomisen motiivit, haastatteluiden reunaehdot tai vuorovaikutuksen onnistuminen. (Väyrynen 2007, 52-53.) Tutkijana pyrin tavoittamaan Merja Laitisen ja Tuija Uusitalon (2007, 319) tavoin vanhempien aiheuttaman velkaantumisen ilmiön subjektiivista kokemusmaailmaa rakentavia merkityksiä ja tulkintoja.

3.3 Tutkimushaastattelut

Aloitin aineistonkeruun syyskuussa 2015. Tutkimusprosessin alussa olin varannut haastateltavien etsimiseen ja haastatteluiden tekoon noin kolme kuukautta, mikä osoittautui lopulta aivan liian lyhyeksi ajaksi. Pyrin tavoittamaan tutkimuksestani kiinnostuneita ja vanhempien auttaman velkaantumisen kokeneita nuoria monin eri tavoin. Pyysin eri sosiaalialan toimijoita välittämään haastattelukutsua (liite 1) omissa verkostoissaan ja omille asiakkailleen. Lähetin tiedotteen tutkimuksestani (liite 2) Espoon ja Vantaan kuntien sosiaalitoimeen sekä Helsingin Diakonialaitoksen Vamostoimintaan. Lisäksi olin tutkimukseni tiimoilta yhteydessä Riihenaikaan, Nuorisoasuntoliittoon, S-asuntojen asumisyksikköön ja Walkers-toimintaan. Kutsu osallistua tutkimukseen julkaistiin internetin keskustelupalstoilla (liite 3) Suomi24:ssä ja Kakspulus.fi:ssä, ja haastattelukutsua jaettiin Facebookissa ja Twitterissä (liite 4). Keskustelupalstojen kautta välitetyssä tutkimustiedotteessa kerrottiin mahdollisuudesta kirjoittaa kokemuksistaan. Mainittujen lisäksi otin yhteyttä myös muutamiin muihin sosiaalialan toimijoihin, mutta heidän kauttaan ei joko ollut mahdollista tavoittaa potentiaalisia haastateltavia tai kartoittaminen olisi vienyt liikaa aikaa.

Tutkimushaastatteluihin osallistui seitsemän haastatteluhetkellä 19-26-vuotiasta nuorta. Heidän lisäksi tavoittelin kolmea nuorta, jotka eivät vastanneet yhteydenottooni tai eivät saapuneet sovittuun haastattelutapaamiseen. Haastateltavista nuorista yhdelle oli syntynyt velkaa alaikäisenä ja muiden velkaantuminen oli alkanut täysi-ikäistymisen jälkeen. Koska tutkimuksessani on tarkoitus tarkastella omien van-

hempien taholta tapahtuvaa taloudellista hyväksikäyttöä, rajautui yksi haastatteluista tutkimuksen ulkopuolelle. Tein rajauspäätöksen, koska haastattelussa käsiteltiin nuoren ex-puolison vanhempien aiheuttamaa velkaantumista. Lopulliseen empiiriseen tutkimukseen valikoitui siis kuusi haastattelua. Yhden haastattelun rajaaminen tutkimuksen ulkopuolelle harmitti. Näen rajauksen kuitenkin oikeudenmukaisena muita tutkimukseen osallistuneita kohtaan. Kyseisen haastatteluaineiston käyttö olisi ollut eettisesti kyseenalaista, sillä ex-puolison suostumusta tutkimukseen osallistumiseen ei olisi ollut.

Ensimmäisen haastatteluni tein lokakuussa 2015 ja viimeisen kesäkuussa 2016, joten kaiken kaikkiaan tutkimuslupaprosessien alusta alkaen aineiston kerääminen vei lähes vuoden. En ollut varautunut näin pitkään aikaan, joten jouduin määrittelemään useampaan kertaan uudelleen aikataulutavoitteitani tutkimuksen valmistumiselle. Haasteet tavoittaa nuoria johtuivat useista eri syistä. Kun haastattelukutsua välitetään työntekijöiden kautta, toimivat he ikään kuin portinvartijoina. Itsekin sosiaalitoimistossa työskentelevänä ymmärrän, että erilaiset organisaation ulkopuoliset pyynnöt saattavat kiireessä unohtua. Toisaalta vanhempien aiheuttama velkaantuminen voi olla niin marginaalinen ilmiö, että sen kokeneita henkilöitä on vaikea tavoittaa. Jokaisella tutkimukseen osallistuvalla tai sitä harkitsevalla on myös omat motiivinsa, jonka vuoksi heidän tulisi kokea osallistuminen jollakin tapaa itselleen merkitykselliseksi (Laitinen & Uusitalo 2007, 324).

Haastatteluun osallistuvan on hyvä hahmottaa kenen etua haastattelun avulla ajatetaan ja saako hän mahdollisesti palkkion tai muuta hyötyä osallistumisestaan. (Eskola & Vastamäki 2001, 25-26, 37.) Lupasin kaikille haastateltaville palkkioksi elokuvalipun. Koin arvokkaaksi sen, että tutkimukseeni haluttiin osallistua ja jakaa omia kokemuksia. Elokuvalippu oli tapani kiittää tutkimukselleni annetusta ajasta sekä luottamuksesta minua kohtaan. Toiseksi pystyin elokuvalipun avulla hieman nostamaan tutkimukseni kiinnostavuutta nuorten silmissä. Tutkimukseen osallistuvien nuorten halu osallistua on ratkaisevaa haastatteluiden onnistumisen kannalta (2009, 153). Haastattelut toteutettiin joko kirjaston yksityisessä työhuonetilassa tai toimistotilassa. Haastattelin jokaista nuorta yhden kerran. Haastattelujen kesto vaihteli neljänsäksentoista minuutin ja puolentoista tunnin välillä.

Itse haastattelutilanne on samalla tavalla kohtaaminen kuin muutkin sosiaaliset tilanteet. Se on vuorovaikutuksellinen tilanne, jonka aikana molemmat haastattelun osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastattelu on sosiaalisesti määräytynyt ja se rakentuu samoilla sosiaalisilla keinoilla ja kasvokkaisen vuorovaikutuksen oletuksilla kuin muutkin arkielämän keskustelut. Haastattelussakin kysytään kysymyksiä, tehdään erilaisia oletuksia, osoitetaan ymmärrystä ja kiinnostusta haastateltavaa kohtaan. (Eskola & Vastamäki 2001, 30; Ruusuvuori & Tiittula 2009, 22; Eskola & Suoranta 2014, 86.) Monesti haastattelu etenee haastattelijan ehdoilla, onhan hän luonut raamit ja kehyksen, jonka sisällä on tarkoitus haastattelun ajan pysyä. (Eskola & Vastamäki 2001, 24.) Haastattelun aikana osapuolet kuitenkin vaikuttavat toisiinsa. Myös muut normaalielämän tekijät ja muuttajat ovat tilanteessa läsnä. Avaintekijä on luottamuksen syntyminen haastattelijan ja haastateltavan välillä. En voi haastattelijana jättäytyä passiiviseksi ja merkityksettömäksi tiedon välikappaleeksi, vaan olen omassa roolissani osa sosiaalista vuorovaikutusprosessia. (Eskola & Suoranta 2014, 86, 94.)

Kun tutkimusaineistoa kerätään haastattelemalla, on tärkeää huomioida tutkimukseen osallistuvien episteemiset oikeudet. Tutkimushaastattelussa tieto on haastateltavilla. (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 33.) Haastatteluiden perustana ovat tavalliset ihmiset, jotka ovat tutkittavan ilmiön osalta sekä tiedon kohteita että sen lähteitä (Alastalo 2009, 57). Päätin käyttää tiedonkeruuseen teemahaastattelua, jolloin keskustelussa läpikäytyt aihepiirit oli ennalta määrätty. En ollut määritellyt haastattelukysymysten tarkkaa muotoa tai järjestystä. Haastateltava nuori sai halutessaan puhua vapaamuotoisesti. Teemahaastattelun rungon (liite 5) oli lähinnä tarkoitus varmistaa, että kaikista tutkimuksen kannalta oleellisista teemoista tulee ainakin jollakin tasolla keskusteltua haastattelun aikana. Tutkimusongelma määrittelee haastattelun teemat, sillä se muodostaa sekä haastattelun että koko työn punaisen langan. Tutkimusongelma antoi minulle tutkijana oikeutuksen tehdä haastateltavalleni kysymyksiä. (Eskola & Vastamäki 2001, 26, 33, 35; Eskola & Suoranta 2014, 87-88.)

3.4 Tutkimukseni nuoret

Etsin haastattelukutsussa 18-28-vuotiaita nuoria osallistumaan tutkimukseeni. Lopulta empiriseen tutkimukseen valikoitui kuusi nuorta, jotka olivat velkaantuneet yhden tai kahden vanhemman toimesta. Yhden velkaantuminen oli alkanut alaikäisenä ja muiden täysi-ikäistymisen jälkeen. Olen koonnut taulukkoon 1 keskeiset tiedot vanhempien aiheuttamaan velkaantumiseen ja itsenäistymiseen liittyen: onko velkaantumisen aiheuttanut toinen vai molemmat vanhemmat, velkaantumisen syyt ja koska nuori on muuttanut lapsuudenkodista. Vanhempien aiheuttamaa velkaa nuorille oli kertynyt heidän arvionsa mukaan 3000-10 000 euroa. Nuorten oli vaikea hahmottaa tarkkaa velkasummaa, sillä se jakautui monen eri laskuttajan, perintäyrityksen ja toisinaan ulosoton kesken. Puolella haastatelluista kokonaisvelka oli alle 5000 euron suuruinen ja vastaavasti toisella puolella sitä suurempi. Velkaantumisen lisäksi osa nuorista oli menettänyt säästöjään tai ansiotulojaan taloudellisen hyväksikäytön vuoksi, mikä nostaa menetettyä euromäärää.

Aiemmin mainitsin, että velkaantumiseen liittyvät taustatekijät ovat voineet näkyä nuoren ja perheen elämässä jo ennen itse velkaantumista. Kysyin haastattelussa nuorten lapsuudenperheen elämästä erityisesti talouden ja rahankäytön sekä vanhemmilta saatavan tuen osalta. Monen nuoren lapsuutta määrittivät muutot eri paikkakunnille tai kotikaupungin sisällä. Asuinpaikan lisäksi myös perhesuhteissa tapahtui muutoksia. Kahden nuoren vanhemmat olivat eronneet, tosin toiset heistä vasta nuoren täysi-ikäistymisen jälkeen. Kahdella nuorista toinen vanhemmista oli kuollut. Ne kaksi nuorta, joiden vanhemmat asuivat yhdessä, olivat joutuneet molempien vanhempien taloudellisesti hyväksikäyttämäksi. Taloudellinen hyväksikäyttö oli voinut kohdistua myös muihin henkilöihin. Kaksi nuorista kertoi, että heidän sisaruksensa ovat velkaantuneet vanhempien vuoksi. Osan kertoman mukaan taloudellinen hyväksikäyttö oli nuoren lisäksi kohdistunut vanhemman puolisoon.

Taulukko 1. Tutkimukseni nuoret.

	Velkaantumisen aiheuttanut	Velka syntynyt, ikä	Muutto kotoa
1	Toinen vanhempi	Alle 18v maksamattomat laskut	20 v
2	Molemmat vanhemmat	18 v opintolaina pikavipit osamaksuostot	20 v
3	Toinen vanhempi	18 v opintolaina pikavipit	Ei tiedossa
4	Molemmat vanhemmat	18 v pikavipit	18 v
5	Toinen vanhempi	18 v, Ostot, tilaukset nuoren nimissä	18 v
6	Toinen vanhempi	18-19 v, Tilaukset nuoren nimissä	19-20 v

Useat nuoret kuvasivat lapsuudenkodissa vallinnutta turvattomuutta, joka oli johtunut esimerkiksi vanhemman väkivaltaisesta käytöksestä tai päihdeongelmasta. Vanhemman alkoholiongelmasta kertoi viisi nuorta ja yhdellä vanhemmista oli peliongelma. Rikostausta oli yhdellä vanhemmalla. Osan kotona oli ollut taloudellisesti niukkaa, mikä näkyi esimerkiksi ruuan puutteena tai käytettyjen vaatteiden ostamisena. Osa nuorista kertoi, kuinka heillä ei ollut varaa harrastaa eikä lapsuudessa juuri matkusteltu. Toisaalta taas osa nuorista koki saaneensa kotona kaiken tarvittavan. Joissakin kodeissa rahaa käytettiin jopa tuhlaillen.

En ole koonnut taulukkoon 1 tarkempia tietoja, jotta nuorten anonymiteetti ei vaarannu. Sen vuoksi jätin muun muassa mainitsematta iän ja sukupuolen. Samasta syystä en jatkossakaan erittele haastatteluotteita nimillä tai koodeilla. Tutkimukseen osallistuneiden ihmisten anonymiteettiä on suojattu eri tavoin. Esimerkiksi Laitinen

(2004, 92) valitsi pääluvuittain vaihtuvat nimet, jotka antoivat haastateltaville subjektiiviteetin. Väyrynen taas (2007, 58) kuljetti samoja keksittyjä nimiä läpi tutkimuksen. Kääriäinen (2008, 21) päätyi erottelemaan mies- ja naisvastaajat ja merkitsi heidät juoksevin numeroin. Koska haastatteluaineistoni on pieni eikä sukupuolella ole tulosten tulkinnan kannalta olennaista merkitystä, päädyin Notkon (2011, 22-23) tapaan siihen, etten identifioi aineisto-otteita. Tämän tarkoituksena on, että saman henkilön kertomia asioita ei voida yhdistää toisiinsa eikä koota otteista yhden henkilön kertomusta. Olen lisäksi muuttanut tai poistanut kokonaisuuden kannalta merkityksettömiä, mutta tunnistamisen vaarantavia yksityiskohtia.

3.5 Tutkimuseettiset huomiot

Tutkimuksen tekijänä joudun tekemään eettisiä valintoja koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimukseni aineisto on koottu haastattelemalla nuoria. Heidän kohteluunsa ja kohtaamiseensa liittyy eettisiä kysymyksiä koskien muun muassa tutkimuksesta informoimista ja vaitioloa. Tutkimusta tehdessä on huomioitava tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien oikeudet ja velvollisuudet. Samoin tieteellinen rehellisyys ja huolellisuus tutkimustulosten esittelyssä ovat tärkeitä. Tutkimuksen vaikuttavuuden arviointi on osa eettistä pohdintaa. Tutkijana joudun pohtimaan, millä tavalla tutkimukseni tulokset vaikuttavat yhteiskuntaan ja kenen hyötyä tällöin tarkastellaan. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 23, 53-81.)

Tutkimukseen osallistuville on kerrottava mahdollisimman selkeästi siitä, millaisesta tutkimuksesta on kyse ja kuinka kerättyä aineistoa tullaan käyttämään (Gordon 2006, 243). Kun aloitin aiheiston keruun lähetin sosiaalialan toimijoille tiedotteen tutkimuksestani sekä erillisen infokirjeen potentiaalisille haastateltaville. Tätä ennen olin haakenut vaadittavat tutkimusluvut. Pyysin työntekijöitä välittämään minulle tutkimuksesta kiinnostuneiden yhteystiedot ko. henkilöiden luvalla tai vaihtoehtoisesti nuoret saivat olla minuun suoraan yhteydessä sähköpostitse. Sosiaalisen median kanaviin laadin erillisen tiedotteen, jossa oli yhteystietoni.

Sovin kaikkien haastateltavien kanssa haastatteluajan puhelimitse. Kävin puhelinkeskustelussa vielä lyhyesti läpi tutkimukseni pääpiirteet, kerroin vapaaehtoisuudesta osallistua sekä elokuvalippupalkkiosta. Tutkimusaineiston keräämiseen ja sen tutkimuskäyttöön on saatava aina kirjallinen suostumus. Osallistuminen on saatava tehdä vapaasti omasta suostumuksesta ja ilman määriteltyjä ehtoja (Kuula 2006, 126, 129; Laitinen & Uusitalo 2007, 318). Itse haastattelutilanteen aluksi nuoret saivat lukea vielä uudestaan infokirjeen ja kerroin heille vielä uudelleen tutkimuksesta. Tässä vaiheessa myös tiedustelin mahdollisia kysymyksiä tai epäselvyyksiä. Ennen haastattelun alkua jokainen haastateltava allekirjoitti suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen (liite 6). Kerroin haastateltaville useampaan kertaan, että heidät anonymisoidaan ja yksittäisten ihmisten tunnistaminen valmiista tekstistä pyritään sen avulla estämään (Kuula 2006, 127). Lisäksi muistutin ennen ja jälkeen haastattelun, että nuori voi missä vaiheessa vain ennen tutkimusraportin ilmestymistä vetäytyä tutkimuksesta ilman seuraamuksia.

Yksi tärkeimmistä tutkimuseettisistä normeista on tutkimukseen osallistuvien yksityisyyden suojaaminen ja sen kunnioittaminen. Monesti tämä ymmärretään vain anonymiteetiksi, vaikka tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja hyvät tietosuojakäytännöt ovat yhtä tärkeitä. Se, että tutkimukseen osallistuva voi itse kontrolloida kenelle ja miksi hän yksityiselämästään kertoo, on olennaista itsemääräämisoikeuden kannalta. Tutkittava määrittää itse omat yksityisyyden rajansa, kun hän rajaa mitä haluaa itsestään tutkimukseen kertoa. (Kuula 2006, 124-125.) Olen pyrkinyt parhaani mukaan kunnioittamaan tutkimukseeni osallistuvien itsemääräämisoikeutta edellä mainituin tavoin häivyttämällä tunnistetiedot haastatteluiden litterointivaiheessa. Koen anonymiteetin erittäin tärkeäksi. Arkaluontoisia asioita tutkittaessa vaaditaan erityistä varovaisuutta, ettei tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyden paljastuminen aiheuttaisi heille vahinkoa (Gordon 2006, 242). Tutkimuksen intensiivinen kuvauskaan ilmiöstä ei voi kyseenalaistaa tutkimukseen osallistuneiden oikeutta anonymiteettiin (Laitinen & Uusitalo 2007, 323). Tietosuojakäytäntöjä olen noudattanut niin, että kaikki tutkimukseen liittyvät dokumentit tietokoneellani ovat olleet salasanalukituksen takana. Haastattelumateriaalit olen säilyttänyt kotonani muiden ulottumattomissa. Kaikki haastatteluaineistot tuhotaan tutkimuksen hyväksymien jälkeen, minkä olen myös haastateltavilleni kertonut.

Määrittelen tutkimukseni aiheen sensitiiviseksi. Osa tutkimukseeni osallistuneista nuorista ei ollut aiemmin puhuneet perheen ulkopuolisen henkilön kanssa taloudellisen hyväksikäytön ja velkaannuttamiset kokemuksista. Taloudellisen hyväksikäytön taustalta voi löytyä perheessä jo aiemmin näkyneitä tai salattuja ongelmia, traumaattisiakin asioita. Sanna Väyrysen (2007, 51) mukaan salaisuuksien sanoittaminen ja piilotetun näkyväksi tekeminen liittyy sensitiivisiin tutkimusaiheisiin. Sensitiivinen tutkimus kohdistuu yksityisiin aiheisiin ja ilmiöihin, jotka ovat aiheuttaneet ihmiselle häpeää, syyllisyyttä, jopa psyykkisiä traumoja, tai ovat yhteiskunnan normien vastaisia. (Laitinen & Uusitalo 2007, 317.) Arkaluontoisista ja tuskallisista kokemuksista keskustelu vaatii tutkijalta empatiaa (Kuula 2006, 134). Kun tutkimuksessa liikutaan yksityisyyden alueilla, on ihmisen henkinen painolasti läsnä. Tällöin ollaan alueella, jossa herätellään menneisyyden traumoja ja nostetaan niitä esiin. Tutkijalla on tilanteessa vastuu tutkimukseen osallistuneista ihmisistä. Hänellä tulee olla tilanteeseen sopivaa herkkyyttä huomata, jos tutkimukseen osallistuvan henkinen hyvinvointi järkkyy. Tutkijan tulee havaita, koska haavoittavista puheenaiheista on syytä vetäytyä. Tutkijan on mahdotonta tietää ennalta kuinka tutkimukseen osallistuvat reagoivat muistellessaan kokemuksiaan tai lukiessaan tutkimusraporttia (Laitinen 2004, 51; Laitinen & Uusitalo 2007, 318, 322).

Tutkimuksen ja haastatteluiden jälkeistä aikaa tulee pohtia etukäteen. Haastatteluun osallistuneet ihmiset ovat voineet kokea vuorovaikutuksen hyvinkin merkitykselliseksi (Gordon 2006, 245). Kerroin ennen haastattelun alkamista nuorille, että he voivat päättää itse mihin kysymyksiin vastaavat ja mitä haluavat minulle kertoa. Nuorilla oli koko ajan oikeus jättää vastaamatta ja osa tätä oikeutta hyödynsi. Haastattelun aikana nuorilla oli oikeus tuntea ja näyttää haavoittuvuutensa. Vihan ja turhautumisen sai ilmaista haluamallaan tavalla. Pyrin haastatteluissa siihen, että nuoret voivat olla tilanteessa mahdollisimman vapaasti ja vapautuneesti. Haastattelun jälkeen, nauhurin sammuttua, haastatteluun osallistuneilla oli mahdollisuus purkaa ajatuksiaan ja kommentoida haastattelutilannetta. Useat kertoivat haastattelun olleen hyvä kokemus, melkeinpä terapeutin. Kukaan ei katunut osallistumisestaan. Koin sen onnistumisena luoda aidosti välittävä ja luottamuksellinen vuorovaikutustilanne. Annoin jokaiselle haastateltavalleni sähköpostiosoitteeni ja puhelinnumeroni ja heillä on ollut

lupa olla minuun yhteydessä haastattelun jälkeen. Olen ollut valmis tarvittaessa ohjaamaan haastattelemani ihmisiä avun piiriin.

Haastattelutilanne voidaan kokea terapeuttiseksi ilman lähtökohtaisesti terapeuttista keskustelua. Haastatteluun osallistuva henkilö saa ilmaista tunteitaan. Hän voi kokea tulewansa kuulluksi, sillä haastattelun tekeminen edellyttää tutkijalta keskittävää ja intensiivistä kuuntelemista. Terapeuttinen kokemus vaatii luottamuksellista vuorovaikutusta, jossa haastateltava voi puhua kokemuksistaan ilman, että sosiaaliset velvoitteet vaikuttaisivat siihen kovin vahvasti. Tutkijalta vaaditaan haastattelutilanteissa läsnäolevaa kohtaamista ja kykyä myötäelää haastateltavan kokemuksia. Haastattelijan on kyettävä kohtaamaan kipeitä muistoja ja sietämään hiljaisuutta. Vuorovaikutuksellisen suhteen luominen ja empatiakyky ovat tutkijan ammatillisuutta. Sen vuoksi eettinen laadullinen tutkimus edellyttää tutkijan itsetutkiskelua ja reflektiota. (Laitinen & Uusitalo 2007, 317, 324-325.) Haastattelutilanteissa huomasin aika ajoin liukuvani haastattelijasta kohti sosiaalityöntekijän roolia. Tämä tapahtui tilanteissa, joissa nuori epäröi mahdollisuuksiaan tai pohti vaihtoehtoja. Huomasin luontaisen taipumukseni auttaa ja neuvoa nousevan tutkijana olemisen rinnalle. Välillä keskustelut myös ajautuivat hetkellisesti tutkimusaiheen viereen, mutta pyrin palauttamaan ne lempeästi ohjaten käsiteltävään aiheeseen. Tutkijan ajatellaan olevan etäinen tarkkailija ja antavan tilaa haastateltavan omalle kerronnalle, mutta koin dialogisen ja keskustelewan haastateltavan olevan minulle luontevampi. Uskon, että kuuntelu, keskustelu ja avun tarjoaminen paransivat vuorovaikutusta ja lisäsi luottamusta minun ja haastateltavan välillä.

Vaikka tutkijana olen kiinnostunut ihmisten kokemuksista, on minun tavoiteltava tutkimani ilmiön kokonaisuuden ymmärtämistä. Sen vuoksi henkilökohtaiset elämäntapahtumat täytyy pyrkiä sitomaan niiden taustalla olevien menneisyyden ja nykyisyyden rakenteisiin, ajattelutapoihin ja elämysmaailmoihin. Tieto tutkimusilmiöstä rakentuu käsitteelliseen kokonaisuuteen, jota aika ja paikka sävyttävät. Siihen yksilölliset kokemukset tulisi myös linkittää. (Laitinen & Uusitalo 2007, 322.) Tutkijan vastuulle viime kädessä jää se, kuinka hän tutkimukseen osallistuneiden kertomuksia käyttää. Tämä pätee etenkin tilanteissa, joissa haastateltavien kanssa ei voi enää myöhemmin keskustella kertomuksien tulkinnoista. (Syrjälä ym. 2006, 196.) Sensitiivises-

sä tutkimuksessa tieto syntyy suhteiden kautta. Tutkimuksessa on läsnä tasa-arvoisuutta tavoitteleva suhde, jossa sekä tutkija että tutkimukseen osallistuvat ovat subjekteja. Pyrkimyksenä on tavoittaa yksilön ääni ja sitoa se laajempaan kontekstiin. Tutkijana olen kerännyt, analysoinut ja tulkinnut saamaani tietoa, joten täydellisen tasa-arvon tavoittaminen lienee mahdotonta. (Laitinen 2004, 56.)

4 Aineiston analyysi

4.1 Analyysin eteneminen

Laadullisen tutkimuksen päämääränä on arvoituksen ratkaiseminen. Sitä kohden pyritään aineistoa keräämällä ja pelkistämällä siitä saatavia havaintoja teemoiksi. Käytännössä nämä vaiheet nivoutuvat tutkimusprosessissa toisiinsa. Laadullisen tutkimuksen aineisto mahdollistaa usein erilaisia tarkastelunäkökulmia (Väyrynen 2007, 67; Alasuutari 2011, 32, 39, 84.) Haastatteluaineistoni oli ajallisesti laaja. Siinä liikuttiin lapsuusmuistojen ja tulevaisuuden toiveiden välillä. Pyrin kuitenkin haastatteluita tehdessäni ohjaamaan keskustelua tarvittaessa takaisin tutkimani ilmiön, vanhempien aiheuttaman velkaantumisen, pariin. Keskustelelevasta haastattelutyylistä johtuen haastattelunauhoilla oli myös osioita, jotka eivät suoranaisesti tutkimukseen liittyneet.

Fenomenologiseen tutkimukseen ja analyysiprosessiin on olemassa erilaisia malleja, joissa analyysin etenemistä kuvataan askel askeleelta. Tutkimuksellisten askeleiden määrä vaihtelee kirjoittajasta riippuen. Fenomenologisen menetelmän askeleiden avulla on mahdollista saada tutkimukseen menetelmällistä jäsennystä, jolloin tutkimusprosessin hahmottaminen helpottuu. (Judén-Tupakka 2007, 65-66.) Erilaisia malleja on esitellyt muun muassa Juha Virtanen (2006), Soila Judén-Tupakka (2007) sekä Timo Laine (2007). Judén-Tupakan (mt., 86) mukaan menetelmän askeleiden järjestystä ja tarpeellisuutta arvioidaan tutkittavan ilmiön mukaisesti. Olennaisinta analyysissä on fenomenologisen asenteen mukainen työskentely. Omassa analyysissäni olen tukeutunut etenkin Perttulan (1995) kehittämään fenomenologiseen analyysiin sekä Kääriäisen (2008) fenomenologiseen tutkimukseen ”Ero haastaa vanhemmuuden”.

Aloitin analyysin purkamalla haastatteluaineiston tekstimuotoon. Tein tässä vaiheessa ensimmäiset valinnat aineiston rajaamisesta, sillä jätin selvästi omaa tutkimusaiheittani sivuavat keskustelut litteroimatta. Litteroin aineiston puhekielisenä ja sana sanalta. Työstin tässä vaiheessa kaikki haastattelut kerralla ja siirryin sen jälkeen analyysin seuraavaan osioon. Kääriäinen (2008, 24) kuvaa omassa tutkimuksessaan tut-

kimusotteen ja analyysin järjestelmällisyyttä yhdeksi sulkeistamisen tasoksi. Hän on vienyt koko aineiston kattaen kaikki analyysin vaiheet kerralla loppuun ja siirtynyt vasta sen jälkeen seuraavaan analyysivaiheeseen. Olen pyrkinyt työskentelyssäni noudattamaan samaa järjestelmällisyyttä niin sulkeistamisen kuin prosessin hallittavuudenkin vuoksi.

Sulkeistaminen on auttanut minua tarkentamaan tutkimuksellista tarkasteluani ja vapautumaan esioletuksista. Olen pitänyt mielessäni, että tutkimusprosessin aikana on lupa vapautua esioletuksista tai tarvittaessa korjata niitä. Samalla voi olla myös tarpeen muuttaa ongelmanasettelua tai tutkimustehtävää, johon itsekin päädyin tutkimukseni edetessä, sillä alkuperäinen tutkimuskohteeni vanhempien aiheuttama velkaantuminen tarkentui yhdeksi taloudellisen hyväksikäytön osa-alueeksi. Tällainen fenomenologinen reduktio voi tapahtua muun muassa silloin, kun tutkittava todellisuus ei vastaa esitutkimusta. Kyseenalaistaminen ja näkevä käsittäminen tulevat fenomenologisen tutkimuksen keskiöön, kun tutkija vapautuu esioletuksistaan ja luonnollisesta asenteestaan. (Kvale 1996, 54; Judén-Tupakka 2007, 68 & 84; ks. myös Judén-Tupakka 2000.)

Kun olin litteroinut kaikki haastattelut, aloin lukea niitä läpi yhä uudelleen. Aineistoon tutustuessi siitä opitaan uutta ja saadaan tuntematonta tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tämän pohjalta on mahdollista nostaa tarkasteltavaksi ihmetyksen aiheita. (Alasuutari 2011, 217.) Jotta aineistosta on mahdollista löytää itselle tuntemattomia asioita ja nähdä ilmiön eri puolia, täytyy aineistoon tutustua ja palata useita kertoja (Väyrynen 2007, 68). Lukiessani haastatteluita tein papereiden marginaaleihin merkintöjä ja huomioita, kuten ”salailu, luottotiedottomuus, rikosilmoitus, reaktiot”, jotka auttoivat jäsentelemään ja pelkistämään aineistoa. Tämä oli ensimmäinen askel taloudellisen hyväksikäytön merkityksenantojen erottelemisessa. Merkityksenanto on aineistossa oleva sana, lauseen osa, kokonainen lause tai niiden kokonaisuus (Latomaa 2009, 52). Jatkoin tämän osuuden jälkeen aineiston käsittelyä tekstitiedostona.

Jotta fenomenologista menetelmää voidaan soveltaa empiiriseen tutkimukseen, tarvitaan avuksi erilaisia aineistonhankinta- ja analyysimenetelmiä (Judén-Tupakka

2007, 86). Aineistoni on kerätty hyödyntämällä teemahaastattelua, joten päätin lähestyä aineistoani teemoittelemalla sen. Aineiston analyysissä on kyse tiivistämisestä, jonka avulla keskeisiä ilmiöitä voidaan pelkistää ja saada ne esiin haastatteluaineistosta (Eskola 2007a, 44). Teemoittelussa aineisto järjestetään uudelleen tutkimusteemojen mukaan. Tämän voi tehdä eri tavoin esimerkiksi analyysi- tai tekstinkäsittelyohjelmilla, joista itse valitsin jälkimmäisen. (Eskola 2007b, 169-170). Teemoittelun avulla pystyin jäsentämään aineiston helpommin käsiteltäviin osiin.

Aloitin teemoittelun poistamalla aineistosta oman puheeni. Lisäsin tarvittaessa haastatteluvastauksiin sulkeisiin tarkennuksia niin, että niistä yksinään selvisi asiayhteys. Jaottelin ensin aineiston haastattelukohtaisesti velkaantumista edeltävään ja jälkeiseen aikaan, mutta huomasin jaottelua tehdessäni, ettei se ollut toimiva ratkaisu. Aineiston analyysin myötä tutkimustehtäväni tarkentui ja vanhempien aiheuttama velkaantuminen asemoitui taloudellisen hyväksikäytön alakäsitteeksi. Teemoittelin aineiston uudestaan ja nyt se jakaantui taloudelliseen hyväksikäytön muotoihin ja seurauksiin sekä lapsuudenkodin taustoihin. Tein samalla uusia muistiinpanoja ja huomioita haastatteluteksteihin sekä hahmottelin alustavasti teemojen sisäisiä merkityksiä alleviivaamalla haastatteluvastauksista avainkohtia. Lisäksi muutin jokaisen haastattelutekstin eri väriseksi, jotta analyysin edetessä hahmotin helpommin eri informanttien kertomukset. Haastatteluosiot näyttivät nyt tältä:

”Kai se niinku on molemmat (vanhemmat aiheuttivat velkaa), koska se tota alko pikavipeillä. Ja niinku heti, kun mä täytin 18 alettiin ottaa niitä.”

Kun kaikki haastattelut olivat teemoiteltu, aloitin havaintojen pelkistämisen. Havaintoja yhdistämällä karsitaan havaintojen määrää eli raakahavainnot yhdistetään havaintojen joukoksi. Tein tätä jo osin teemoittelemalla aineiston pienempiin alakategorioihin. Pelkistämisen ajatuksen mukaisesti aloin etsiä havaintojen yhteisiä piirteitä luomalla haastatteluista fenomenologisen analyysin mukaisia yksilöllisiä ja yleisiä merkitysverkostoja. (Alasuutari 2011, 40.) Koska olin kerännyt aineistoni teemahaastattelun avulla, on niiden käsitteleminen kokemuksen tutkimuksen menetelmin haastavaa. Laineen (2007, 37) mukaan teemahaastattelut eivät ole paras ratkaisu kokemuksen tutkimisessa, vaan avoimet haastattelut toimivat paremmin. En kuitenkaan

luopunut tavoitteestani tavoittaa nuorten kokemuksia. Kääriäinen (2008, 27) on toteuttanut tutkimuksensa fenomenologisin menetelmin, vaikkei haastatteluaineisto ollut täysin kokemuksen tutkimuksen mukaista. Fenomenologisen erityistieteen metodin kehittänyt Perttula (1995, 111) on soveltanut sitä lisensiaattitutkimuksessaan teemahaastatteluiden analyysiin vaikkakin havaitsi asetelman osin ongelmalliseksi. Perttula (mt. 176.) korostaa, ettei fenomenologisessa analyysissä aineistoa voi lähestyä pelkästään haastattelun rungon teemojen mukaisesti vaan siihen tulee tutustua avoimesti.

Edellä mainittujen tutkijoiden innoittama päädyin muodostamaan merkitysverkostot niistä haastatteluaineiston osista, joissa käsiteltiin vanhempien aiheuttamaan velkaantumiseen ja taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyviä kokemuksia. Tutkimustulosten ja analyysin kannalta teemahaastattelun avulla kerätyn aineiston käyttö on jossakin määrin ongelmallista. Teemahaastattelu itsessään rajaa aineistoa ja siitä tavoitettavaa tietoa. Olisin voinut saada yksilöllisiä kokemuksia vielä paremmin ja monimuotoisemmin esiin käyttämällä avoimempaa haastattelumenetelmää. Nyt olen vaikuttanut fenomenologisen tutkimuksen kannalta liikaa aineiston muodostumiseen. (Perttula 1995, 113, 177.) Joustavampi ja avoimempi haastattelumenetelmä olisi voinut tuottaa erilaisia kertomuksia ja muuttaa kuvattujen kokemusten luonnetta.

Haastateltavien kertomuksista löytyvät merkityksenannot ovat fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimuskohteena. Kokemus muodostuu merkityksenannoista. Merkityksenannoista tehty merkitysanalyysi kuvaa kokemusta. Fenomenologisessa analyysissä ensin aineisto kuvataan, jonka jälkeen siitä pyritään löytämään merkityskokonaisuuksia sisäisen yhteenkuuluvuuden perusteella. Merkityskokonaisuuksia voidaan tarkastella eri näkökulmista tutkimuskysymyksistä riippuen. Pyrkimyksenäni on tehdä haastattelemini nuorten kertomuksista mahdollisimman oikeita tulkintoja, sillä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla aineistoa voi löytää kokemusta kuvaavia merkityksiä. Tämä on osa fenomenologisen tutkimuksen hermeneuttista ulottuvuutta. (Laine 2007, 29, 31, 41.)

Toteutin tutkimukseni analyysin kahteen kertaan. Ensimmäisellä kerralla pyrin soveltamaan fenomenologisen erityistieteen metodia, mutta en onnistunut analyysissä

tavoittamaan kokemuksellisuutta. Enemminkin päädyin kuvaukseen taloudellisen hyväksikäytön muodoista ja sen seurauksista. Tämän epäonnistuneen analyysirytyksen jälkeen päätin aloittaa teemoitellun aineiston analyysin uudelleen ja noudatin tällä kertaa Perttulan (1995, 119-174, ks. myös Virtanen 2006, 183-195) fenomenologisen erityistieteen metodia kohta kohdalta. Metodissa on kaksi päävaihetta, jotka kummatkin sisältävät seitsemän alavaihetta:

I päävaihe (yksilölliset merkitysverkostot):

1. Tutkimusaineistoon tutustuminen ja avoin lukeminen
2. Tutkimusaineistoa kuvaavien sisältöalueiden muodostaminen
3. Haastatteluaineiston jakaminen merkitysyksiköihin
4. Merkityksen sisältävien yksiköiden muuntaminen tutkijan kielelle
5. Tutkijan kielelle muunnettujen yksiköiden sijoittaminen sisältöalueisiin
6. Sisältöalueittaisten yksilöllisten merkitysverkostojen muodostaminen
7. Yksilöllisten merkitysverkostojen muodostaminen

II päävaihe (yleinen merkitysverkosto):

1. Yksilökohtaisten merkitysverkostojen jakaminen merkityksen sisältäviin yksiköihin
2. Aineistoa jäsentävien sisältöalueiden muodostaminen
3. Merkityksen sisältävien yksiköiden sijoittaminen sisältöalueisiin
4. Sisältöalueiden jakaminen spesifeihin sisältöalueisiin
5. Spesifien yleisten merkitysverkostojen muodostaminen
6. Sisältöalueittaisten yleisten merkitysverkostojen luominen
7. Yleisen merkitysverkoston muodostaminen

Etenin aineistoni teemoittelun jälkeen vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kuvaukseen muodostamalla ensin yksilökohtaiset merkitysverkostot jokaiselle haastattelemalleni nuorelle. Ne tiivistävät nuorten kertomukset ja merkityksenannot (Kääriäinen 2008, 28). Yksilökohtaiset merkitysverkostot mielletään esimerkeiksi jostakin ilmiöön yleisesti kuuluvasta (Lehtomaa 2009, 186). Yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostamisen jälkeen analyysissä siirrytään yleisen merkitysverkoston kokoamiseen. Fenomenologisen yleisen tiedon kattavuuden vaatimuksen mukaisesti

jokaisen yksilöllinen merkitysverkoston tulee sisältyä yleiseen merkitysverkostoon. (Kääriäinen 2008, 30, Lehtomaa 2009, 186.) Seuraavissa kahdessa alaluvussa kuvaan tekemäni analyysin etenemistä kohta kohdalta päättyen tutkimukseni yleiseen merkitysverkostoon.

4.2 Yksilökohtaisten merkitysverkostojen luominen

Ensimmäisessä alavaiheessa luin uudestaan ne aiemmin teemoittelemani aineistot, jotka käsittelevät vanhempien aiheuttamaa velkaantumista ja nuorten kokemaa taloudellista hyväksikäyttöä. Tässä vaiheessa karsin aineistosta vielä joitakin tutkimaani aiheeseen selvästi kuulumattomia haastatteluosuuksia.

Toisessa alavaiheessa muodostin viisi tutkimusaineistoa jäsentävää sisältöaluetta. Sisältöalueet on hyvä muotoilla mahdollisimman laajoiksi. (Perttulan 1995, 121.) Muodostamani sisältöalueet olivat:

- *Taloudellisen hyväksikäytön tapahtuminen*
- *Tunteet*
- *Sosiaalisten suhteiden kokeminen*
- *Taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytymiseen liitetyt merkitykset*
- *Itsenäistymiseen liitetyt merkitykset*

Vaikka nimeän yllä ensimmäisen päävaiheen mukaiset sisältöalueet, niin toisaalta olen ensimmäisen nimeämisen tehnyt jo teemoitteluvaiheessa. Olenhan silloin jo jakanut koko haastatteluaineiston sitä kuvaaviin sisältöalueisiin. Näen kuitenkin mielekkäänä tarkentaa taloudellista hyväksikäyttöä koskevan aineisto-osuuden sisällöllistä jakoa jo tässä vaiheessa.

Kolmannessa alavaiheessa tutkimusaineisto jaetaan merkityksen sisältäviin yksiköihin. Jakaminen tehdään intuitiivisesti aineistoa luettaessa. Erotin merkitysisällön aina omaksi kappaleekseen, jotka merkitsin juoksevin numeroin. Tämän vaiheen on tarkoitus jäsentää aineistoa helpommin käsiteltävään muotoon. (Perttula 1995, 122.) Tutkimukseni merkityksen sisältävät yksiköt kuvaavat nuorten kokemusta vanhempi-

en heille aiheuttamasta velkaantumisesta ja taloudellisesta hyväksikäytöstä sekä näiden merkityksestä nuorten itsenäistymiseen. Löysin aineistosta yhteensä 259 merkityksikköä. Kuvaan seuraavassa pätkän kolmannen alavaiheen mukaan jaoteltua tutkimusaineistoa.

2.6 Ku ne oli tehny sen ja must tuntuu, et ne teki sen tahallaan ja niinku. Et ei ne silleen mitenkään erikoisemmin. En mä muista, niin ne tais sanoo joo, et jos sä soitat sinne ja kyl me saadaan kaikki asiat järjestyyn.

2.7 Se oli aika hirveetä, koska mua pelotti, et mun tulevaisuus on niinku menny. Koska jos mulla ei olis luottotietoja, ni se vaikuttais aika paljon kaikkiin asioihin. Niin tota ja muutenkin koska

2.8 siin vähän meni se luottamus vanhempiin, koska niinku mä luotin siihen, et ne hoitaa asiat ja näin. Niin oli se kyl aika sellanen niinku muutti aika paljon niinku ajatuksia.

2.9 En mä heti muistaakseni puhunu (vanhemmille). Et mun mielest seuraavana päivänä siit puhuin, koska mua niin paljon ahisti se ja mä en ois pystyny puhuun itkemättä ja niinku huutamatta, ku se oli niin sellainen hirvee juttu.

2.10 Tietenki siskoille (kerroin veloista) ja sithän

2.11 mä muutin mun vanhemmalle siskolle, koska tota mä en pystyny asumaan kotona. Se ahisti mua niin paljon, se siellä olo. Ja tota, kelle muulle mä, Ja tota siskon lapset ties. Mut ei ketkään muut.

Neljännessä alavaiheessa merkityksen sisältävät yksiköt muutetaan tutkijan kielelle. Tässä alavaiheessa tutkija saattaa joutua palaamaan edelliseen vaiheeseen, mikäli huomaa erottamansa merkityksen sisältävän yksikön sisältävän toisiinsa jäsentymättömiä merkityksiä. (Perttula 1995, 124.) Palasin useita kertoja jaottelemaan aineistoani uudelleen. Toteutin neljännän alavaiheen kirjoittamalla tutkijankielisen ilmaisan lihavoituna aina merkityksen sisältävän yksikön perään.

*2.6 Ku ne oli tehny sen ja must tuntuu, et ne teki sen tahallaan ja niinku. Et ei ne silleen mitenkään erikoisemmin. En mä muista, niin ne tais sanoo joo, et jos sä soitat sinne ja kyl me saadaan kaikki asiat järjestyyn. **Hän koki vanhempien aiheuttaneen velat tahallaan.***

*2.7 Se oli aika hirveetä, koska mua pelotti, et mun tulevaisuus on niinku menny. Koska jos mulla ei olis luottotietoja, ni se vaikuttais aika paljon kaikkiin asioihin. Niin tota ja muutenkin koska **Hän koki tilanteen hirveäksi. Häntä pelotti, että hänen tulevaisuutensa on pilalla, sillä luottotiedottomuus vaikuttaisi moniin asioihin.***

*2.8 siin vähän meni se luottamus vanhempiin, koska niinku mä luotin siihen, et ne hoitaa asiat ja näin. Niin oli se kyl aika sellanen niinku muutti aika paljon niinku ajatuksia. **Hän menetti luottamuksen vanhempiinsa.***

Hän kokee tapahtuneen muuttaneen hänen ajatuksiaan vanhemmis-
taan.

*2.9 En mä heti muistaakseni puhunu (vanhemmille). Et mun mielest seu-
raavana päivänä siit puhuin, koska mua niin paljon ahisti se ja mä en ois
pystyny puhunu itkemättä ja niinku huutamatta, ku se oli niin sellainen
hirvee juttu. Hän ei heti velkojen selvittyä kyennyt puhumaan vanhem-
piensa kanssa, sillä tilanne oli hirveä. Hän oli ahdistunut ja koki, ettei
pystynyt puhumaan itkemättä tai huutamatta.*

*2.10 Tietenki siskoille (kerroin veloista) ja sithän Hän kertoi veloista sis-
koilleen.*

*2.11 mä muutin mun vanhemmalle siskolle, koska tota mä en pystyny
asumaan kotona. Se ahisti mua niin paljon, se siellä olo. Ja tota, kelle
muulle mä, Ja tota siskon lapset ties. Mut ei ketkään muut. Hän ei tilan-
teen selvittyä pystynyt asumaan kotona, koska hän koki olon siellä niin
ahdistavaksi. Hän muutti siskonsa luokse.*

Viidennessä alavaiheessa jaottelin velkaantumista ja taloudellista hyväksikäyttöä koskevan haastatteluaineiston viiteen muodostamaani tutkimusaineistoa jäsentävään sisältöalueeseen. Tämä analyysin vaihe oli haastava, sillä jokainen merkityksen sisältävä yksikkö tulisi ideaalitapauksessa sijoittaa vain yhteen sisältöalueeseen. Perttula itsekin tunnustaa, ettei merkitysten irrottaminen ole yksiselitteistä. Päädyin sijoittamaan jotkut merkityksen sisältävät yksiköt useampaan sisältöalueeseen. (Perttula 1995, 127, 135.)

Kuudennessa alavaiheessa merkityksen sisältävistä yksiköistä tehdyt muunnokset integroidaan sisältöalueittain eli asetetaan sisällöllisesti toistensa yhteyteen. Pyrkimyksenä on löytää sekä ainutkertaisia että toistuvia merkitystihentymiä. Tämä muodostaa eräänlaisen sisältöalueittain jaotellun kertomuksen. (Perttula 1995, 135-136.) Seuraavassa esimerkkinä aiemmin kuvatun muunnoksen sisältöalueisen yksilökohtaisen merkitysverkoston sisältöalueesta ”*tunteet*”.

Hän ei heti velkojen selvittyä kyennyt puhumaan vanhempiensa kanssa. Hän ajatteli, että tilanne oli hirveä. Hän oli ahdistunut ja koki, ettei pysty puhumaan itkemättä tai huutamatta. Häntä pelotti, että hänen tulevaisuutensa on pilalla, sillä luottotiedottomuus vaikuttaisi moniin asioihin. Hänen masennuksensa syveni taloudellisen hyväksikäytön alettua. Hän ei liikkunut huoneestaan tai pystynyt tekemään oikein mitään. Hän koki tilanteen vaikuttavan mielialaansa. Hän ei velkatilanteen selvittyä pystynyt enää asumaan kotona, koska hän koki olonsa siellä niin ahdistavaksi. Hän muutti siskonsa luokse. Hän oli järkyttynyt vanhempien aiheuttamista veloista. Hän koki, etteivät vanhemmat olleet oikeasti pahoillaan tapahtu-

neesta, vaikka sanoivat niin. Kun hän muutti omaan asuntoon, häntä pelotti, että vanhemmat tulevat hänen luokseen, jos hän ei suostunut lainaamaan heille rahaa. Hän pelkäsi, että vanhemmat tulevat hänen kotiinsa vara-avaimella. Hän koki, että kieltäytyminen kasvokkain olisi ollut vaikeaa.

Seitsemännessä alavaiheessa sisältöalueittaiset yksilölliset merkitysverkostot asetetaan toistensa yhteyteen ja muodostetaan yksilölliset merkitysverkostot. Tätä vaihetta ei ole välttämätöntä toteuttaa, jos tutkittavan aiheen kokonaisuuden tavoittaminen sitä edellyttää. Käytännössä tutkittavan ilmiön tulee olla silloin hyvin spesifi. (Perttula 1995, 138.) Vaikka tutkimusaiheeni rajautuu spesifiin ilmiöön, päätin toteuttaa myös tämän vaiheen. Koin sen lisäävän tutkimukseni luotettavuutta ja samalla opettaneen minulle metodin käyttöä. Päädyin pohdinnan jälkeen siihen ratkaisuun, etten esittele tutkimusraportissani muodostamiani yksilökohtaisia merkitysverkostoja. Yksilökohtaisesta merkitysverkosto on niin henkilökohtainen, että se uhkaa haastattelemini nuorten anonymiteettiä. Valitsin siis olla julkaisematta niitä, sillä haluan kunnioittaa haastateltavieni yksityisyyttä.

4.3 Yleisen merkitysverkoston luominen

Toisessa päävaiheessa analyysissä siirrytään yksilötasolta yleiselle tasolle. Haastateltavien kokemat merkitykset eivät ole enää vain tietyn yksilöllisen maailman osia, vaan ne ovat esimerkkejä merkityksistä, jotka ovat kaikille haastatelluille yhteisiä. Vaikka merkitykset irrotetaan yhteyksistään, ne ovat silti löydettävissä tutkimukseen osallistuneiden yksilöllisistä kokemuksista. Analyysin toisessa päävaiheessa tutkimuksellinen kiinnostus kohdistuu kaikkien haastateltavien kokemuksissa esiintyviin merkityssuhteisiin eli kuviteltuun yleiseen kokemukseen. Toisen päävaiheen ensimmäisessä alavaiheessa kukin yksilökohtainen merkitysverkosto jaetaan merkityksen sisältäviin yksiköihin eli merkityssuhteisiin. Käytetty kieli tiivistetään ja muunnetaan yleiseen muotoon, jolloin yksilöllinen kokemus ei ole enää kielellisesti esillä. (Perttula 1995, 154-155.) Alla on ote tästä analyysivaiheesta, jossa käytän esimerkkinä samaa haastateltavaa kuin edellisissä esimerkeissäni. Kursivoitu osuus on yksilöllisen merki-

tysverkoston ote. Olen lihavoinut alla olevaan tekstiin muodostamani merkityssuhteet.

*Hän ei heti velkojen selvittyä kyennyt puhumaan vanhempiansa kanssa. Hän ajatteli, että tilanne oli hirveä. Hän oli ahdistunut ja koki, ettei pysty puhumaan vanhemmilleen itkemättä tai huutamatta. Häntä pelotti, että hänen tulevaisuutensa on pilalla, sillä luottotiedottomuus vaikuttaisi moniin asioihin. **Velkojen selvittyä suhde vanhempiin muuttuu. Puhuminen vanhemmille vaikeaa, koska tunteet ovat pinnassa. Aluksi yhteys vanhempiin katkea. Tulevaisuus pelottaa, kun luottotiedot ovat menneet.***

*Hänen masennuksensa syveni taloudellisen hyväksikäytön alettua. Hän ei liikkunut huoneestaan tai pystynyt tekemään oikein mitään. Hän koki tilanteen vaikuttavan mielialaansa. **Taloudellinen hyväksikäyttö vaikuttaa mielialaan ja pahentaa masennusoireilua. Aktiivisuus ja omatoimisuus vähenee, kodin ulkopuolella liikkuminen vaikeutuu.***

*Hän ei velkatilanteen selvittyä pystynyt enää asumaan kotona, koska hän koki olonsa siellä niin ahdistavaksi. Hän muutti siskonsa luokse. **Lapsuudenkodissa asuminen ahdistaa, jonka vuoksi tarve muuttaa pois kasvaa.***

*Hän oli järkyttynyt vanhempien aiheuttamista veloista. Hän koki, etteivät vanhemmat olleet oikeasti pahoillaan tapahtuneesta, vaikka sanoivat niin. Hän kokee äidin salailevan asioita perheeltään. Hän menetti taloudellisen hyväksikäytön jälkeen luottamuksen vanhempiinsa. Hän kokee tapahtuneen muuttaneen hänen ajatuksiaan vanhemmistaan. Hän pohtii välillä miksi vanhemmat aiheuttivat hänelle velkaa. **Luottamus vanhempiin järkkyy taloudellisen hyväksikäytön myötä. Taloudellinen hyväksikäyttö järkyttää ja muuttaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Vanhempi on salaillut asioita.***

Toisessa alavaiheessa aineiston avoimen lukemisen jälkeen muodostetaan sisältöalueet, jotka jäsentävät edellä muodostettua aineistoa. Sisältöalueista ei pidä tehdä liian yksityiskohtaisia, jotta se ei tässä vaiheessa pirstaloi liiaksi aineistoa ja siten hankaloita merkityssuhteiden havaitsemista. (Perttula 1995, 156.) Lukemisen ja aineiston reflektoinnin jälkeen nuorten kokemukset taloudellisesta hyväksikäytöstä jäsentyivät neljään sisältöalueeseen. Taloudellisen hyväksikäytön tapahtuminen ei enää jäsentänyt nuorten kokemuksia vaan oli luonteeltaan nuorten elämäntilanteeseen liittyvää perus- tai taustatietoa. Perttulan (mt. 113, 121) mukaan nämä faktuaaliset asiat kuvaavat nuorten arjen situationaalista tosiasiallisuutta, eivät siihen liitettyjä merkityksiä. Ne ovat kaiken kokemuksellisuuden ehtona. Muut aiemmin muodostamani sisäl-

töaluetta säilyivät, vaikkakin tarkentuivat. Muodostamani neljä aineistoa jäsentävää sisältöaluetta ovat:

- *Tunteisiin liitetyt merkitykset*
- *Sosiaalisten suhteiden kokemiseen liitetyt merkitykset*
- *Taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytymiseen liitetyt merkitykset*
- *Kokemukset taloudellisen hyväksikäytön vaikutuksista itsenäistymiseen*

Kolmannessa alavaiheessa jokainen merkityksen sisältävät yksiköt sijoitetaan johonkin edellä mainituista neljästä sisältöalueesta. Haastattelemieni nuorten samankaltaiset kokemukset sisältyvät tiettyyn sisältöalueeseen. Merkitsin numeroin kenen kokemuksesta milloinkin on kyse. (Perttula 1995, 156.) Liitteessä 7 on esimerkki tästä analyysivaiheesta sisältöalueesta ”*tunteisiin liitetyt merkitykset*”.

Neljännessä alavaiheessa edellisessä kohdassa muodostetut sisältöalueet jaetaan kutakin niistä jäsentäviin spesifeihin sisältöalueisiin (Perttula 1995, 164). Neljä aineistoani jäsentävää sisältöaluetta jäsentyivät seuraaviin spesifeihin sisältöalueisiin:

- ***Tunteisiin liitetyt merkitykset***
 - *tunteet taloudellisesti hyväksikäyttäneitä vanhempaa kohtaan*
 - *taloudelliseen hyväksikäyttöön liitetyt tunteet*
- ***Sosiaalisten suhteiden kokemiseen liitetyt merkitykset***
 - *suhde taloudellisesti hyväksikäyttäneeseen vanhempaan*
 - *suhde muihin ihmisiin*
- ***Taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytymiseen liitetyt merkitykset***
 - *velkatilanteen ratkaiseminen*
 - *rikosilmoituksen tekeminen*
 - *tuen saaminen*
- ***Kokemukset taloudellisen hyväksikäytön vaikutuksista itsenäistymiseen***
 - *taloudelliset vaikutukset (suorat ja epäsuorat)*
 - *vaikutus oman talouden hallintaan*
 - *vaikutus muuhun toimintakykyyn*

Aiemmin muodostetut merkityksen sisältävät yksiköt sijoitetaan spesifeihin sisältöalueisiin. Merkitsin kunkin merkityksen sisältävän yksikön yhteyteen numeron 1-6, jotka vastasivat kutakin haastateltua nuorta. Näin pystyin hahmottamaan kenen ko-

kemuksesta mikäkin merkitys oli lähtöisin. (Perttula 1995, 165.) Esitän alla esimerkin spesifistä sisältöalueesta ”taloudelliseen hyväksikäyttöön liitetyt tunteet”.

- *Ulosmittaus turhauttavaa, koska säästänyt pitkään. Paha olo, pettymys ja viha ovat päällimmäisiä tunteita, kun velat selviävät. (1)*
- *Velkatilanne stressaa ja ahdistaa. Pelko velkaantumisen vaikutuksista loppuelämään. Taloudellinen epävarmuus velkojen vuoksi. Äiti ei ota vastuuta nuorelle tekemästään velasta. (1)*
- *Mahdollisten uusien tuntemattomien laskujen saaminen mietityttää edelleen. (1)*
- *Tulevaisuus pelottaa, kun luottotiedot ovat menneet. (2)*
- *Taloudellinen hyväksikäyttö vaikuttaa mielialaan ja pahentaa masennusoireilua. Aktiivisuus ja omatoimisuus vähenee, kodin ulkopuolella liikkuminen vaikeutuu. (2)*
- *Turhautuminen ja viha olleet tilanteeseen liittyviä tunteita. Maksumuistutukset lisäävät negatiivisia tunteita, vaikka kaiken kaikkiaan tilanteesta on päästy henkisesti yli eikä enää ole suuttumusta. Pyrkimys olla ajattelemta velkoja, jotta ei väsy. (3)*
- *Velkaantumisen selviäminen maksumuistutuksista on järkytys. Pankkitunnuksia käytetty salaa. Luottotiedot menevät velkojen vuoksi. (4)*
- *Velat hirvittävät. (4)*
- *Velat tulevat ilmi maksumuistutuksista, jotka löytyvät yllättäen. Kirjeet ihmetyttävät. (5)*
- *Velkojen selvittely turhauttaa. (5)*
- *Velkojen selvittely ja tuleva oikeudenkäynti isää vastaan vihastuttaa. Rikosprosessin hitaus pettymys. (5)*
- *Velkaantuminen vaikuttanut mielialaa alentavasti. Laskut väsyttävät. (5)*
- *Velkojen pohtiminen aiheuttanut univaikeuksia. (5)*
- *Tulevaisuus vaakalaudalla. Tilanne hämmentää. (5)*
- *Viha, turhautuminen ja stressi päällimmäisiä tunteita. Liikunta auttaa stressiin ja ahdistukseen. (5)*
- *Säästöjen menettäminen taloudellisen hyväksikäytön seurauksena harmittaa. Isä pyytää usein lainaamaan rahaa, mutta ei aina maksa takaisin. (6)*
- *Taloudellinen hyväksikäyttö harmittaa ja suuttuttaa. Velat menevät ulosottoon. Velkatilanteen selvityksessä ei tiedä mitä voisi tehdä eikä jaksa toimia. (6)*

Viidennessä alavaiheessa spesifeihin sisältöalueisiin sijoitetut merkityksen sisältävät yksiköt asetetaan sisällöllisesti toistensa yhteyteen. Tässä metodin vaiheessa muodostetaan spesifit yleiset merkitysverkostot kaikista spesifeistä sisältöalueista. (Perttula 1995, 168). Muodostin kymmenen spesifiä yleistä merkitysverkostoa. Esitän esimerkin jälleen kohdasta ”taloudelliseen hyväksikäyttöön liitetyt tunteet”.

Velkaantuminen on yllätys, sillä taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyy salailua. Taloudellinen hyväksikäyttö järkyttää ja suututtaa. Velkatilanne koetaan ahdistavaksi, turhauttavaksi ja stressaavaksi. Velkaantuminen alentaa mielialaa ja voi pahentaa mahdollista masennusoireilua tai vaikuttaa jaksamiseen. Se aiheuttaa univaikeuksia tai väsymystä. Pelko velkaantumisen vaikutuksista tulevaisuuteen etenkin, jos saa maksuhäiriömerkinnän. Taloudellisen hyväksikäytön seurauksena omien säästöjen menettäminen koetaan turhauttavana ja harmittavana. Kotiin saapuvat maksumuistutukset lisäävät negatiivisia tunteita. Velkatilanteen selvittely voi turhauttaa.

Kuudennessa alavaiheessa spesifit yleiset merkitysverkostot asetetaan sisältöalueittain toistensa yhteyteen. Näin muodostuu sisältöalueiden yleiset merkitysverkostot. (Perttula 1995, 171.) Kuvaan seuraavaksi sisältöalueen ”tunteisiin liitetyt merkitykset” yleisen merkitysverkoston.

Taloudellinen hyväksikäyttö koetaan järkyttäväksi asiaksi. Siihen koetaan liittyvän vanhemman osalta salailua, minkä vuoksi velkojen ilmitulo on yllätys. Taloudellisesti hyväksikäyttäneitä vanhempaa koetaan on lähinnä negatiivisia tunteita: vihan ja suuttumuksen tunteita koetaan paljon. Tilaamiseen ja ostamiseen pakottaminen tuntuu hirveältä ja säästöjen menettäminen harmittaa. Taloudellisen hyväksikäytän myötä syntynyt velkatilanne koetaan ahdistavaksi, turhauttavaksi ja stressaavaksi. Se alentaa mielialaa tai pahentaa masennusoireilua. Velkaantumisen koetaan vaikuttavan negatiivisesti jaksamiseen ja se voi aiheuttaa väsymystä tai univaikeuksia. Tilanne koetaan painolastiksi ja epäreiluksi, koska itse joutuu kärsimään vanhemman teosta. Pettymyksen tunne vanhempaa koetaan aiheuttaa hylätyksi tulemisen kokemuksen. Elämää varjostaa pelko velkaantumisen vaikutuksista tulevaisuudessa. Lapsuudenkodissa asuminen alkaa tuntua ahdistavalta ja tarve muuttaa pois kasvaa. Muuton jälkeen omaan asuntoon saapuvat uudet maksumuistutukset lisäävät negatiivisia tunteita. Mahdollinen velkatilanteen selvittely turhauttaa.

Viimeisessä alavaiheessa sisältöalueittaiset yleiset merkitysverkostot yhdistetään ja luodaan tutkittavaa ilmiötä kuvaava yleinen merkitysverkosto. Eri sisältöalueiden painoarvo tulee huomioida yleisessä merkitysverkostossa. Tutkimukseni tarkoituksena on tavoittaa tutkimukseeni osallistuneiden kuuden itsenäistyneen nuoren kokeman taloudellisen hyväksikäytön keskeiset merkitykset. (Perttula 1995, 173.) Yleisiä merkitysverkostoja on mahdollista luoda samasta aineistosta useampia. Mikäli jonkun kokemukset ovat selvästi muista poikkeavia, on voidaan niistä muodostaa oma ryhmänsä (Kääriäinen 2008, 30). Jo pelkästään aineiston pienuus on pakottanut minut huomioimaan koko tutkimusprosessin ajan sen, etteivät tutkimukseni tulokset ole

yleistettävissä. Tutkimukseni yleinen merkitysverkosto on kuvaus kuuden haastattelemani itsenäistyvän nuoren kokemuksista, josta käsin voidaan pyrkiä ymmärtämään vanhempien aiheuttaman velkaantumisen ja aikuisiin lapsiin kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön ilmiötä. Tutkimukseni ei ole kokonaisvaltainen kuvaus kyseisestä ilmiöstä tai kaikkien vanhempiensa velkaannuttamien nuorten elämästä. Vastaan näin Pertti Alasuutarin (2011, 82-83, 243) vaatimukseen käsitellä yleistettävyyden ongelmaa.

Koska tutkimukseni nuorten kokemukset ovat samansuuntaisia, olen muodostanut yhden yleisen merkitysverkoston, joka sisältää kaikkien kuuden nuoren kokemuksia. Yleinen merkitysverkosto muodostuu tutkijan analyysin tuloksena. Se ei ole luonteeltaan tutkittavan kokemuksen yleinen perusrakenne vaan kuvaa yksilöllisten kokemusten samankaltaisuutta. Kaikki tutkittavan ilmiön kokeneet eivät ole kokeneet samaa, mutta heidän kokemuksissaan on riittävästi samankaltaisuutta yleisen merkitysverkoston luomiseksi. Koska merkitysverkostoa ei voida pitää absoluuttisena totena, olisi joku toinen tutkija voinut löytää aineistoa tulkitessaan muunlaisia merkityksiä ja päätyä toisenlaiseen tulkintaan. (Perttula 1995, 182-183.) Tämä yleinen merkitysverkosto on minun tutkimuksellisen ymmärtämiseni ja fenomenologisen erityistieteen mukaisen analyysini päätepiste.

Tutkimukseni yleinen merkitysverkosto:

Taloudellinen hyväksikäyttö kuuden itsenäistyvän nuoren kokemana

Taloudellinen hyväksikäyttö koetaan järkyttäväksi asiaksi. Lapsuudenkodissa rahankäyttöä kontrolloidaan: esimerkiksi palkkatuloilla tai säästöillä täytyy maksaa vanhempien laskuja, ostaa ruokaa ja vaatteita perheenjäsenille tai alkoholia vanhemmalle. Tavaroiden tai tuotteiden tilaamiseen ja ostamiseen pakottaminen tuntuu hirveältä. Vanhempi saattaa luvata maksaa nuoren nimiin otetut pikavipit tai muut velat takaisin, mutta ei toimi lupauksensa mukaisesti. Joiltakin rahaa viedään suoraan tililtä. Taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyy vanhemman puolelta salailua (esimerkiksi laskujen piilottelu ja velkojen salaaminen), minkä vuoksi taloudelli-

sen hyväksikäytön myötä tapahtuvan velkaantumisen koetaan tulevan ilmi yllättäen.

Taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyvät suorat taloudelliset vaikutukset vähentävät nuorten käytettävissä olevia rahavaroja. Tuloja ja säästöjä käytetään vanhemman määräämiin hankintoihin tai vanhemman aiheuttamien velkojen lyhentämiseen tai tuloja ulosmitataan velkaantumisen seurauksena. Säästöjen menettäminen harmittaa nuoria. Osa kuitenkin jatkaa myöhemmin vanhemman taloudellista tukemista lainaamalla hänelle rahaa.

Taloudellisen hyväksikäytön myötä syntynyt velkatilanne koetaan paino-
lastiksi eli ahdistavaksi, turhauttavaksi ja stressaavaksi. Se alentaa mielialaa tai saattaa pahentaa mahdollista aiempaa masennusoireilua. Sen vuoksi koetaan, että tilannetta on helpompi olla ajattelematta. Velkaantumisen koetaan vaikuttavan negatiivisesti jaksamiseen. Se aiheuttaa väsymystä tai univaikeuksia. Tulevaisuus tuntuu nuorista ahdistavalta ja epävarmalta. Velkaantuminen koetaan epäreiluksi, koska siinä joudutaan kärsimään vanhemman teoista.

Taloudellisen hyväksikäytön koetaan hidastavan opiskelutahtia, koska etenkin velkatilanteeseen ajautuminen vaikuttaa jaksamiseen ja keskittymiskykyyn. Pelkästään kouluun lähteminen tuntuu vaikealta. Opintojen suorittaminen loppuun ja siirtyminen työelämään koetaan kaikesta huolimatta tärkeäksi. Työelämään siirtyminen koetaan joko positiivisena tai negatiivisena. Osalla halu hakeutua töihin opintojen jälkeen vähenee, koska silloin täytyisi alkaa selvittelemään taloudellisen hyväksikäytön seurauksena syntyneitä velkoja. Samoin mahdollinen ulosmittauksen alkaminen mietityttää. Toisilla taas mahdollisuus työllistyä lisää toiveikkuutta talouden tasapainottumisesta ja mahdollisuudesta lyhentää velkoja omilla palkkatuloilla.

Taloudellisen hyväksikäytön seurauksena syntynyttä velkatilannetta pyritään selvittämään aktiivisesti tai sitä ei lähdetä ollenkaan selvittämään. Oma aktiivisuus on velkojen selvittämisen keskiössä. Tämä tarkoittaa yhteydenottoa velkoihin ja maksusopimusten neuvottelemista. Velkojia kohtaan tunnetaan turhautumista, vihaa ja suuttumusta etenkin, jos koetaan ettei tulla kuulluksi velkoja selvittäessä tai kertomusta taloudellisesta hyväksikäytöstä ei uskota. Tällöin tilanne koetaan epäoikeudenmukaiseksi ja omat vaikutusmahdollisuudet pieniksi. Maksusopimusten saaminen ja laskujen maksaminen erissä on helpotus ja luo uskoa tilanteesta selviytymiseen.

Velkoja lyhennetään omilla palkkatuloilla, harkinnanvaraisella toimeentulotuella tai pyritään oikaisemaan tilanne oikeudellisin keinoin tekemällä rikosilmoitus poliisille. Osa toivoo, että vanhempi ottaisi vastuun aiheuttamiensa velkojen maksamisesta. Töissä käyminen määrittyy tärkeäksi pärjäämisen ja veloista selviytymisen kannalta. Velkojen maksaminen koetaan tärkeäksi. Työttömyys, opiskelu tai sairastuminen ovat velkojen maksamisen esteenä, koska tulot ovat tällöin pienet. Tällöin syntyy kokemus siitä, ettei itsellä ole mahdollisuutta voi vaikuttaa velkatilanteesta selviytymiseen.

Avun saaminen velkojen hoitamisessa parantaa koettua elämänlaatua. Useimmille tarjotaan tukea taloudellisen hyväksikäytön selvittämiseen, mutta prosessi saattaa jäädä kesken. Osa ei koe tarvitsevansa tai halua hakea apua. Koulun rooli tukijana nousee esiin. Koulukuraattori tai opinto-ohjaaja on monessa tapauksessa ensimmäinen virallinen taho, jolle taloudellisesta hyväksikäytöstä kerrotaan. Koulun lisäksi apua saadaan sosiaalitoimistosta, velkaneuvojalta, oikeusaputoimistosta ja mielenterveyspalveluista. Rikosilmoituksen tekemistä tai oikeustoimien mahdollisuutta vähintäänkin pohditaan. Valtaosa jättää rikosilmoituksen tekemättä. Syitä sen tekemättä jättämiselle on monia: ei tiedetä kuinka taloudellisessa hyväksikäyttötilanteessa voidaan toimia, sitä ei pidetä omana tapana toimia,

rikosilmoituksen tekeminen pelottaa tai sitä ei haluta tehdä, koska vanhempi koetaan tärkeäksi.

Läheisverkosto on useimmille tärkeä tukija. Taloudellisesta hyväksikäytöstä keskustellaan muun perheen ja ystävien kanssa. Pääsääntöisesti lähi-perhe (sisarukset, toinen vanhempi, isovanhemmat) ja/tai ystävät ovat tietoisia tilanteesta. Sisaruksista kannetaan huolta, koska heitä halutaan suojella taloudelliselta hyväksikäytöltä. Taloudellisen hyväksikäytön koetaan vaikuttavan myös perheen ulkopuolisiin ihmissuhteisiin. Ihmisiin on vaikea luottaa ja ihmissuhteissa saattaa olla läsnä varovaisuus ja epäily. Luottamuksen tärkeys ihmissuhteissa korostuu. Keskustelun koetaan auttavan asian käsittelyssä ja tilanteen ymmärtämisessä.

Tunteet taloudellisesti hyväksikäytännystä vanhempaa kohtaan ovat lähinnä negatiivisia: vihaa ja suuttumusta. Pettymyksen tunne vanhempaa kohtaan aiheuttaa hylätyksi tulemisen kokemuksen. Elämää varjostaa pelko velkaantumisen vaikutuksista tulevaisuudessa. Lapsuudenkodissa asuminen alkaa tuntua ahdistavalta ja tarve muuttaa pois kasvaa. Poismuuton jälkeen omaan asuntoon saapuvat uudet maksumuistutukset lisäävät negatiivisia tuntemuksia.

Kontrollintunne häviää, minkä vuoksi koetaan tarpeelliseksi varmistella asioita. Taloudellinen hyväksikäyttö rikkoo luottamuksen vanhempaan. Suurimmalla osalla välit vanhempaan katkeavat ainakin hetkellisesti. Taloudellisen hyväksikäytön vuoksi suhde vanhempaan muuttuu, minkä koetaan johtavan ristiriitoihin. Lapsuudenkoti koetaan ahdistavaksi ja sieltä muutetaan melko nopeasti pois. Osa pelkää vanhempaansa myös omaan asuntoon muutettuaan. Myöhemmin on tarve yrittää ymmärtää miksi vanhempi käytti taloudellisesti hyväksi. Suhde vanhempaan voi ajan myötä parantua ja hänet saatetaan kokea jälleen tärkeäksi ihmiseksi. Osa toivoo, että välit vanhempaan korjaantuisivat ja yhteydenpito jatkuisi. Osa ei taas halua olla vanhemman kanssa lainkaan tekemisissä, vaan toi-

voo voivansa jatkaa omaa elämäänsä ja antaa samalla vanhemmalleen anteeksi.

Velkaantumista ja taloudellista hyväksikäyttöä ei nähdä esteenä itsenäistymiselle ja muuttamiselle pois lapsuudenkodista. Itsenäistymiseen ei juuri saada taloudellista tukea kotoa. Maksuhäiriömerkintöjen koetaan lisäävän epävarmuudentunnetta itsenäistyessä. Maksuhäiriömerkintöjen uskotaan vaikuttavan negatiivisesti tulevaisuudessa, vaikka toistaiseksi niiden ei koeta vaikuttavan juurikaan omaan elämään. Suurin osa nuorista ajattelee, että asunnon löytäminen luottotiedottomana on vaikeampaa. Maksuhäiriömerkintöjen koetaan vaikuttavan kulutusmahdollisuuksiin ja –käyttäytymiseen, sillä osamaksulla ja verkkokaupoista ostaminen ei ole mahdollista. Toisaalta maksuhäiriömerkintä koetaan jopa positiivisena asiana, sillä sen ajatellaan auttavan taloudenhallinnassa sekä opettavan vastuullisuutta laskujen maksussa ja varovaisuutta raha-asioissa. Oman talouden hallinta koetaan tärkeäksi: ei haluta elää tuhlaillen tai ottaa lainaa, vaan olla huolellisia rahan käyttäjiä.

Elämän muutoskohdissa velkaantuminen ja maksuhäiriömerkinnät luovat taloudellista epävarmuutta. Vastuun kantaminen itsestä ja omista valinnoista koetaan tärkeäksi. Velkaantumisesta selviämisen koetaan vahvistaneen ihmisenä ja tehneen päättäväisemmäksi. Se luo uskoa selvitä muistakin tulevaisuuden haasteista. Elämässä pyritään pääsemään eteenpäin vaikeuksista huolimatta. Taloudellisesta hyväksikäytöstä huolimatta oma taloudellinen tilanne koetaan pääosin hyväksi, vaikka säästämisen ei ajatella olevan mahdollista. Säästämisen nähdään mahdollistavan itsenäisemmän elämän. Moni kokee taloudellisen itsenäisyyden tärkeäksi tavoitteeksi.

5 Itsenäistyvien nuorten kokema taloudellinen hyväksikäyttö

5.1 Tunteiden sävyttämät kokemukset

Jatkan tässä luvussa haastatteluaineiston analyysiä eli yleinen merkitysverkosto ei yksinään ole tutkimukseni tulos. Samaan tapaan kuin Kääriäinen (2008, 33) totesi omassa tutkimuksessaan, en minäkään halua jättää nuorten kokemusten tulkintaa liian yleiselle tasolle vaan palaan tässä luvussa nuorten subjektiivisiin kokemuksiin ja kertomuksiin. Pohdin tässä luvussa edellä jaottelemiani neljää taloudellisen hyväksikäytän kokemuksia ja merkityksenantoja kuvaavaa teemaa (tunteita, sosiaalisia suhteita, selviytymistä ja itsenäistymistä) suhteessa tutkimukseni teoreettiseen viitekehukseen. Ensimmäiseksi tarkastelen tunteita, jotka sävyttivät vahvasti nuorten kokemuksia taloudellisesta hyväksikäytöstä.

”-- Oisinko mä jopa ollut 19 silloin tai 18, mä en yhtään muista. Mut anyways se tais olla tammi-helmikuuta, kun mä olin pankkitunnuksilla kattomassa tiliä, et paljonko mulla on rahaa ja mulla oli ASP-tili ja mä olin säästänyt sinne about 1200-1300 mitä siel nyt oli. Ja sit sitä ei yhtäkkiä ollutkaan siel ja mä luulin et mut on ryöstetty. Mä aloin sit soittaa sinne pankkiin, et mitä helvettiä mitä tääl tapahtuu ja ne sit selitti et niinku siel on niinku menny ulosottoon ja mä olin et hetkinen. --”

”No tota, äiti aina sano niinku, et se maksaa kaikki vipit ja kaikki. Mut sit tota mähän en aluks silleen tienny, koska siit oli niinku aikaa. Mut sit tota mä en muista, mä taisin löytää jonku Lindorffin kirjeen. Ja tota, ku äiti piilotti ne aina ni mä en niitä. Sit mä löysin sen ja se oli avattu ja näin. Sit mä kysyin äitiltä siitä ja sit se sano, et joo on menny perintään ja näin. Et silleen vahingossa, en tiä oisko äiti sit koskaan kertonu.”

”Oli se silloin aika järkytys, kun yhtäkkii tuli, et niinku lasku on, maksu on erään, mitä se nyt on, niinku menny eteenpäin jo. Olihan se siin kohtaa järkytys itelle, et tosi kiva, ku kukaan ei voinu maksaa niitä. Ku mä en oo kuitenkaan ite ottanu ni.”

”-- Sit siel posteis mä rupesin huomaan, et siel on meikäläisen nimi ja mä rupesin vähän ihmetteleen, et eihän tää pidä paikkaansa, et en mä oo kyllä mitään jotain kotisysteemiä tilannu ja ostanu. Ja sit siel oli vähän enemmänkin niitä. Mä rupesin löytään esim tämmösiä niinku no esim. autoja ja moottoripyörii oli mun nimissä. Sit siel oli niinku kodin kaikki nää mikä tää on tää vakuutus ja oikeestaan kaikki, mitä oli ostettu

tämmösii mitä vaan tilataan niinku tarvii allekirjotukset ja nimet, ni niis oli meikäläisen nimi. --"

Nuorten kokemuksissa toistuivat kertomukset siitä, että taloudellinen hyväksikäyttö oli heille järkytys ja yllätys. Nuoret kokivat tilanteeseen sisältyneen salailua tai että vanhempi on toiminut heidän tietämättään. Vanhempi oli esimerkiksi käyttänyt nuoren rahoja tai henkilötietoja luvatta tai jättää laskut maksamatta. Tyypillinen piirre salailussa on ollut postien ja laskujen piilottaminen. Salailun vuoksi velkatilanne on selvinnyt osalle nuorista ikään kuin vahingossa. Näen salaamisen ja piilottelun yhtenä vallankäytön muotona, mikä samalla rajoittaa nuorten toimijuutta. Vallankäyttö on yksi taloudellista hyväksikäyttöä määrittävistä tekijöistä (Branigan 2004, 3, 11; Adams ym. 2008, 563). Vanhemman ja lapsen välillä valtasuhteet ovat ymmärrykseni mukaan jo lähtökohtaisesti epäsuhtaiset, sillä vanhemman odotetaan suojaavan lastaan. Sen vuoksi aikuistuvakin lapsen on voitava olettaa suojassa vanhemman vahingoittavalta vallankäytöltä.

Sekä velkaantuminen että taloudellinen hyväksikäyttö vaikuttavat ihmisen jaksamiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. (Piskonen 2006, 22-23; Rantala 2012, 14, 26; Postmus ym. 2012b, 1927.) Nuoret kokivat laskut, maksumuistutukset ja perintäkirjeet stressaaviksi. Taloudellinen hyväksikäyttö ja sen aiheuttama velkaantuminen tuntuivat heistä ahdistavalta. Nuoret kertoivat olleensa turhautuneita etenkin velkatilanteen alkuvaiheessa. He tunsivat jäävänsä yksin vaikeassa tilanteessa, sillä taloudellisesti hyväksikäytäneestä vanhemmasta ei ollut heille tueksi ja turvaksi. Ahdistus ja paha olo näkyivät muun muassa univaikeuksina. Taloudellinen hyväksikäyttö vaikutti negatiivisesti nuorten mielialaan ja he kokivat henkisen kuormituksen lisääntyneen. Ajattelen psyykkisen voinnin olevan yhteydessä nuorten toimintakykyyn ja siten suoraan myös toimijuuteen. Jaksamisen ongelmat, ahdistus ja stressi voivat olla toimijuutta rajoittavia tekijöitä.

"Kyllähän siitä on tullu semmonen silleen, että hyvin niinkun miten sanoisi, että niinku hylätty olo. Et pitää niinku itse yrittää pärjätä siinä kaikessa ja päästä eteenpäin niistä."

"-- Mut sit just se mihin se vaikutti paljon oli toi koulu ja sit mul on ollu esim tos koulun aikana ja välil nyt nytkin, mut semmosia tietsä unetto-

mia öitä ja välil nukuttu joku kaks tuntii, ihmetelty ja... -- Tän hässäkän aikana se on tullu, et välil on yöt menny siihen, et on miettyny et millonhan tää loppuu, et pääsis niinku lähtee tekee töitäkin jossain vaihees.”

”Kyl mä niitä yhdessä vaiheessa yritin maksella, mut sit ne vaan nous ja nous. Ja sit ku mä ite sitten sairastuin ite masennukseen, sit semmoseen syvään masennukseen. Niin tota niin niin, en mä tota ne vaan jäi sitten maksamatta. Ei sitten oikeen pystyny.”

”Se tais olla sitä aikaa, ku mä tota masennus alko tota vähän niinku pahentumaan, koska mä niinku. Jos mä olin kotona, ni mä olin vaan omas huonees ja niinku en mä niinku pystyny oikeen tehä mitään ihmeellistä, että. Tai sit mä vaan katoin telkkarii ja niinku, kyl se niinku aika paljo vaikutti sit mielialaan. Tota.”

”Stressi ja ahdistus oli. Et sit ku ei tienny, et kui pal niit tulee viel jatkossa olemaan. Niinku et onks mun elämä pelkkää velanmaksuu.”

Nuoret kokivat epätietoisuutta tulevaisuudesta ja velkojen maksun pelättiin jatkuvan pitkälle tulevaisuuteen. Ahdistuksen ja pelon tunteisiin sekoittui myös vihaa joko vanhempaa tai velkojia kohtaan. Alla yksi nuorista kuvaa tuntemuksiaan yrittäessään selvittää velkatilannetta eri laskuttajien ja perintäyhtiöiden kanssa. Nuori koki äärimmäisen turhauttavaksi sen, etteivät velkoja perivät usko häntä. Hänen mielestään on epäoikeudenmukaiseksi, että joutuu kärsimään vanhempansa toiminnan seurauksista.

”Ei usko. Se on se asenne, mikä siel tulee aina. Et siel oli parhaimmillaan ollu semmonen asenne, et häntä ei kiinnosta, et hyvä ku meinas luurin vetää korvaan. Ja se oli semmonen vakuutusyhtiö. -- Tosi niinku vihanen oon varsinkin noille firmoille. -- Ne ei ota asioita tosissaan, kunnes ne joutuu niinku jonnekin käräjien kautta tämmöstä taisteleen.”

”No niin. Sehän tos just on se mikä niinku just vituttaakin. Faija tehny asioita ja mä joudun siitä kärsimään. Ni sen on se mikä painaa.”

Tunteet linkittyvät eri tavoin nuorten toimijuuteen. Ne paitsi rajoittavat, niin voivat olla toimintaa edistäviäkin. Esimerkiksi vihantunteet voivat olla toimintaa käynnistäviä ja suuntaavia. (ks. Notko 2011; Virkki 200.) Osa nuorista muutti taloudellisen hyväksikäytön vuoksi nopealla aikataululla pois lapsuudenkodistaan, koska koti ja van-

hemmat saivat negatiivisia merkityksiä. Näissä tilanteissa viha tai muu negatiivinen tunne näyttäisi vauhdittaneen muuttopäätöstä.

”-- ja sithän mä muutin mun vanhemmalle siskolle, koska tota mä en pystyny asumaan kotona. Se ahisti mua niin paljon, se siellä olo. --”

”Eiku siis noo siis, oli yks semmonen ilta. Se oli semmonen hyvin kiukkunen, niin päätin jollain tavalla pitää niinku päästä pois kotoa. Ja sit siinä katoin sitä sivuu ja kävin hänen tai kävin tapaamassa sitä, joka oli niinku mun tuleva kämppis, ni sit katoin niitä papereita. Ja sit vasta ilmoitin, että oon lähössä.”

5.2 Ihmissuhteiden säröytyminen

Salailu ja piilottelu kietoutui osaksi kaikkien haastattemieni nuorten kokemuksiä. Salailu liittyi nuorten kertomuksissa rikottuihin lupauksiin. Taloudellinen hyväksikäyttö rikkoi nuoren ja vanhemman välisen luottamuksen, mikä puolestaan vaikutti yleisesti nuorten ajatuksiin ihmisten luotettavuudesta. Luottamuksen puute tai väheneminen vaikuttaa nuorten elämään, sillä se luo turvallisuutta. Luottamuksen avulla kiinnitytään yhteisöön ja se auttaa vahvistamaan sosiaalista identiteettiä. (Giddens 1990, 92-95; Ilmonen & Jokinen 2002, 95, 98.) Luottamukselliset ihmissuhteet ovat toimijuutta tukevia, jolloin niiden säröytyminen voi heikentää nuorten toimijuutta (Mäkinen 2015, 113-114). Kaikkien nuorten kokemuksissa luottamus muihin ihmisiin ei kuitenkaan kadonnut, vaikka luottamuksellinen suhde omaan vanhempaan särkyikin. Nämä luottamukselliset suhteet voivat suojata nuoria ja heidän toimijuuttaan.

”No tota, äiti aina sano niinku, et se maksaa kaikki vipit ja kaikki. Mut sit tota mähän en aluks silleen tienny, koska siit oli niinku aikaa. Mut sit tota mä en muista, mä taisin löytää jonku Lindorffin kirjeen. Ja tota, ku äiti piilotti ne aina, ni mä en niitä. Sit mä löysin sen ja se oli avattu ja näin. Sit mä kysyin äitiltä siitä ja sit se sano, et joo on menny perintään ja näin. Et silleen vahingossa, en tiä oisko äiti sit koskaan kertonu.”

”No silleen, ku sit ku mä tietysti, ku mä täytin sitten 18. Mä en muista olinks mä 18 vai 19, ku se halus sitte, ku mul oli tietty luottotiedot täysin kunnossa ja näin. Niin sit se halus, et mä tilaisin mun omiin nimiin niinku näitä tämmösiä DNA, Welho –kortin ja tommoset, et pääsee kattoon

niitä erikoiskanavia, mitä maksukanavia onkaan. Sit oli joku toinenkin, mut mä en muista sen nimee enää. -- Ni se halus ja se sanos, et se maksaa, mut ei se ikinä maksanu niitä. Ja nyt mul on niistä ihan hirveet velat."

"No on se aika paljon vaikuttanu kuitenkin silleen just ,et luottaa vaan niinku sellasiin niinku oikeesti luotettaviin ihmisiin. Enkä silleen luota kehen tahansa, vaan silleen just ystävät on, kehen luottaa. Ja niinku, et pitää olla tosi tärkeä mulle, et mä luotan."

"No kyllähän siinä aina niinku juuri sellanen voi sanoa, et varmaan siitä on herännyt semmonen, et on hyvin niinku epäluulonen yleensä. Että halua aina itse varmistaa --"

Tunteet vanhempaa kohtaan vaihtelivat nuorten kertomuksissa rakkaudesta vihaan. Suhde taloudellisesti hyväksikäyttäneeseen vanhempaan näyttäytyi ambivalenttina. Yksi nuorista halusi ymmärtää vanhemman tekoja. Hän ei ole kertonut vanhemmalleen kaikista tämän aiheuttamista veloista, koska halusi suojella tätä lisästressiltä. Velkaantuminen vaikutti aluksi nuoren ja vanhemman väleihin, mutta myöhemmin välit vanhempaan ovat korjaantuneet. Myös toinen haastateltava kuvasi suhteen vanhempiin parantuneen, vaikka velkojen selvittyä heillä oli ollut paljon riitoja ja muutaman kuukauden mittainen välirikko. Välien korjaantuminen edellytti nuoren mukaan puhumista. Hän kertoi vanhemmilleen maksavansa heidän aiheuttamiaan velkoja. Samalla nuori toivoi vanhempien ymmärtävän maksaa ne myöhemmin takaisin. Monet nuorista kokivat, että taloudellisesti hyväksikäyttänyt vanhempi on heille kaikesta huolimatta tärkeä.

"Noo mä luulen, et sen (äidin) niskoilla on jo tarpeeksi, ni mä voin ottaa tän mun omille. Tai vähentää sitä."

"En mä aina oo sanonu (äidille, kun laskuja on tullut). Tuntuu, et se nostaa sen stressitasoo viel entisestään. Se on muutenki stressaantunu ihminen, ni en jaksa. Mul on itellä ollu varaa maksaa niit ni oon maksanu ne pois ihan mukisematta."

"Kyl se aluks (vaikutti väleihin äidin kanssa), mut ei se sit enää sen jälkeen. Ku oppi kattomaan siihen toiseen suuntaan just, et ei sil rahal oo oikeesti mitään väliä. Ei, ei oikeestaan ei. Äiti on samanlainen, äiti rakastaa ja on ihana."

”Kivat vanhemmat, mutta jos ne maksais ne velat. Et heitäkin yritän tällä hetkellä koko ajan auttaa. Et se minkä ite pystyn ja...”

”No siit me ei olla koskaan puhuttu. Mutta jos ne joskus kysyis, niin pysyisin (antamaan anteeksi). Koska onhan ne mulle tärkeet kuitenkin kaiken kokeman jälkeen.”

Osalla nuorista suhde taloudellisesti hyväksikäyttäneeseen vanhempaan on jäänyt etäiseksi tilanteen selviämisen jälkeen. Osa ei ollut enää lainkaan tekemisissä velkaantumisen aiheuttaneen vanhempansa kanssa. Siihen vanhempaan, joka ei ollut käyttänyt nuorta taloudellisesti hyväksi, välit olivat pääsääntöisesti läheiset.

”No joo, kyl se niinku ku niil menee vähän huonosti, ni niinku käy silleen vähän niinku sääliks kuitenkin. Että niil ei välillä oo ruokaa ja silleen itellä on ja näin. Mutta sit mä yritän ajatella sen silleen, et ne on kuitenkin aikuisia ja aiheuttanu sen itse, niin tota. -- Kyl mä oon just yrittäny pysyy poissa, koska niitten pitää hoitaa omat asiat ja niinkun näin. Et en mä oo kauheesti silleen, en mä varmaan kauheesti pystyiskään auttamaan. Oon yrittäny pysyy silleen kaukana.-- Oishan tietenkkin mukavaa, et viel pidettäis yhteyttä. Näin mutta, en tiä.”

”Mä vähän epäilen, et en kyl tuu olemaan hänen kanssaan viel pitkään aikaan tekemisissä. -- Mä oon yhen ainuttakaan viestii enkä yhen ainuttakaan soittoa oo hänelle tehny.”

”Ja mä en, mua ei huvita nähdä sitä koko ihmistä, ku mua ahdistaa se. Ja aina, kun mä nään sen, mul tulee vaan semmosia shokkitiloja ja mä oon ihan shokissa ja kaikkee. -- Ku mä oon äitikin on yrittäny sanoa mulle, niinkuu näistä veloista ja just niistä mun lapsuudentraumoista ja näistä, et pitäis vaan yrittää niinku antaa anteeks, mut mul on hirveen vaikeeta. Ja sit jotenki sen ihmisen näkeminenki jotenki, en mä tiedä mist mä saisin niin paljon voimaa, et mä pystyisinkin niinku kohdata sen tai jotenki. Ku sekin tuntuu olevan kauheen vaikeeta.”

Etäisistä väleistä huolimatta nuoret toivoivat, että yhteys vanhempiin paranisi myöhemmin. Tämä näyttäisi edellyttävän, että vanhempi ottaisi vastuun veloista ja olisi valmis tulemaan nuorta vastaan vaikeassa tilanteessa. Taloudellinen hyväksikäyttö on loukannut ja haavoittanut nuoria. Tekojen anteeksi antaminen on nuorille vaikeaa, jopa mahdotonta. Hyväksikäyttäjän kohtaaminen voi satuttaa nuorta entisestään. Siksi vanhemman tapaaminen oli jo ajatuksena osalle nuorista toistaiseksi ylitse-

pääsemätön. Mikäli yhteys vanhempiin on heikko tai katkennut, voi se tarkoittaa nuoren sosiaalisen verkoston ja läheisiltä saatavan tuen kaventumista.

5.3 Taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytyminen

Kun velkaantuminen on tullut ilmi, nuoret ovat lähteneet ratkaisemaan tilannetta eri tavoin. Monen nuoren toimintaa varjosti epätietoisuus, sillä he olivat epävarmoja siitä millaisena ja kuinka pitkään velkatilanne tulee jatkumaan. Yhteys vanhempiin oli heikko, osalla välit katkesivat taloudelliseen hyväksikäyttöön. Nuoren ja vanhemman suhdetta varjosti puhumattomuus ja vaikeneminen. Velkaa aiheuttanut vanhempi saattoi puolustella tekojaan, vakuutella laskujen olleen hoidettu, vaikka selvästi niin ei ollut tapahtunut, tai olla puhumatta aiheesta. Useampi nuori kertoi, etteivät he tiedä minne kaikkialle velkaa on, sillä se selviää sitä mukaa kun he saavat kotiin uusia laskuja.

Yksi tapa toimia oli selvittää itse laskuttajilta kuinka velkojen suhteen on mahdollista edetä. Osa nuorista oli lyhentänyt vanhemman aiheuttamia velkoja palkkatuloillaan silloin, kun heillä on ollut töitä. Alla olevassa haastatteluotteessa nuoren lähtöajatuksena oli ollut se, että hän maksaa itse vanhemman aiheuttamat velat pois. Nuori korosti aktiivista toimijuuttaan toteamalla, ettei tilanne selviä kuin ottamalla itse yhteyttä velkojiin. Näen lausahduksella olevan yhteyden individualistiseen toimijuuteen. Yksilö ottaa vastuu toiminnastaan ja valinnoistaan. Muuta ulkopuolista apua velkojen selvittelyyn ei haettu tai pyydetty.

”Mä otin ite yhteyttä näihin perintätoimistoihin ja sovin niitten kans niitä, ku mä tiesin et tää on kuitenkin mahollista. En mä oikeestaan tarvinnut siin vaihees mitään apua. -- Kyl mä muistaakseni alust lähtien mä olin yhteydessä niihin (perintäfirmoihin) ja kysyin, et miten tää homma toimii. Ja oli mahdollista saada se eriin. Sen ensimmäisen kohallahan se suoraan otettiin mult pois (ulosmittaus), et sen jälkeen ku niit alko tulleen, ni. Suoraan vaan yhteys, ei se muuten selvii. Jos sielt tulee semmonen lappu, et jos et maksa niin menee ulosottoon ni on vähän paniikki siinä.”

Osa nuorista oli puhunut velkatilanteesta joko viranomaisille tai muille auttamistyötä tekeville. He olivat kääntyneet niin sosiaalitoimiston, koulukuraattorin kuin kolmannen sektorin toimijoiden puoleen. Nuoret ovat saaneet ohjausta tai neuvontaa kuinka asian kanssa voisi edetä, mutta he eivät syystä tai toisesta ole halunneet tai voineet tehdä tilanteelleen mitään. Nuorten toimijuus on ollut rajoittunut (Evans 2007, 93).

”No kylhän sitä jonkun semmosen jonkun numeron tai niinku tonne velkaneuvojalle, mutta en oo sitten niitä lähtenyt hoitamaan, ku tiedän ettei niitä mistään saa sitten lyhettyä, kun vielä opiskelijana.”

”Haastattalija: Niin sä sanoit, et sä et oo hakenu mistään apua. (En) Mitäs sitten, kun sä puhuit sille kuraattorille aikoinaan, ni jäiiks sekin sitten siihen, et te keskustelitte, mut et...”

Haastateltava: Joo, se vähän jäi auki. Ja sitte ku loppu koulut ja muut aika nopeestikkin sitten. Tai valmistuin sitte jäi vähän puolitiehen neki.”

”No siis joo, ku mä oon siellä, ni niin tota vaikka siellä käydään just näitä työjuttuja tai semmosia, sekin on vähän semmosta, et sielläkin voi kans puhuu kaikesta vähän niinku muistakin asioista, ku vaan perus koulu- tai työasioista. Niin sitten, siel mä joskus puhuin sen yhen talous- ja velkaneuvojan kans mitä näille voi tehdä, ni eipä niille oikeestaan vielä voi tehdä mitään noille mun veloille, kun mä oon työttömänä. Et sitku mä menisin töihin, ni sitten.”

Ensimmäisessä otteessa nuori kertoi saaneensa velkaneuvonnan numeron, mutta ei ole ottanut sinne yhteyttä. Tämä voidaan tulkita rajoittuneen toimijuuden puitteissa osittain sisäiseksi viitekehyyksi ja ulospäin suuntautuvaksi toiminnaksi, tai tässä tapauksessa toimimatta jättämiseksi. Hän uskonut, ettei velkatilanteelle voida tehdä mitään ja valinnut olla ottamatta yhteyttä velkaneuvojaan. Keskimmäisen otteen mukaan nuoren koulu on päättynyt ja velan selvittely jäänyt kesken. Nuori ei ole sen jälkeen osannut tai jaksanut selvittää itse miten edetä. Koulun päätyminen katkaisi yhteyden kuraattoriin, jolle nuori uskoutui asiassaan. Näen tämän institutionaalisen toimijuuden rajoittumisena. Viimeisessä otteessa nuori on jo selvittänyt hiukan tilannettaan ja ajatellut tulevaisuuttaan. Hän näkee mahdollisuutena työn ja velkojen maksamisen, mikä saattaa ohjaa hänen valintojaan. Rajoittunut toimijuus näkyy edellä olevissa haastatteluotteissa monitahoisesti. Rakenteellisesti nuoret ovat kohdanneet sen tosiasian, että ilman riittävän suuria tuloja he eivät voi itse velkojaan lyhentää. Eli heidän pitäisi olla palkkatöissä, jotta velkojen maksaminen itse olisi mahdollis-

ta. Töitä taas on vaikea saada ilman koulutusta ja opiskelijan tulot eivät riitä velkojen lyhentämiseen. Toisaalta edes tutkinto ja ammatti eivät aina takaa työllistymistä ja työpaikkaa.

Kolmanneksi nostan esiin nuoret, jotka ovat osin samassa tilanteessa kuin edellä. Heidät kuitenkin erottaa se piirre, että nuoret ovat hakeneet aktiivisemmin apua tilanteeseensa. Voi myös olla, että he ovat tunteneet ja tavanneet ihmisiä, jotka ovat pystyneet vaikuttamaan paremmin asioiden etenemiseen. Ensimmäisessä otteessa nuori on saanut apua usealta taholta ja onnistunut pysäyttämään velkaantumisen ennen kuin velkoja on alettu ulosmitata. Nuori oli saanut sosiaalitoimistosta ohjauksen lisäksi taloudellista apua velkojen maksuun. Lisäksi hän oli neuvotellut itse pankin kanssa lisäaikaa opintolainan takaisinmaksun alkamiselle. Vaihtoehtona tälle olisi ollut antaa asian olla, jolloin opintolaina olisi siirtynyt Kelan kautta ulosottoon ja nuori olisi saanut maksuhäiriömerkinnän, kuten tapahtui yhdelle haastattelemalleni nuorelle.

”Kyl ne (velat) aika hyvin saatiin niinku pysäytetty (ennen ulosottoa), koska mä tota juttelin koulukuraattorille ja sitten me käytiin sosiaalitoimistossa. Sitten alko velkaneuvonta ja kaikki, niin mä sain onneks niinku ennen, ku meni luottotiedot.”

”Et sitten ku ne opintolainarahat aina tuli, niin enhän mä siitä mitään saanu. Ja tota, niin sitten nythän mä oisin joutunu alkaa maksaan sitä, mutta onneks mä sain sen lykättyä.”

”No ihan suoraan sanottuna voi vittu. Ja sit tota mä otin mutsiin yhteyttä ja sit se toi niinku sanottiin, et nyt tehään kyllä poliisille rikosilmoitusta ja muuta. Ja tuu mun luo hetkeks nyt asumaan äläkä ota fajiaan yhteyttä nyt mihinkään. Ja sit tota menin sinne ja tehtiin se rikosilmoitus ja läh... No joo, sit alko tää, ku mul on semmonen kansio, siel on kaikki ne tietsä paperit, ni niit firmojen määrii, ku siel on siis tosi paljon niit firmoi. -- ja sit ku tulee nää, mitkä ne on nää, tieks sä nää, ku sä et maksa muis-tutuslaskui. Niin, niin nää eri toimistot, ni niihin piti olla yhteydessä ja sit selvitellä näitä. Siin oli ihan sikana rallii. -- No lähinnä se niinku tai no tän homman sais niinku oikeuteen ja sais pois sielt mun nimistä nää kaikki tämmöset jutut. -- Täl hetkel mua vaan ite ottaa päähän tää tietsä, ku joutuu oikeuteen ja kaiken tämmösen selvitteleen. Sit varsinki, ku jossain vaihees mennään oikeuteen omaa fajjaa vastaan. Sehän se vasta rallii onki.”

Edellä nuori kuvaa, kuinka tilanteen selvittyä tukeutui toiseen vanhempaansa ja ilmoitti rikoksesta poliisille. Hän oli myös aktiivisesti yhteydessä velkojiin ja yritti selvittää velkatilannetta itse. Tästä huolimatta ainoaksi ratkaisuksi näytti jäävän rikosprosessin eteneminen ja oikeuden päätöksen odottaminen. Nuori on tällöin välivaiheessa ja ikään kuin suhteellisena, passiivisena toimijana (Virkki 2004, 18-19). Hän on toiminut niin pitkälle kuin se tilanteessa on ollut mahdollista. Institutionaalisista syistä velkatilanne ei ole ratkennut ja nuori saattaa joutua odottamaan ratkaisua vielä pitkään. Epätietoisuus ja mahdollinen velkojen siirtyminen ulosottoon odotusajalla ovat nuorelle stressitekijöitä. Ylivelkaantumisen tavoin ajattelen tämänkin tilanteen vaikuttavan nuoren mielialaan ja jaksamiseen. Lisäksi hän kuvasi ristiriitaisia tunteitaan suhteessa rikosprosessiin. Samalla, kun hän odottaa syyttäjän ja myöhemmin oikeuden ratkaisua, hän myös etäisesti jo tiedostaa kuinka emotionaalisesti raskaasta prosessista on kyse todetessaan tilanteen muuttavan oikeudenkäynnin aikaan ralliksi.

Tutkimukseni nuorista vain yksi oli tehnyt rikosilmoituksen. Angela T. Ragusa (2013, 698) oli naisten taloudellista väkivaltaa käsittelevässä tutkimuksessaan havainnut, että suurin osa (61%) naisista ei hakenut oikeudellista apua, mikä johtui tietämättömyydestä, pelosta hyväksikäytön jatkumisesta tai yhteydenottaminen viranomaisiin koettiin epämieluisaksi. Aineistoni perusteella oikeudellista apua hakee vain harva taloudellisesti hyväksikäytetty nuori. Muut tutkimukseeni osallistuneet nuoret eivät ole ilmoittaneet tilanteesta poliisille joko siksi, että he eivät tieneet miten tulisi toimia, vanhemman reaktiota pelättiin tai rikosilmoitusta ei koettu itselle luontevaksi tavaksi toimia eikä sitä haluttu tehdä.

”Siin vaihees, ku se ensimmäinen tuli, se (rikosilmoitus) kävi mielessä, mut en mä sitte. Se on äiti, ei sitä vaan voi tehdä. Jos se ois ollu siis käytäytyny päinvastoin, niin siin tilanteessa. Mut sit se mahdollisuus ois varmaan kasvanu jonkun verran. Et ei, ei äitii voi haastaa oikeuteen. -- Et se, äiti on tehny mun eteen niin paljon kuitenkin. Et jos tulee joku tämänönen niin, kyl niist pääsee. Se on vaan rahaa.”

Mitä enemmän aikaa kului, sitä välinpitämättömäksi nuoret kävivät velkojen suhteen. Nuoret olivat tiedostaneet, etteivät voi juuri sillä hetkellä vaikuttaa tilanteeseen. Vanhemmat olivat voineet vaikuttaa tähän vetäytymällä vastuusta ja valitsemalla puhumattomuuden. Arjen toimintakyvyn säilyttämiseksi nuorten täytyy siirtää velko-

jen ajattelemisen taka-alalle. Notko (2011, 205) on todennut, että yksi lähisuhteissa tapahtuva vahingoittuminen jää helposti nimeämättä ja keskustelematta. Nuori jää yksin ja hänen kokemuksensa voivat lukkiutua omaan sisimpään, mikäli ahdistuksesta ja pelosta ei voi keskustella nuorta vahingoittaneen vanhemman kanssa. Nuorelle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin hiljaa hyväksyä tapahtunut.

”Kyl se alko hermostuttaa ku niit tuli ja loppuvaihees mä olin loppuvaiheest et ihan sama, tulee et en mä jaksa sanoo äitille mitään. Ei ottanu vastuuta ite sitten.”

”Nooh kyl se mua harmitti ja mä tiesin, et siin käy noin. Ja sit mua suuttutti se ihan hirveesti ja... Mut mä tiesin, et mä en voi tehdä mitään, ni siin ei oikeen auttanu mikään. Mikään sitten. Ku mä tiesin, etten mä voi kuitenkaan lähtee siltä mitään perimään ja sitten on se ja sama mitä mä sitten teen, ku se oli kuitenkin mun nimissä. Niin sitte silleen.”

”Kyl mä yritän olla ajattelematta, koska se saattais sit ajatuu siihen niinku, et mua rupeis niinku enemmän masentaa ja silleen. Ku se niinku tapahtu ja niinku näin. Et en mä pystyi saatella silleen niinku, et jos niit ei ois ollu. Ni ehkä on sit vaan parempi, ettei sit ajattele.”

”No mul on ollu semmonen ajatus, kun tiedän, etten tällä hetkellä juuri tällä hetkellä ei ole mitään millä sitä lähtisin oikeasti niinku relistisesti hoitamaan, niin en. Pysin olemaan miettimättä, koska muuten siitä taas herää stressi ja.”

”Vaiks sä kuin mietit tommost asiaa, ni eihän se siitä lähe mihinkään rullaan. Mä vaan niinku, et tämmöset on nää kortit ja näillä mennään. Ja koitetaan pärjää. En mä oikeen. Ite ei voi oikeen muuttaa tota tilannetta mihinkään suuntaan nyt täl hetkellä. Se on vaan kaikki siitä odottelust täl hetkellä.”

Osa nuorista korosti tilanteesta selviytymisessä oman toiminnan ja asenteen merkitystä. Eteenpäin pyrkiminen muilla elämän areenoilla nousi tärkeäksi. Jotkut kertoivat kasvaneensa ja vahvistuneensa ihmisenä taloudellisen hyväksikäytön kokemisen ja erityisesti siitä selviytymisen myötä. Taloudellinen hyväksikäytön jälkeinen aika ikään kuin nimettiin toimijuutta vahvistaneeksi asiaksi. Selviytyminen on vahvistanut uskoa itseensä. Toisaalta taloudellisen hyväksikäytön on todettu heikentävän itsetuntoa, mikä myös nousee esiin nuorten kertomuksissa (Ragusa 2013, 699).

”Ainakin toivon, että pääsen niinku ainakin tossa niinkun työ- ja opiskeluasiassa niinkun, et se on ollu sellanen niinkun mistä ylipäänsä niinku tahtois päästä tai siinä niinku hoitaa ne asiat. Ja sit siinku siinä sitten miettii noi muut asiat ja et pitää niinku huolta noista omasta terveydestä ja muusta. Ne on niinku ollu sellasii mitä niinku useimmiten miettiny. Ja näkisin, että vaikka tässä on tietenkkin on ollu vähän vaikeampi reitti, niin että pyrin toimin siihen, että eteenpäin menen. Kun on tosiaan ollu ainakin sellaisia hetkiä, kun on tuntenu, et en pääse, et on ihan jumissa.”

”Kyl siin tulee vähän semmonen, et se niinku vahvistaa sil taval, et ku on selviytyny noista, niin tietää et tulee selviytymään monest muustkin mitä tulee tulevaisuudessa oleen edessä. Mut todennäkösesti onhan ne vähän suurempia, mut mut ei nyt mahottomia.”

5.4 Velkojen varjostama itsenäistyminen

Itsenäistyvien nuorten taloudellinen tilanne pääsääntöisesti on jo elämäntilanteen vuoksi tiukka. Omaan kotiin muutto tapahtuu monesti samaan aikaan, kun nuori opiskelee tai on työuransa alussa, jolloin tulot ovat pienet eikä säästöjä välttämättä vielä ole. Vanhempien aiheuttaman velkaantumisen ja taloudellisen hyväksikäytön myötä nuoret olivat taloudellisesti tiukoilla. Osalla haastattelemistani nuorista oli ollut säästöjä itsenäistymistä varten, joita he olivat joutuneet käyttämään vanhemman tai lapsuudenperheen hyväksi. Toisten kohdalla säästöjä oltiin varastettu tai ne ulosmitattiin velkojen vuoksi. Osa nuorista kertoi kuinka heidän nimiinsä otettu opintolaina meni vanhemman käyttöön.

”No ihan hyvä siihen asti, että mä kävin ite kesätöissä ja sillon. Ja sitten sen jälkeen kun mä olin siellä kesätöissä, ni sit mä maksoin kotona oikeestaan kaiken laskuja myöten.”

” -- kun mä olin pankkitunnuksilla kattomassa tiliä et paljonko mulla on rahaa ja mulla oli ASP-tili ja mä olin säästäny sinne about 1200-1300 mitä siel nyt oli. Ja sit sitä ei yhtäkkiä ollukkaan siel ja mä luulin et mut on ryöstetty. Mä aloin sit soittaa sinne pankkiin, et mitä helvettiä mitä tääl tapahtuu ja ne sit selitti, et niinku siel on niinku menny ulosottoon ja mä olin et hetkinen. Ja sit sielt tuli joku outo nimi vastaan, mut se oli ollu mun autokoulu, joka oli ollu ihan eri nimellä, mut sit mä otin yhteyttä siihen autokouluun ja selvitin niitten kansa asian ja ne sano et jäänyt maksamatta laskuja. Sielt sit tuli, et se oli menny sen vuoden aikana ohi, joten siel oli tullu jotain lappuja mulle, joita mä en koskaan vastaanotta-

nut, jotka mun äiti oli allekirjoittanut mun puolesta. Ja niin. Kyl se vähän turhaa oli, ku oli säästännyt niin paljon. Kyl se niinku vei aikaaki."

" -- Sillon ku ensimmäisen kerran nostin opintolainan, ni se meni niinku äidin käyttöön. Tai silleen. -- Niin se, sen se (äiti) varmaan käytti niinku omien velkojen lyhennykseen ja sillain. Ja Kela maksoi jossain vaiheessa ja sit niinku siitä se maksuhäiriö jäi. Ja oli siinä myös joku...maksuvip tai vippimaksu (pikavippi), mikä oli kyllä pienimuotoisempi, mutta siitäkin kyllä tuli sitte."

"Kyl mä joistain (pikavipeistä) tiesin, mut sit joitain ne ei kertonu. Ja sit tota äiti otti opintolainan mun nimiin ja tota siitä mä en itse asiassa tienny."

Ulosottotuomio johtaa maksuhäiriömerkintään. Maksuhäiriömerkinnän voi saada ulosottoviranomaisen tai tuomioistuimen päätöksellä tai kulutusluoton antaneen ilmoituksen perusteella (Luottotietolaki 11.5.2007/527). Maksuhäiriömerkintä eli luottotiedottomuus on riski nuorten perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Maksuhäiriömerkinnät ovat syntyneet melko nopeasti täysi-ikäistymisen jälkeen. Noin puolet tutkimukseeni osallistuneista nuorista oli menettänyt luottotietonsa vanhempien aiheuttaman velkaantumisen vuoksi. Epäselvyys maksuhäiriöiden määrästä liittyy siihen, etteivät nuoret aina itsekään ole tietoisia mitä veloille on tapahtunut ja miten ulosotto prosessi etenee. Kahdella nuorella riski luottotietojen menetykseen oli suuri, mikäli he eivät selviydy laskuista tai vapaudu oikeuden päätöksellä maksuvelvoitteistaan.

"No ne meni perintätoimistoon ja sit ne meni ulos, nyt ne on varmaan jossain ulosotossa. Todennäköisesti siellä ne nyt pyörii."

"Joo, en ehtiny montaa viikkoo oleen (18-vuotias), ni luottotiedot on menny."

Luottotietojen menettäminen voi vaikuttaa ihmisen elämään pitkän aikaa. Toistaiseksi haastattelemani nuoret eivät kokeneet maksuhäiriömerkinnän vaikuttaneen elämäänsä kovinkaan paljon. Nuorten kertomuksissa useimmiten esiin nousi se, ettei osamaksulla ostaminen enää maksuhäiriömerkinnän jälkeen onnistunut eikä tavaroita voinut tilata laskulle. Samoin luottokorttia tai pankkikorttia ei ole mahdollista saada, jos on maksuhäiriömerkintä.

”Eipä oikeestaan oo nyt mitenkään vaikuttanu silleen. Kyl mä välil toivoisin, et vois tilata jostain jotain, mut sit mä aattelen, et on se kivempi ostaa silleen heti jostain kaupasta vaikka jotain. Eipä se oo silleen vaikuttanu.”

”No se oli ihan hirveetä, koska ois halunnu ottaa kaikennäkösii sit, ku muuttaa, ni saa kaikki pleikat osamaksulla ja nyt ei ku ei enää saakaan niitä ni.”

”-- Mä en saanu mitään vakuutuksiikaan, ku mulle tuli autoki alle ja sitä rataa. Oikeestaan se on opettanu tosi paljon toi luottotiedottomuus, et ei ota osamaksulle mitään. Siin tapaukses se on niinku positiivist. Et oppii kattoo sitä vähän eri kulmast, et ostaa saman tien sit jotain ei sit tai niinku sil taval. Tai et alkaa mieltii sitä tarpeellisuutta myöski, onks se asia tarpeellinen, niin tarpeellinen et se on pakko saada.”

Viimeisestä otteesta löytyy maininta yhdestä maksuhäiriömerkinnän huolestuttavasta seurauksesta. Vakuutusten saaminen luottotiedottomana on hankalaa, jopa mahdotonta. Tämä asettaa nuoret hyvin eriarvoiseen asemaan. Monet vuokranantajat edellyttävät kotivakuutusta, joka on luottotiedottomana vaikea saada. Asunnon löytyminen itsessäänkin voi hankaloitua maksuhäiriömerkinnän vuoksi, sillä useat vuokranantajat tarkistavat asunnonhakijoiden luottotiedot. Puhumattakaan asuntolainan saamisesta, jota ei voi luottotiedottomalle myönneta. Taloudellisen hyväksikäytön vuoksi uhkana on siis jopa nuorten asunnottomuus. Jos nuorella taas on asunto eikä kotivakuutusta ja asunto tuhoutuu vaikkapa tulipalossa, jää hän vaille vakuutuksen turvaamaa tilapäismajoitusta ja korvausta tuhoutuneesta omaisuudesta. Onnettomuuden kohdatessa arjen uudelleenrakentaminen voi vaikeutua.

Nuoret olivat kääntäneet luottotiedottomuuden myös positiiviseksi asiaksi, sillä silloin oppii tekemään hankintoja vain tarpeeseen. He kokivat mielihyvää, kun olivat säästäneet rahaa toivomaansa hankintaan. Positiivinen ajattelu on auttanut heitä sopeutumaan velkatilanteeseen, jolloin he pystyivät ehkä helpommin nousemaan tapahtuneen taloudellisen hyväksikäytön varjosta. Kaikki nuoret kokivat olevansa tarkkoja ja huolellisia rahan käyttäjiä. Oma talous haluttiin pitää tulojen ja menojen suhteen tasapainossa. Laskut maksettiin ajallaan ja rahaa käytetään säästeliäästi. Nuoret kertoivat oppineensa velkaantumisen johdosta vastuullisemmiksi omissa raha-asioissaan. Osa koki ottaneensa vastuuta omasta rahankäytöstään jo ennen van-

hempien aiheuttamaa velkaantumista, joten sen vuoksi niillä ei voida nähdä olevan suoraa syy-seuraussuhdetta.

”No kyl mä haluisin saada sen talouden hallintaan jossain vaiheessa. Ja sit et pystyis taas säästämään ja jotenki elää ehkä vielä enemmän jotenki semmost itsenäisempää elämää sitten.”

Taloudellinen itsenäisyys on yksi aikuisuuden rajapyykeistä. Sitä kohden vanhempien velkaannuttamat nuoretkin pyrkivät. Nuoret jakoivat samat arkiset haaveet kuin niin moni ikäisensä: työelämään pääsyn, säästämisen ja oman kodin ostamisen. Toivoa taloudellisesta hyväksikäytöstä selvinneen nuoren toteamus:

”Koska mä tiesin, et mä tuun kuitenkin selviämään niistä. Et ne ei oo ikuisia”.

Lapsuudenkodista muuttaminen on yksi orastavaan aikuisuuteen ja itsenäistymiseen liittyvä elämänvaihe. Nuoret muuttivat vanhempiensa luota omaan asuntoonsa melko nopeasti velkaantumisen selvittyä. Suurin osa muutti omasta tahdostaan ja etsi itselleen asunnon tai muutti asumaan puolisonsa luokse. Kaksi nuorta oli heitetty lapsuudenkodistaan. He olivat aluksi päässeet asumaan läheisensä luo. Toinen muutti hetkeksi isovanhemmalleen ja toinen seurustelukumppaninsa asuntoon.

Muuttaminen edellyttää yleensä taloudellisia resursseja, koska silloin täytyy olla varoja maksaa vuokravakuus, vuokra ja hankkia tarvittava kodin irtaimisto. Osa nuorista oli säästänyt näitä hankintoja varten, mutta taloudellisen hyväksikäytön vuoksi menettäneet säästönsä. Elämän aloittaminen omassa kodissa ja siihen liittyvät reunaehdot ovat yhteydessä itsenäistymiseen ja orastavan aikuisuuden toimijuuden rakentumiseen. Vuokravakuuteen ja vuokraan monet olivat saaneet tukea Kelalta ja sosiaalitoimistosta. Muutama nuori kertoi saaneensa sosiaalitoimistosta alkuavustuksen eli harkinnanvaraista tukea ensiasunnon hankintoihin. Osa sai mukaansa lapsuudenkodista joitakin kalusteita ja muuta irtaimistoa, mutta muuten vanhemmilta ei ole suoranaista taloudellista apua tullut. Vaikka taloudellista tukea vanhemmilta ei pääsääntöisesti ollut saatavilla, he olivat auttaneet nuoria muuttamisessa. Muuton jälkeen nuoret kertovat vanhempien ostaneen heille joskus ruokaa. Moni nuorista korosti

itsenäisyyttään ja oli enemmänkin ylpeä siitä, ettei tarvinnut vanhempiensa apua. Ohjeita ja neuvoja erilaisten käytännönasioiden hoitamisessa sai useampikin nuori vanhemmiltaan myös omaan kotiin muuton jälkeen.

” -- Ja sillen ku yritin niinku muuttaa pois, sillen oli myös silleen että, että ois pitäny niinku kerätä takuuvuokraan rahat ja silleen niinku kuukauden aikana aina äiti niinku tyhjensi sen tilin niinku sit. -- ”

”Kyl mä sain tota telkkarin ja digiboksin ja tota mitäs muuta...ja kaappeja. Et kyl mä silleen jotain sain, et äiti ja iskä autto mua muutossa. Et niinku, kyl mä sillen jonkin verran apua kuitenkin sain.”

”Niin, äidin luo voi aina juosta takaisin. En mä silt oikeestaan muuta tarviikkaan, ku mä oon sellanen itsenäinen, et ei oo tarvetta millekkään”.

Masennusoireilu ja jaksamisongelmat vaikuttavat monen elämään ja arkeen. Nuoret kokivat sen myötä koulussa käymisen vaikeutuvan, jolloin opinnot hidastuivat. Opin-
tojen ja töissä käymisen vaikeutumisen seuraukset voivat ulottua hyvinkin pitkälle tulevaisuuteen, sillä työ- ja koulutusurien katkonaisuus saattaa vähentää nuorten henkilökohtaista ja henkistä pääomaa (Kaittila & Nyqvist 2014, 271).

”No lähinnä tohon koulunkäyntiin, et ei oo oikein jaksanu sinne mennä, ku esim jonain päivänä on tullu kolme eri postia, joissa vaikka tulee et toista sataa, maksa tämä. Sit sielt tulee vaikka ulosottotoimistoo ja sit samaan aikaan tulee vaikka jokun oikeusjuttuja. Ja sit mä oon silleen, et ei paljoo kiinnosta mennä vaik kouluun ja. Kyl se siihen on vaikuttanu niinku eniten.”

”Yks mitä varmaan siinä tulee vaikuttamaan, se että jos rupee miettimään sitä, et haluu työelämään sitten päästä, niin sillen varmaan et en koe itse, en ainakaan tähän asti ole kokenut, et olis niinku kovin motivoitunu siihen. Ja myöskin toi, et se on tätä opiskeluu hidastanut. Toivon, ettei muussa se ole sinänsä haitaksi.”

”Joo, mä päätin, et mä käyn sen (koulun) loppuun, vaikka on ollu vähän kaikkee. Ni silti kävin.”

Haastavasta elämäntilanteesta huolimatta opinnot haluttiin saattaa loppuun. Monet haastattelemistani nuorista haaveilivat jatko-opinnoista ja osa oli niihin jo hakenutkin. Opintojen ohella työelämään siirtyminen ja töiden saaminen koettiin tärkeäksi. Haastatteluhetkellä nuoret olivat joko opiskelijoita, työttömiä tai sairauslomalla. Taloudellista hyväksikäyttöä käsittelevässä luvussa kerrottiin kuinka hyväksikäytön seurauksena voi olla katkonaisia työ- tai opiskelu-uria. Vaikka tässä katkonaisuus ei suoraan johdu siitä, että nuorelta estettäisiin opiskelu tai työssäkäynti, on vanhempien velkaannuttaminen vaikuttanut siihen. Työttömyys ja opiskeluluiden pitkittyminen voivat vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen aina eläkeikään saakka. Mitä lyhyempi työhistoria on, sitä lyhyempi on myös työeläkekertymä. Työssäkäynti merkityksellistää ihmisen elämää ja lisää yhteiskunnallista osallisuutta. Jari Lindh (2013, 46) on todennut, että työn kautta yksilö tuntee kuuluvansa yhteiskuntaan.

”Kyllä tässä niinku ollaan keskittyny siihen niinkun pysyy niinku pysyy tavoitteissa, että saada opinnot päätökseen ja sit niinku päästä työelämään ja sitten jatkaa siitä.”

”No, no mä oon tässä koko ajan yrittäny ettiä töitä. Mä haluisin päästä nyt taas, ku mä oon niinku periaattees kuntoutunu siihen kuntoon, et mä vois alottaa työelämän taas. Ku mä oon ollu pari vuotta tekemättä mitään, mut se on johtunu just siitä, et mä oon eronnu ja mul tuli se masennus ja mä oon vaan joutunu itteeni hoitamaan tässä näin kuntoon. Niin, niin tota sitten tota yrittänyt tässä näit töitä ettiä ja tehä niitä hakemuksia.”

”Joo tiesin, etten mä ihan heti välttämättä tuu saamaan jatko-opiskelupaikkaa ni pakko se on tehdä töitä ni pärjää. Ei sit kehenkään tukeudu siin vaiheessa.”

”Yks mitä varmaan siinä tulee vaikuttamaan, se että jos rupee miettimään sitä, et haluu työelämään sitten päästä, niin sillan varmaan et en koe itse, en ainakaan tähän asti ole kokenut, et olis niinku kovin motivoitunu siihen. Ja myöskin toi, et se on tätä opiskeluu hidastanut. Toivon, ettei muussa se ole sinänsä haitaksi. -- No koska on miettinyt, et siit on se niinku o, sitä pitäis lähteä sen jälkeen pohtimaan tarkemmin. Ja sit niinku setvimään. Ja se on niinku se, koska on tähän asti ollu se, on ollu keskittyny siihen opiskeluun, ku se mitä ei pysty tällä hetkellä niinku hallitsemaan.”

”Tän hässäjän aikana se on tullu, et välil on yöt menny siihen, et on miettiny et millonhan tää loppuu, et pääsis niinku lähteä tekee töitäkin

jossain vaihees. Tässäki on se, ku rupee toi tota merkintä sinne ja palkast lähtee rahat ja kaikkee tämmöst. Mä oon aina miettiny näitä.”

Nuoret kertoivat haluavansa töihin, mutta toisaalta työelämään siirtyminen koettiin haastavaksi ja hankalaksi. Suurin syy siihen oli mahdollinen ulosmittauksen alkaminen. Velkojen ulosmittaus on jopa saanut osan nuorista pohtimaan mitä ulosmittaus heidän kohdallaan tarkoittaisi ja kannattaako työelämään lähteä silloin ollenkaan. Eräs nuorista koki, ettei ole kovin motivoitunut töihin nimenomaan velkojen vuoksi. Vapaaehtoinen työttömyys on kuitenkin sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta melko huono ja kestämatön ratkaisu.

6 Pohdinta

Pro gradu -tutkimukseni lähestyessä loppuaan on aika suunnata katse taaksepäin. Mitä tutkimukseni on tuottanut, kun kysyin minkälaisia kokemuksia itsenäistyvillä nuorilla on omien vanhempien heihin kohdistamasta taloudellisesta hyväksikäytöstä? Tutkimukseni alkutaipaleella kiinnostukseni kohdistui nuorten kokemuksiin omien vanhempien heille aiheuttamasta velkaantumisesta. Tutkimusprosessin edetessä havaitsin, etteivät nuoret olleet kohdanneet ainoastaan velkaantumista vaan olivat muillakin tavoin joutuneet taloudellisesti hyväksikäytetyiksi. Ajattelen tämän olleen minulle fenomenologisen reduktion tuottama oivallus. Ihmettelyn ja uteliaisuuden avulla pääsin jonkinlaisen uuden ilmiön ja tiedon jäljille. Aineiston analyysin ja sulkeistamisen avulla havaitsin alkuperäistä tutkimuskohdettani laajemman ilmiön, jonka nimesin itsenäistyvien nuorten taloudelliseksi hyväksikäytöksi.

Tutkimukseni lähtökohtana oli kerätä nuorten kokemuksia vanhempien aiheuttamasta velkaantumisesta. En käyttänyt vielä aineistonkeruuvaiheessa taloudellisen hyväksikäytön käsitettä yksinkertaisesti siitä syystä, etten vielä tiennyt sitä. Fenomenologiseen tutkimukseen mukaisesti tutkittavaa ilmiön teoreettiseen taustoitukseen perehdytään vasta analyysin jälkeen (Perttula 1995, 70). Tämä on toisaalta johtanut minut myös eettisen pulman eteen. Olen pohtinut onko oikein nimittää haastattelemieni nuorten kokemuksia hyväksikäytöksi tai väkivallaksi. Nuoret joko hyväksyvät ilmiöstä tekemäni tulkinnan lukiessaan tutkimusraporttiani tai vastavuoroisesti kokevat tulensa ymmärretyksi väärin. Tunnistin tässä kohden Merja Laitisen (2004, 88) toteamuksen tutkijan vallasta suhteessa haastateltavien kokemuksiin ja niiden esittämiseen sekä käsitteellisten yhteyksien rakentamiseen. Tutkijana teen valinnan tutkimuskohteeni rajojen määrittelystä (Notko 2011, 106).

Päätöksessäni ottaa taloudellinen väkivalta ja hyväksikäyttö osaksi tutkimukseni käsitteistöä auttoi se, että näin nuorten kokema ilmiö tulee nimetyksi osaksi väkivalta-tutkimusta. Liz Kellyn (1988, 140) mukaan tekojen merkityksellistymisen edellytyksenä on niiden tunnistaminen ja nimeäminen. En minä, eivätkä olettamukseni mukaan haastattelemanuoretkaan, ole osanneet nimetä tekoja taloudelliseksi hyväksikäytöksi. Ymmärrys ilmiöstä on rakentunut tutkimukseni edetessä, ja lopulta kannan

tutkijana vastuun tekemistäni tulkinnoista. Olen taipuvainen Adamsin ja kumppaneiden (2008, 581) tavoin ajattelemaan, että haastatteluun osallistuminen on voinut auttaa nuoria itseäänkin hahmottamaan paremmin vanhempien aiheuttaman velkaantumisen ja taloudellisen hyväksikäytön syy-seuraussuhteita, mikä saattaa vaikuttaa heidän suhtautumiseensa tutkimukseni käsitteistöä kohtaan. Useat nuorista toteivatkin haastattelun lopuksi, etteivät olleet kokemuksistaan yhtä laajasti aiemmin puhuneet.

Itsenäistyvien nuorten taloudellisesta hyväksikäytöstä puhuttaessa nousee keskiöön se, että hyväksikäyttäjät ovat omat vanhemmat. Alaikäiset ja aikuistuneet lapset ovat taloudellisen hyväksikäytön kohteena. Yhteiskunnassa lapsen ja vanhemman suhde on erityinen. Tässä suhteessa itsenäistyvien nuorten on lupa odottaa saavansa vanhemmaltaan suojaa ja turvaa. Nuorilla on oltava oikeus luottaa siihen, etteivät he tule millään tavoin kohdelluksi kaltoin. Taloudellinen hyväksikäyttö rikkoo nuoren ja vanhemman välisen luottamuksen. Se asettaa nuoret alttiiksi perheensisäiselle pahalle. Perhesuhteissa yhdistyy erityisellä tavalla biologinen, fyysinen ja emotionaalinen läheisyys, joiden painoarvot vaihtelevat elämänsä aikana sekä ajassa että paikoissa. Tämän kautta voidaan etsiä selitystä perhesuhteiden monimutkaiselle vallankäytölle. (Notko 2011, 99.)

Näen vanhemman aiheuttama velkaantumisen ja taloudellisen hyväksikäytön olevan yksi vanhemman vallankäytön muoto. Nuoret kertoivat vanhempien aiheuttaman velkaantumisen syiksi lainoista pikavipit ja opintolainat, joista erityisesti ensi mainitut ovat melko uudenlainen tapa velkaantua. Lisäksi nuorten nimiin oli ostettu tavaroita tai palveluita. Jotkin veloista olivat syntyneet laskuista, jotka vanhemmat olivat luvanneet maksaa. Pääsääntöisesti velkaantuminen oli tullut ilmi, kun nuoret olivat löytäneet lapsuudenkodistaan heille osoitettuja maksumuistutuksia tai perintäkirjeitä. Nuoret eivät olleet kokeneet kiristämistä, mutta muutoin erilaiset taloudellisen hyväksikäytön muodot olivat heidän kertomuksistaan löydettävissä. Taloudellinen hyväksikäyttö kietoutui osaksi salailun ilmapiiriä. Nuoret kokivat vanhempien piilottaneen maksamattomia laskuja. He kertoivat vanhempien avanneen luvatta nuorille osoitettuja kirjeitä, koska he yrittivät etsivät niiden joukosta laskuja. Salailu kertoo omaa kieltään tekojen intentionaalisuudesta.

Taloudellisen hyväksikäytön areenana toimi lapsuudenkoti, joka on olemassa suhteessa paikkaan ja aikaan. Käsitteenä se on tunnelatautunut, sillä koti on osa nuoren koettua ja elettyä elämää. Kotiin kuuluu fyysisten seinien lisäksi aineeton ulottuvuus, joka koostuu muun muassa kodin tunnelmasta ja perheenjäsenten välisistä suhteista. (Granfelt 1998, 103; Juvonen 2015, 93.) Kaikki haastattelemani nuoret olivat jo muuttaneet lapsuudenkodistaan omaan asuntoonsa. Koti on saanut heidän elämässään uudenlaisen merkityksen itsenäistymisen ja oman itsenäisen elämän rakentumisen myötä. Nuoret kokivat, että taloudellinen hyväksikäyttö oli vaikuttanut oman kodin perustamiseen ja lapsuudenkodista muuttamiseen. Nuoret olivat joko halunneet muuttaa tai heidän oli käsketty muuttaa melko nopeasti vanhempien aiheuttaman velkaantumisen tultua ilmi. Moni nuori kertoi, että taloudellisen hyväksikäytön vuoksi kodin hankintojen ostaminen tai vuokravakuuden maksaminen hankaloitui, sillä vanhempi oli käyttänyt nuoren siihen varaamat säästöt tai nuori yritti lyhentää olemassa olevia velkoja, mikä vaikutti hänen käytettävissä olevaan rahamäärään.

Lapsuudenkodista muuttamisen ja itsenäistymisen elämänvaihetta kuvasin orastavaksi aikuisuudeksi. Se on ikään kuin välivaihe, jolloin nuori ei ole enää teini, mutta ei vielä aikuinenkaan. Orastava aikuisuus on etsimisen, kokeilemisen ja epävarmuuden aikaa. Se on kasvamista kohti aikuisuutta, itsestä vastuun ottamista sekä itsenäisyyttä päätösten tekemisessä ja talousasioissa. Orastavan aikuisuuden elämänvaihe on nuorille emotionaalisesti vaativaa aikaa. Kokemansa taloudellisen hyväksikäytön vuoksi nuoret joutuvat luopumaan vanhempiensa tuesta ja turvasta matkallaan kohti aikuisuutta. Pärjäämisen ja itsenäisyyden korostaminen näkyi nuorten kokemuksissa, mikä toisaalta voi olla myös lähes kaikkia itsenäistyviä nuoria aikuisia yhdistävä piirre. Joka tapauksessa ajattelen vanhempien aiheuttaman velkaantumisen vaikuttaneen haastattelemiini nuoriin tavalla, joka on pakottanut heidät itsenäistymään nopealla tahdilla. Pikainen muutto, tai pahimmillaan häätö, lapsuudenkodista ei anna muita vaihtoehtoja kuin yrittää pärjätä.

Nuorten kokeman taloudellisen hyväksikäytön piirteet voivat täyttää erilaisten rikosten tunnusmerkistöjä. Siitä huolimatta nuoret eivät yhtä lukuun ottamatta olleet tehneet rikosilmoitusta vanhemmastaan. Lojaalius vanhempaa kohtaan sekä halu ymmärtää vanhemman tekoja lienevät yksiä selittäviä tekijöitä. Toisaalta useampi nuo-

rista kertoi, ettei tiennyt kuinka tilanteessa voisi ylipäänsä toimia. Osa oli pohtinut rikosilmoituksen tekemistä, mutta oli jostakin syytä luopunut ajatuksesta. He kokivat, ettei siihen ollut syytä tai toisesta tarvetta tai sen tekeminen tuntui pelottavalta. Vaikka nuorten kokema taloudellinen hyväksikäyttö olisi ollut rikos, en tietoisesti ole halunnut käyttää tutkimukseni nuorista nimitystä uhri, vaikkakin heidät voitaisiin nähdä ja tulkita olevan rikoksen uhreja. Nuoret kertoivat halustaan pärjätä itsenäisesti ja osa kuvasi itseään jopa selviytyjiksi, joten en koe uhriksi nimeämisen tuovan esiin heidän omaa kokemustaan ja näkemystään esiin (vrt. Laitinen 2010). Valitusta termistä huolimatta näillä nuorilla ja kaikilla taloudellista hyväksikäyttöä kokeneilla on oikeus saada kaikki mahdollinen apu ja tuki hyväksikäytöstä selviytymiseen.

Rikosilmoituksen tekemisen sijaan lähes kaikki nuoret yrittivät lyhentää vanhemman aiheuttamia velkoja itse. Yksi nuorista oli saanut haastatteluhetkeen mennessä kaikki velkansa maksettua. Muilla velattomuuteen oli vielä matkaa. Nuoret kokivat velkaantumisen heikentävän taloudellista tilannettaan, joten se asetti siten toimijuudelle taloudelliset rajat. Velkaantuminen aiheuttaa pahimmillaan taloudellisen tuen tarpeen ja voi johtaa toimeentulotukiasiakkuuteen. Heikko taloudellinen tilanne ja velkaantuminen ovat jopa riskejä ihmisen perusoikeuksien toteutumiseksi, esimerkiksi asunnon saamiselle. Suurin osa haastattelemistani nuorista oli menettänyt luottotietonsa maksamattomien laskujen vuoksi. Maksuhäiriömerkintä voi vaikuttaa muun muassa asumisen järjestymiseen tai opintolainan ja vakuutusten saamiseen. Lisäksi käytettävissä olevien tulojen pienuus kaventaa sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksia, sillä ne edellyttävät monesti mahdollisuutta ostaa tai kuluttaa. Esimerkiksi harrastukset, elokuva liput ja ulkona syöminen voivat olla velkaantuneelle nuorelle liian kalliita menoja.

Suurin osa nuorista koki taloudellisen hyväksikäytön ja velkaantumisen vaikuttaneen heidän psyykkiseen vointiinsa tai jaksamiseensa. Nuoret kertoivat masennustyyppisestä oireilusta, univaikeuksista, stressistä ja velkojen aiheuttamasta ahdistuksesta. Näin taloudellisen hyväksikäytön vuoksi toimijuudelle asettuivat psyykkiset rajat. Osalla koulunkäynti venyi velkojen aiheuttaman stressin ja ahdistuksen vuoksi ja jotkut nuorista oli joutunut jäämään sairauslomalle. Katkonaiset opiskelu- ja työurat voivat vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen esimerkiksi alhaisemman työeläkekertymän

vuoksi. Opiskelun ja työelämän katsoin kuuluvan sosiaalisen piiriin, jolloin taloudellinen hyväksikäyttö vaikutti toimijuuden sosiaaliseen ulottuvuuteen. Suhteet vanhempiin näyttäytyivät kokemuksissa ambivalentteina. Toisaalta tunteet vanhempaa kohtaan olivat negatiiviset, mutta silti yhteyden toivottiin rakentuvan tai anteeksi antamisen mahdollistuvan. Ääripäät rakastavasta suhtautumisesta totaaliseen pesäeron tekemiseen olivat kertomuksissa tunnistettavissa.

Koska olen tarkastellut nuorten kokemuksia suhteessa toimijuuteen, näen aiheelliseksi vielä palata Listerin (2004, 129-153) nelikenttään, joka koostui neljästä toimijuuden ulottuvuudesta: pärjääminen, kostaminen tai vastarinta, järjestäytyminen ja ulospääsy. Olen alla olevaan kuvioon koonnut huomioni siitä miten haastattelemieni nuorten kokemukset jakautuvat kyseisen jäsentelyn mukaan. Kuvion tarkoituksena on hahmottaa nuorten toimijuutta suhteessa taloudellisesta hyväksikäytöstä selviytymiseen ja itsenäistymiseen. Olen koonnut kuvion kaikkien tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemuksista, joten se kuvaa koko tutkimusaineiston toimijuuden ulottuvuuksia. Yksi nuori voi toteuttaa useampia ulottuvuuksia, sillä ne eivät rajaa pois toisiaan.

Pärjäämisen ulottuvuus kuvaa jokapäiväistä henkilökohtaista toimijuutta, jossa nuoren arjen valinnoilla on suurin painoarvo. Tämän ulottuvuuden toimijuuden tapoihin nuoret voivat itse vahvasti vaikuttaa. Ulospääsemisen ulottuvuudessa taas painottuu pitkän tähtäimen henkilökohtainen strateginen toimijuus. (Lister 2004, 129-153.) Olen liittänyt oikeuden päätöksen tämän ulottuvuuden alle siitä syystä, että näen sen ennen kaikkea velkaantumisen ulospääsynä vastarinnan jälkeen.

Kuvio 2. Tutkimukseni nuorten toimijuuden nelikenttä Ruth Listeriä (2004) mukaillen.

Kostaminen ja vastarinta kohdistuvat suurimmaksi osaksi ihmisen itsensä ulkopuolelle. Ne ovat luonteeltaan jopa poliittista vastarintaa (Lister 2004, 129-153). Tutkimukseni kontekstissa kostaminen ja vastarinta kohdistuvat tietoisesti tai tiedostamatta taloudelliseen hyväksikäyttäjään esimerkiksi rikosilmoituksen tekemisen muodossa. Kostamisen ja vastarinnan alle olen määritellyt kuuluvaksi velan tietoisesti hoitamatta jättämisen ja vapaaehtoisen työttömyyden. Molemmat ovat selviytymiskeinoja, mutta näen ne myös yhteiskunnalliseksi kannanotoksi. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ja mahdollisesti tunne siitä, ettei tule kuulluksi ja autetuksi, voivat saada nuoren luovuttamaan. Olen merkinnyt osallistumisen tutkimukseen yhdeksi vastarinnan muodoksi. Tämä ei suoraan noussut esiin haastatteluaineistosta, vaan osa nuorista kertoi haastattelun ulkopuolisissa keskusteluissa kokevansa aiheen tutkimisen ja esille nousemisen tärkeäksi, jonka vuoksi merkitsin tämän huomion sulkeisiin. Tutkimukseni aineistosta ei noussut esiin järjestäytymisen ulottuvuutta. Ajattelen Sanna Aaltosen (2012, 182) tapaan, että järjestäytyminen olisi edellyttänyt nuorten identi-

fioitumista taloudellisesti hyväksikäytetyiksi. Näin ei ollut, sillä se tarkentui tutkimukseni käsitteeksi vasta analyysin edetessä.

Tarve jatkotutkimukselle

Vanhempien aiheuttama velkaantuminen ja aikuisiin lapsiin kohdistuva taloudellisen hyväksikäyttö on tutkimuksellisesti melko kartoittamatonta aluetta. Aihe on noussut esiin sivujuonteena muutamissa suomalaisissa velkaantumista tai väkivaltaa koskevissa tutkimuksissa. Ylipäänsä taloudellinen väkivalta on tutkimuskohteena tuore ja sitä on lähinnä käsitelty parisuhdeväkivallan ja vanhusten kaltoinkohtelun näkökulmista. Lasten ja nuorten kokeman taloudellisen hyväksikäytön jatkotutkimuksen tarve on siis ilmeinen. Jotta voisimme ymmärtää ilmiön laajuutta, tulisi kartoittaa paljonko lasten taloudellista hyväksikäyttöä tapahtuu eri ikäryhmissä ja koko väestössä. Taloudellisen hyväksikäytön erilaisten variaatioiden ja seurausten näkökulmasta olisi tarkasteltava minkälaisia muotoja taloudellinen hyväksikäyttö on saanut. Jotta taloudellista hyväksikäyttöä kokeneet voisivat saada oikeudellista apua, on selvennettävä miten siihen suhtaudutaan juridisesta näkökulmasta ja mitkä ovat taloudellista hyväksikäyttöä kokeneen mahdollisuudet hakea oikeutta. Alaikäisenä velkaantumisen osalta jäin pohtimaan mahdollisuuksia reagoida tilanteeseen, joka on lapselle haitallinen ja uhkaa hänen perusoikeuksiaan. Olisiko esimerkiksi tarpeen arvioida lastensuojelun tarvetta etenkin, jos alaikäisenä velkaantuminen on jatkuvaa tai puhutaan suurista velkasummista. Minulle jäi epäselväksi ilmoittavatko esimerkiksi maistraatit lastensuojeluviranomaisille alaikäisistä velkaantuneista, jotta tilanteeseen voitaisiin viranomaisten toimesta puuttua ennen kuin edunvalvojan määrääminen olisi ajankohtaista.

Adams kumppaneineen (2008, 580) on luonut mittaristoa, jonka avulla naisiin kohdistuva taloudellisen hyväksikäytön seurauksia on mahdollista hahmottaa kattavasti. Heidän mukaansa laajempi ymmärrys taloudellisen hyväksikäytön seurauksista auttaa interventioiden suunnittelussa ja suuntaamisessa niin, että hyväksikäyttö kokeneiden yksilökohtaiset avuntarpeet tulevat huomioiduiksi. Samoin taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyvät vallankäytön osa-alueet ja nyanssit tulevat paremmin näkyviksi mit-

tariston myötä. Tämän tyyppinen arviointityökalu tai mittaristo olisi tarpeen myös muunlaista taloudellista hyväksikäyttöä kohdatessa. Ennen sellaisen luomista tarvitaan kuitenkin lisätietoa taloudellisen hyväksikäytön muodoista ja sen seurauksista hyväksikäyttöä kokeiden elämässä. Tässä tutkimuksessa tuli näkyviin kuuden itsenäistyvän nuoren kokemuksia vanhempien heihin kohdistamasta taloudellisesta hyväksikäytöstä. Lasten taloudellinen hyväksikäyttö voi kuitenkin kohdistua kaiken ikäisiin aikuisiin lapsiin yhtä lailla kuin taloudellinen väkivalta ja kaltoinkohtelu muutoinkin on kohdistunut eri ikäisiin.

Taloudellisesta hyväksikäytöstä tiedottaminen ja tietoisuuden lisääminen auttaa sitä kokeneita tunnistamaan tilanteensa ja hakeutumaan avun piiriin. On syytä kartoittaa miten vanhempiensa toimesta velkaantuneet tulevat sosiaalityön ammatillisissa käytännöissä tunnistetuiksi ja autetuiksi, ja minkälaista tukea he ylipäätään tarvitsisivat tilanteesta selviytyäkseen. Taloudellisen hyväksikäytön vaikutuksia nuorten tai muiden hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden elämään olisi tärkeää kartoittaa, jotta taloudellisesti hyväksikäytetyille nuorille pystytään tarjoamaan mahdollisimman oikeaa ja oikea-aikaista apua. Nuorten kokemuksissa taloudellisen hyväksikäytön seuraukset jakautuivat monille eri elämänalueille, jonka vuoksi he tarvitsisivat eri toimijoiden monialaisia ja moniammatillisia palveluita.

Koulutusta taloudellisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä tarvitaan tiedon ja osaamisen levittämiseksi. Nuoria auttavien tahojen ymmärrys taloudellisen hyväksikäytön muodoista ja seurauksista auttaa oikeiden palveluiden kartoittamisessa ja järjestämisessä. Ymmärrystä taloudellisesta hyväksikäytöstä tulee lisätä yksilötason ja palvelujärjestelmän ulkopuolellekin, jotta ilmiö osattaisiin tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tutkimuksen ja tiedotuksen avulla on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnallisella ja rakenteellisella tasolla, jotta taloudellisen hyväksikäytön seuraukset eivät muodostaisi kohtuuttomia esteitä itsenäistymiselle tai uhkaisi yksilön perusoikeuksia. (ks. Adams ym. 2008, 581; Postmus ym. 2016, 701.) Braniganin (2004, II) mukaan tutkittua tietoa tarvitaan, jotta lainsäädäntöä ja taloudellisen hyväksikäytön rikosoikeudellista määrittelyä voidaan kehittää.

Taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyviä pitkittäistutkimuksia ei toistaiseksi ole tehty, joten sen pitkäaikaisvaikutuksista ei tiedetä. Jotta taloudellisen hyväksikäytän seurauksia tai siihen saatavan avun vaikuttavuutta voidaan arvioida, tarvitaan pitkäkestoista tutkimusta (Adams 2008, 582). Samansuuntaisesti on selvittämättä jatkuvatko taloudellisen hyväksikäytön vaikutukset yli sukupolven tai millä tavoin taloudellisen hyväksikäytön kokeminen vaikuttaa omiin lapsiin ja kasvatuksellisiin valintoihin. Parisuhteissa tapahtuva taloudellinen väkivalta on mielletty sukupuolittuneeksi, mutta ei tiedetä itsenäistyvien nuorten taloudellinen hyväksikäyttö yhtäläillä sukupuolittunutta. Tutkimukseni valossa näin ei olisi, mutta aineistoni suppeuden vuoksi en voi sellaista päätelmää tehdä. Edellä mainittujen lisäksi on varmasti löydettävissä lukuisia muitakin tapoja lähestyä taloudellista hyväksikäyttöä. Sen vuoksi ilmiötä on tarpeen tutkia niin käytännön työmenetelmien kehittämistä kuin teoreettisempia pohdintojakin ajatellen.

Tutkimusmatkani

Koska kyseessä on opinnäytetyö, on luontevaa lopettaa tutkimukseni pohdintaluku ajatuksiini omasta oppimisprosessistani. Sen avulla lukija voi myös arvioida tutkimukseni luotettavuutta. Pyrin seuraavaksi avaamaan tutkimuksellista tietäni harhapolkuihin ja umpikujineen. Kaiken kaikkiaan tämän tutkimuksen tekeminen on kestänyt luvattoman kauan eli useita vuosia. Laskin, että työlläni on käytännössä ollut viisi eri ohjaavaa opettajaa, vaikkakaan en heidän kaikkien kanssa ole aktiivisesti työstänyt graduani.

Jälkikäteen on helppoa maalaila ajatuksia siitä, mitä olisi pitänyt tehdä toisin. Ensimmäkin ajankäytön suunnittelu, tai ylipäänsä ajan varaaminen gradutyöskentelylle, on ensiarvoisen tärkeää. Pro graduni kirjoitustyö pääsi kunnolla vauhtiin vasta, kun sain päivätyöstäni kolmen kuukauden mittaisen kirjoitusvapaan. Huomasin, että luovuus ja ajattelu todella vaativat aikaa ja tilaa, mitä minulla ei työviikkojen aikana ollut tarpeeksi. Toisaalta tämä lienee henkilökohtainen ominaisuus, sillä onhan moni tehnyt opinnäytetyönsä onnistuneesti työn ohessa. Minulta se ei onnistunut. Muistelen täysipäiväistä graduntekoa lämmöllä. Se oli minulle kuin syöksy tutkimuksen syvään pää-

tyyn siitäkkin huolimatta, että olen jo yhden pro gradu –tutkimuksen toteuttanut. Vasta tällä toisella kierroksella olen malttanut pysähtyä ajattelemaan ja refleктоimaan tutkimuksen tekoa. Olen matkallani yrittänyt ja erehtynyt, ja yrittänyt uudelleen. Olen pyrkinyt ammentamaan parhaani saamastani ohjauksesta ja silti pysyttelemään valitsemaani polulla ilmiön tarkastelussa.

Toinen ajan käyttöön liittyvä huomioni on, että olisin voinut aloittaa aineiston keruun aiemmin. Haastateltavien tavoittaminen osoittautui vaikeammaksi kuin olin kuvitellut. Tutkimuslupien myöntämisestä valmiisiin haastatteluihin kului aikaa noin yhden lukuvuoden verran. Olisin voinut etsiä haastateltavia laajemmalla alueella tai hyödyntää odottelu-aikaa kirjoittamiseen. Toisaalta minun olisi pitänyt jo ennen haastatteluita perehtyä tarkemmin fenomenologiseen tutkimukseen, jotta haastatteluni olisivat olleet paremmin linjassa valitsemani tutkimustavan kanssa. Avoimemmat haastattelut olisivat olleet oikeampi valinta suhteessa fenomenologiseen analyysiin. Toisaalta näen, että teemahaastattelurunko huomioimaan tutkimukseni kannalta olennaisia aiheita. Näin ei välttämättä olisi avoimissa haastatteluissa tapahtunut. Olen taipuvainen ajattelemaan, että teemahaastattelun runko antoi minulle aloittelevana tutkijana varmuutta haastattelutilanteiden toteuttamiseen, mikä puoltanee tätä valintaa. Lisäksi Perttula (1995) ja Kääriäinen (2008) käyttivät onnistuneesti teemahaastatteluita omien fenomenologisten tutkimustensa pohjalla, jonka vuoksi rohkenin valita fenomenologisen analyysimenetelmän.

Tutkimusprosessin ajan tunteeni ja ajatukseni ovat olleet melkoisessa vuoristoradassa, kuten monella muullakin opinnäytetyöntekijällä. Graduprosessini alku käynnistyi tahmeasti, sillä sen ensimmäiset vuodet olivat lähinnä orientoitumista ja tutkimussuunnitelman työstämistä. Hyvin ajateltu on puoliksi tehty, sanotaan. Tästä voisin tosin olla eri mieltä, kun katson tutkimusmatkaani taaksepäin. Valmiin tutkimussuunnitelman jälkeen lähdin liikkeelle suurin suunnitelmin ja odotin tutkimuksen etenevän vauhdilla vain huomatakseni jumittavani aineistonkeruuvaiheessa. Muutin tutkimussuunnitelmaani kirjaamiani tavoiteaikoja kerta toisensa jälkeen. Siltikin uhkuin itsevarmuutta ja ajattelin osaavani gradunteon tuosta vain kunhan saan aineistoni kerättyä. Mutta kun aineisto oli litteroitu, tulikin väsymys. Olin odottanut hetkeä, jolloin pääsisin kirjoittamisessa vauhtiin, koska tekstin tuottaminen on ollut minulle aina

mieluisia. Kuitenkin koko tuleva kirjoitusprosessi ja lähdeaineiston etsiminen tuntui valtavalla vuorelta edessäni. Tunsin itseni osaamattomaksi kirjallisuuden ja tiedon edessä.

Ahdistuksen tunteet ovat sittemmin olleet seuralaiseni koko kirjoitusprosessin ajan. Onneksi kuitenkin innostuin opiskeluvapaani aikana syventymään aiheeseeni ja pääsin kirjoitusflowhun, mikä kantoi minua tutkimuksellisen kiinnostukseni ja vastuuntunnon ohella koko tutkimusmatkani ajan. Vastuunotolla tarkoitan nimenomaan minulle tutkijana kuuluvaa vastuuta saattaa tämä pro gradu valmiiksi. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret ja minulle tutkimusluvan myöntäneet organisaatiot odottavat työni valmistumista. Aihe on tutkimuksellisesti arvokas ja lähes kartoittamaton. Velvollisuuteni ja oikeutenani on nostaa itsenäistyvien nuorten kokema taloudellinen hyväksikäyttö esiin.

Kompastelin tutkimusanalyysiä tehdessäni, koska yritin ensin soveltaa fenomenologista analyysiä. Tämä johti ainoastaan jaotteluun nuorten kokeman taloudellisen hyväksikäytön muodoista ja seurauksista. Jouduin siis palaamaan analyysissäni lähtöpiisteeseen ja aloittamaan sen uudelleen. Toisella kerralla noudatin Perttulan (1995) fenomenologisen erityistieteen metodologiaa tunnistamalla eri työvaiheiden alusta loppuun. Hermeneuttisuus taas on tutkimuksessani tulkinnan myötä. Olen toteuttanut tutkimukseni analyysin parhaan osaamiseni mukaan pyrkien samalla säilyttämään nuorten subjektiiviset kokemukset osana tutkimukseni tuloksia. Joku toinen olisi kuitenkin voinut päätyä samalla tutkimusaineistolla hyvin erilaiseen tulokseen.

”No juu, kyl tost hyvin tietää, et minkälais maailmas on. -- Kyl toi vähän semmonen on, et ei niinku jos oman lapsen nimeä menee pilaamaan ja... Ku siin on koko tulevaisuus niinku siinä laudalla, et mihin suuntaan se menee.”

Lähteet

- Aaltonen, Sanna (2012): Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Vehkalahti Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.): Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot – vuosikirja 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 180-191.
- Adams, Adrienne & Sullivan, Cris & Bybee, Deborah & Greeson, Megan (2008): Development of the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women* 14 (5), 563-588.
- Alastalo, Marja (2009): Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 57- 77.
- Alasuutari, Pertti (2011): Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Arnett, Jeffrey Jensen (2000): Emerging Adulthood. A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist* 55 (5), 469-480.
- Arnett, Jeffrey Jensen (2004): Emerging Adulthood. The Winding Road From the Late Teens Through the Twenties. Oxford University Press. Oxford.
- Barnes, Barry (2000): Understanding Agency. The Social Theory and Responsible Action. SAGE Publications. London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Branigan, Elizabeth (2004) His Money or Our Money? Financial Abuse of Women in Intimate Partner Relationships. A Report for the Coburg Brunswick Community Legal and Financial Counselling Centre Inc. http://csmc.org.au/wp-content/uploads/2014/05/Financial_Abuse.pdf. Luettu 12.9.2016.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007): Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari (2007a): 6-8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki, 32-46.
- Eskola, Jari (2007b): Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 159-183.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001): Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Jyväskylä, 24-42.
- Evans, Karen (2007): Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology* 42 (2), 85-93.
- Giddens, Anthony (1984a): Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. (suom. Pasi Andersson & Ilkka Heiskanen). Otava. Helsinki.
- Giddens, Anthony (1984b): The Constitution of Society. Polity Press. Cambridge.
- Giddens, Anthony (1990): The Consequences of Modernity. Polity Press. Cambridge.

- Gordon, Tuula (2005): Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meuman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.): Ihmistieteet tänään. Gaudeamus. Helsinki, 114-130.
- Gordon, Tuula (2006): Naistutkimus ja eettisyyden teoriat ja käytännöt. Teoksessa Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 241-257.
- Gordon, Tuula & Holland, Janet & Lahelma, Elina & Thomson, Rachel (2008): Young female citizens in education: emotions, resources and agency. *Pedagogy, Culture & Society* 16 (2), 177-191.
- Granfelt, Riitta (1998): Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Hovila, Maarit (2016): Alaikäinen ulosottovelallisenä – toimiiko edunvalvontaoikeudellinen suoja? *Janus* 24 (2), 139-155.
- Husso, Marita (2003): Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Husso, Marita & Virkki, Tuija (2008): Sukupuolittunut luottamus ja väkivalta parisuh-teissa. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet punta- rissa. Gaudeamus. Helsinki, 259-273.
- Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo (2002): Luottamus modernissa maailmassa. SoPhi. Jyväskylä.
- Judén-Tupakka, Soile (2000): Daya naisten maailman välittäjänä: kehitysyhteistyöpro- jektiin osallistuneita yläegyptiläisiä kyläkättilöitä koskeva tutkimus. Helsingin yli- opisto. Helsinki.
- Judén-Tupakka, Soile (2007): Askelia fenomenologiseen analyysiin. Fenomenologinen menetelmä empiirisessä tutkimuksessa. Teoksessa Syrjäläinen, Eija; Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (toim.): Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampe- re University Press. Tampere, 62-90.
- Juvonen, Tarja (2015): Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto, nuoriso- tutkimusseura. Helsinki.
- Kaittila, Anniina & Nyqvist, Leo (2014): Taloudellinen väkivalta parisuhteessa – Kirjal- lisuuskatsaus. *Janus* 22 (3) 2014, 262-178.
- Kelly, Liz (1988): *Surviving sexual violence*. Polity Press. Cambridge.
- Krok, Suvu (2009): Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampe- reen yliopisto. Tampere.
- Kuula, Arja (2006): Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 124-140.
- Kääriäinen, Aino (2008): Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- Laine, Timo (2007): Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 28-45.
- Laitinen, Merja (2004): Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007): Sensitiivisen haastattelututkimuksen eetti- set haasteet. *Janus* 15 (4), 316-332.
- Laki holhustoimesta (1.4.1999/442).
- Latomaa, Timo (2009): Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tietee- nä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus.

- Merkitys – Tulkinta – Ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 17-88.
- Lehtomaa, Merja (2009): Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – Tulkinta – Ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 163-194.
- Lindh, Jari (2013): Kuntoutus työn muutoksessa. Yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkoston rakenteistumiseen.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61780/Lindh_Jari_Acta_Electronica_126_Verkkoversio2bdfA.pdf?sequence=5. Luettu 1.10.2016.
- Lister, Ruth (2004): Poverty. Polity Press. Cambridge.
- Luoma, M.-L. & Koivusilta, M. & Lang, G. & Enzenhofer, E. & De Donder, L. & Verté, D. & Reingarde, J. & Tamutiene, I. & Ferreira-Alves, J. & Santos, A. J. & Penhale, B. (2011). Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women. Results of a Multi-cultural Survey in Austria, Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal (European Report of the AVOW Project). Finland: National Institute for Health and Welfare (THL).
- Luottotietolaki (11.5.2007/527).
- Länsineva, Pekka (2010): Pikaluottojen sääntely ja perusoikeudet. Lakimies 6/2010, 1054-1060.
- Majamaa, Karoliina (2014): The lack of parental help among adult children in Finland. Poznań University of Economic Review 14 (2), 5-29.
- Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati (2016): Nuorten aikuisten velat, velkaongelmat ja keinot talouden tasapainottamiseksi. Katsauksia 16/2016. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki.
- Mäkinen, Sanna (2015): Näköaloja toimijuuteen nuoruuden siirtymässä ja suunnatoissa. Teoksessa Kauppila, Päivi Annika & Silvonen, Jussi & Vanhalakka-Ruoho (toim.): Toimijuus, ohjaus ja elämäntilanne. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.
- Notko, Marianne (2011): Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Nuorisolaki (27.1.2006/72).
- Nyqvist, Leo (2001): Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Opas ikääntyneiden kaltoinkohtelusta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille (2005). Suomen vanhusten turvakotiyhdistys ry. <http://www.suvantory.fi/wp-content/uploads/Opas-kaltoinkohtelusta1.pdf>. Luettu 13.9.2016.
- Perttula, Juha (1995): Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Suomena fenomenologinen instituutti. Tampere.
- Perttula, Juha (2009): Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 115- 162.
- Piispa, Minna (2000): Modernisaation paradokseja. Nuorten naisten kokema parisuhdeväkivalta Suomessa. Naistutkimus (4) 2000, 4-18.
- Piispa, Minna (2004): Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokema parisuhdeväkivalta surveytutkimuksessa. Tilastokeskus. Helsinki.

- Piispa, Minna (2008): Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi: Paljastettu intiimi: sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106-128.
- Piskonen, Elina (2006): Helppoilla luotoilla umpikujaan - tutkimus kulutusluotoilla ylivelkaantuneista Takuu-Säätiön asiakkaista. Helsingin yliopisto/taloustieteen laitos. Selvityksiä nro 45. Helsinki.
- Pohjola, Anneli (2009): Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.): Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96. Helsinki, 21-40.
- Postmus, Judy L. & Plummer, Sara-Beth & McMahon, Sarah & Murshid, Shaanta N. & Kim, Mi Sung (2012a) Understanding Economic Abuse in the Lives of Survivors. *Journal of Interpersonal Violence* 27 (3), 411–430.
- Postmus, Judy L. & Huang, Chien-Chung & Mathisen Stylianou, Amanda (2012b): The Impact of Physical and Economic abuse on Maternal Mental health and Parenting. *Children and Youth Services Review* 34 (9), 1922–1928.
- Postmus, Judy L. & Plummer, Sara-Beth & Stylianou, Amanda M. (2016): Measuring Economic Abuse in the Lives of Survivors: Revisiting the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women* 22 (6), 692-703.
- Pulkkinen, Simo (2010): Husserlin fenomenologinen menetelmä. Teoksessa Miittinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.): Fenomenologian ydinkysymyksiä. Gaudeamus. Helsinki, 25-44.
- Ragusa, Angela T. (2013): Rural Australian Women's Legal Help Seeking for Intimate Partner Violence: Women Intimate Partner Violence Victim Survivors' Perceptions of Criminal Justice Support Services. *Journal of Interpersonal Violence* 28 (4), 685–717.
- Raitanen, Marko (2001): Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot –vuosikirja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 97-108.
- Rantala, Kati (2012). Vippikierteen muotokuva. *Verkkokatsauksia* 24/2012. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152578/Verkko24_Ran%C2%ADtala%C2%AD_2012.pdf?sequence=2. Luettu 24.9.2016.
- Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2010): Luotosta luottoon. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (1), 19-33.
- Rikoslaki (19.12.1889/39).
- Rolin, Kristina (2006): Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 108-123.
- Ronkainen, Suvi (1999): Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Gaudeamus. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi (2008): Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 388-401.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2009): Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastatteu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 22-56.

- Seith, Corinna (2001): *Security Matters: Domestic Violence and Public Social Services. Violence Against Women* 7 (7), 799–820.
- Stylianou Mathisen, Amanda & Postmus, Judy L. & McMahon, Sarah (2013): *Measuring Abusive Behaviours: Is Economic Abuse a Unique Form of Abuse?* *Journal of Interpersonal Violence* 28 (16), 3186-3204.
<http://journals.sagepub.com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0886260513496904>. Luettu 14.2.2107.
- Sussman, Steve & Arnett, Jeffrey Jensen (2014): *Developmental Period Facilitative of the Addictions. Evaluation & the Health Professions* 37 (2), 147-155.
- Syrjäjä, Leena & Estola, Eila & Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena 2006: *Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 181-202.*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: *Ikääntyneet naiset vaikenevat kokemastaan väkivallasta.*
https://www.thl.fi/documents/10531/104655/AVOW_nettiversio_suomi.pdf.
 Luettu 14.9.2016.
- Thomson, Rachel & Bell, Robert & Holland, Janet & Henderson Sheila & McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue (2002): *Critical Moments: Choice, Chance and Opportunity in Young People's Narratives of Transition. Sociology* 36 (2), 335-354. Ulosottokaari (15.6.2007/705).
- Ulvinen, Veli-Matti (2014): *Syrjäytymisen ja hyvinvoinnin kokemuksen tutkimuksesta. Teoksessa Koivisto, Kaisa; Kukkola, Jani; Latomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (toim.): Kokemuksen tutkimus IV: annan kokemukselle mahdollisuuden. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 91-111.*
- Virkki, Tuija (2004): *Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Atena Kustannus. Jyväskylä*
- Virtanen, Juha (2006): *Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp. Helsinki, 149-213.*
- Väyrynen, Sanna (2007): *Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa. Lapin yliopisto. Rovaniemi.*
- Wendt, Sarah & Bagshaw, Dale & Zannettino, Lana & Adams, Valerie (2015): *Financial abuse of older people: A case study. International Social Work* 58 (2), 287–296.
- Wilber, Kathleen H. & Reynolds, Sandra L. (1996): *Introducing a Framework for Defining Financial Abuse of the Elderly. Journal of Elder Abuse & Neglect* 8 (2), 61–80.
- Wilcox, Paula (2000): *Lone Motherhood: the Impact on Living Standards of Leaving Violent Relationship. Social Policy & Administration* 34 (2), 176–190.
- World Health Organization / INPEA (2002): *Missing Voices: Views of Older Persons on Elder Abuse. World Health Organization. Geneva.*
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67371/1/WHO_NMH_VIP_02.1.pdf.
 Luettu 15.9.2016.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991).
- Ylinen, Satu & Rissanen, Sari (2005): *Sosiaalityö ja kaltoinkohdeltu vanhus. Gerontologia* 19 (2), 57-64.

Liitteet

Liite 1: haastattelukutsu

Hei!

Teen pro gradu –tutkimusta Lapin yliopistolle nuorten kokemuksista omien vanhempiensa aiheuttamasta velkaantumisesta.

Tutkimusaineiston kerään haastattelemalla 18-28-vuotiaita nuoria aikuisia, joille on syntynyt vanhempien aiheuttamaa velkaa. Etsin haastateltavaksi nuoria, joiden *velat ovat syntyneet vanhempien toimesta nuorten ollessa alaikäisiä* (esim. postimyynti- tai nettiostokset, lehtitilaukset, maksamattomat laskut) tai hetki *täysi-ikäistymisen jälkeen*. Olennaisinta on, että velkaantuminen on tapahtunut nuoren siitä tietämättä tai ymmärtämättä tilannetta. Haastattelut voidaan toteuttaa kasvotusten tai puhelinhaastatteluna.

Tutkimuksen avulla tuotetaan tietoa vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kokemuksista ja seurauksista itsenäistyvälle nuorelle. Velkaantuminen, maksuhäiriömerkinnät ja ulosotto vaikeuttavat itsenäistyvän nuoren elämää, sillä ne voivat muun muassa estää asunnon, opintolainan tai kotivakuutuksen saamisen. Velkaantumisen kokemuksen lisäksi tavoitteenani on kuvata velkaantuneiden nuorten taustaa ja vanhemmilta saatavan tuen tai sen puuttumisen näkymistä nuoren elämässä.

Tutkimus on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö. Pro gradun tekoa ohjaa VTT Tarja Juvonen. Haastateltavien henkilötiedot pidetään salassa ja haastatteluaineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Haastatteluaineisto tuhoetaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Yksittäisiä haastateltavia ei voi tunnistaa valmiista tutkimuksesta.

Voit olla yhteydessä suoraan minuun haastattelusta sopimiseksi tai välittää yhteystietosi minulle työntekijäsi kautta. Toivon yhteydenottoa **xx.xx.xxxx** mennessä. Otathan yhteyttä alla olevaan sähköpostiosoitteeseen mikäli haluat kysyä lisätietoja tutkimuksesta.

Ystävällisin terveisin,

Pauliina Pitkäjärvi
Lapin yliopiston opiskelija
ppitkaja@ulapland.fi tai
pauliina.pitkajarvi@ulapland.fi

Liite 2: tiedote henkilökunnalle

Hyvä vastaanottaja,

Teen pro gradu –tutkimusta Lapin yliopistolle nuorten kokemuksista omien vanhempiensa aiheuttamasta velkaantumisesta.

Tutkimusaineiston kerään haastattelemalla 18-28-vuotiaita nuoria aikuisia, joille on syntynyt vanhempien aiheuttamaa velkaa. Etsin haastateltavaksi nuoria, joiden *velat ovat syntyneet vanhempien toimesta nuorten ollessa alaikäisiä* (esim. postimyynti- tai nettiostokset, lehtitilaukset, maksamattomat laskut) tai *juuri täysi-ikäistymisen jälkeen*. Olennaisinta on, että velkaantuminen on tapahtunut nuoren siitä tietämättä tai ymmärtämättä tilannetta. Haastattelut voidaan toteuttaa kasvotusten tai puhelinhaastatteluna.

Tutkimuksen avulla tuotetaan tietoa vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kokemuksista ja seurauksista itsenäistyvälle nuorelle. Velkaantumisen kokemuksen lisäksi tavoitteenani on kuvata velkaantuneiden nuorten taustaa ja vanhemmilta saatavan tuen tai sen puuttumisen näkymistä nuoren elämässä.

Tutkimus on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö. Pro gradun tekoa ohjaa VTT Tarja Juvonen. Haastateltavien henkilötiedot pidetään salassa ja haastatteluaineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Aineisto tuhotaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Yksittäisiä haastateltavia ei voi tunnistaa valmiista tutkimuksesta.

Etsin yhteensä 8-10 haastateltavaa ja pyrin tavoittamaan heitä pääkaupunkiseudun eri toimijoiden avulla sekä sosiaalisen median kautta. Toivoisinkin nyt apuasi haastateltavien tavoittamiseksi. Mikäli sinulla on kohderyhmään kuuluvia asiakkaita, pyytäisin sinua ystävällisesti antamaan tutkimuksen heille tiedoksi **xx.xx.xxxx** mennessä. Voit välittää haastatteluun suostuneiden nuoren yhteystiedot heidän luvallaan minulle tai pyytää nuorta olemaan suoraan minuun yhteydessä sähköpostitse. Sovin haastatteluajan tarkemmin suoraan nuoren kanssa. Tutkimukseen osallistuvat nuoret saavat vainpalkaksi leffalipun.

Mikäli sinulla on kysyttävää tutkimukseen liittyen, olethan minuun yhteydessä alla olevaan sähköpostiosoitteeseen.

Suurkiitokset avustasi!

Ystävällisin terveisin,
Pauliina Pitkäjärvi
Lapin yliopiston opiskelija
ppitkaja@ulapland.fi tai pauliina.pitkajarvi@ulapland.fi

Liite 3: haastattelukutsu keskustelupalstoille

Hei!

Oletko sinä 18-28-vuotias nuori aikuinen, jolla on tai on ollut vanhempien aiheuttamaa velkaa?

Teen pro gradu –tutkimusta Lapin yliopistolle nuorten kokemuksista omien vanhempiensa aiheuttamasta velkaantumisesta. Etsin haastateltavaksi 18-28-vuotiaita nuoria, joille on syntynyt velkaa joko alaikäisinä (esim. postimyynti- tai nettiostokset, lehtitilaukset, maksamattomat laskut) tai muutamia vuosia täysi-ikäistymisen jälkeen. Olen naisinta on, että velkaantuminen on tapahtunut vanhempien toimesta nuoren siitä tietämättä tai ymmärtämättä tilannetta.

Tutkimuksen avulla tuotetaan tietoa vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kokemuksista ja seurauksista itsenäistyvälle nuorelle. Velkaantuminen, maksuhäiriömerkinät ja ulosotto vaikeuttavat itsenäistyvän nuoren elämää, sillä ne voivat muun muassa estää asunnon, opintolainan tai kotivakuutuksen saamisen. Velkaantumisen kokemuksen lisäksi tavoitteenani on kuvata velkaantuneiden nuorten taustaa ja vanhemmilta saatavaa tukea.

Tutkimus on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö. Haastattelut nauhoitetaan. Haastateltavien henkilötiedot pidetään salassa ja haastatteluaineistoa käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Kerätty aineisto tuhoetaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Yksittäisiä haastateltavia ei voi tunnistaa valmiista tutkimuksesta.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen tai sinulla on lisäkysymyksiä, oletahan minuun yhteydessä sähköpostitse alla olevaan osoitteeseen. Toivon yhteydenottoa xx.xx.xxxx mennessä. Haastattelut voidaan toteuttaa kasvotusten tai puhelinhaastatteluna. Voit halutessasi myös kirjoittaa minulle kokemuksistasi.

Toivon, ettei keskustelupalstalla jaeta arkaluontoisia ja henkilökohtaisia tietoja.

Ystävällisin terveisin,
Pauliina Pitkälä
Lapin yliopiston opiskelija
KTM, yht.yo
ppitkaja@ulapland.fi tai pauliina.pitkajarvi@ulapland.fi

Liite 4: haastattelukutsu sosiaaliseen mediaan

Hei!

Teen pro gradu –tutkimusta Lapin yliopistolle nuorten kokemuksista omien vanhempiensa aiheuttamasta velkaantumisesta.

Etsin haastateltavaksi 18-28-vuotiaita nuoria, joille on syntynyt vanhempien aiheuttamaa velkaa joko alaikäisenä tai muutamia vuosia täysi-ikäistymisen jälkeen (esim. postimyynti- tai nettiostokset, lehtitilaukset, maksamattomat laskut, lainat). Olennaisinta on, että velkaantuminen on tapahtunut vanhempien toimesta nuoren siitä tietämättä tai ymmärtämättä tilannetta. Haastattelut voidaan toteuttaa kasvotusten pk-seudulla tai puhelinhaastatteluna.

Tutkimuksen avulla on tarkoitus tuottaa tietoa vanhempien aiheuttaman velkaantumisen kokemuksista ja seurauksista itsenäistyvälle nuorelle. Lisäksi tavoitteenani on kuvata velkaantuneiden nuorten taustoja sekä vanhemmilta saatavaa tukea tai sen puuttumista nuorten elämässä. Tutkimus on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö. Tutkimushaastattelut nauhoitetaan. Kerätty aineisto tuhotaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Haastateltavien henkilötiedot pidetään salassa ja haastatteluaineistoa käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Yksittäisiä haastateltavia ei voi tunnistaa valmiista pro gradu -tutkimuksesta.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen tai sinulla on aiheeseen liittyviä lisäkysymyksiä, olethan minuun yhteydessä alla olevaan sähköpostiosoitteeseen 29.2.2016 mennessä. Toivon, ettei tässä viestiketjussa jaeta arkaluontoista ja henkilökohtaista tietoa, vaan että yhteydenotot tapahtuisivat sähköpostitse. Haastattelukutsua saa jakaa.

Kiittäen,

Pauliina Pitkälampi

KTM, yht.yo

Email: ppitkaja@ulapland.fi tai pauliina.pitkajarvi@ulapland.fi

Liite 5: Teemahaastattelun runko

Kokemuksia vanhempien aiheuttamasta (alaikäisenä) velkaantumisesta

Kuka olet?

Keitä perheeseesi kuuluu?

Lapsuus

- **Keitä lapsuudenperheeseesi kuului? Oliko sinulla muita tärkeitä ihmisiä? Millaiset olivat suhteet vanhempiin ja muihin perheenjäseniin?** Lapsuudenperheen kuvaus, miten nuori koki lapsuudenperheensä, miten kuvailee elämää kotona, suhteet vanhempiin ja sisaruksiin, muut tärkeät ihmiset.
- **Miten kuvailisit kotia ja kodin ilmapiiriä? Oliko kotona turvallista?** Arki, viikonloput, juhlat. Perheen pärjääminen muilta osin kuin taloudellisesti.
- **Kehen turvauduit lapsuudessa? Pystyitkö kertomaan vanhemmille ongelmista? Luotitko aikuisiin?** Lapsuuden verkostot, vanhemmilta saatu tuki, muu mahdollinen tuki lapsuudessa.
- **Miten kuvailisit lapsuudenkodin rahatilannetta? Mihin rahaa käytettiin ja jouduttiinko jostain säästämään?** Ruoka, vaatteet, harrastukset, matkailu. Perheen taloudellinen tilanne nuoren silmin.

Velka, reaktiot ja tunteet velkatilanteen selvityksessä

- **Miten sait tietää vanhempien aiheuttamista veloista? Miten ja milloin velat ovat syntyneet? Miten vanhemmat ja muut ympärillä olevat ihmiset reagoivat tilanteeseen?** Velkatilanteen ymmärtäminen, miten tilanne tuli nuoren tietoon, miten perhe reagoi
- **Mitä ajattelit ja tunsit, kun sait tietää veloista? Nimeä tunteita, reaktioita.** Nuoren tunteet ja ajatukset velkatilanteen selvittyä
- **Kerroitko tilanteesta jollekin? Haitko apua, mistä? Koetko saaneesi apua?** Hakiko nuori apua, mitä tapahtui
- **Millaisia vaikutuksia velkaantumisella ajattelet olleen ja olevan elämääsi?** Miten vanhempien aiheuttama velkaantuminen on vaikuttanut nuoren elämään itsenäistymisen jälkeen. Materiaaliset (asunto, vakuutus, luottotiedot yms) ja psyykkiset.

- **Miten velkaantuminen on vaikuttanut sinun ja vanhempiesi väliseen suhteeseen? Sisarukset? Nykyinen parisuhde, perhe?** Välit omiin vanhempiin ja sisaruksiin, muihin läheisiin

- **Koetko saaneesi vanhemmiltasi tukea, kun olet muuttanut pois kotoa? Kun olet itsenäistymässä? Millaista tukea?** Vanhemmilta saatu tuki itsenäistymisessä. Taloudellinen, muu tuki.

Nykytilanne

- **Millaisena näet elämäsi nyt? Miten velkaantuminen vaikuttaa tällä hetkellä? Onko velkaa vielä maksettavana?** Miten nuori kuvailee velkaantumisen vaikutuksia nykyhetkeen.

- **Minkälaisia suunnitelmia sinulla on velkatilanteen parantamiseksi?**

- **Miten kuvailisit itseäsi suhteessa kokemaasi velkaantumiseen/vanhempiin/sisaruksiin/kavereihin/nuoriin? Kuvaile taloudellista/elämäntilannettasi suhteessa kavereihisi tai ikätovereihisi. Miten kuvaisit asemaasi yhteiskunnassa?** Kokeeko nuori köyhyyden, syrjäytymisen ja eriarvoisuuden/huono-osaisuuden, selviytymisen, toiveikkuuden tunteita

- **Miten koet vanhempien aiheuttaman velkaantumisen vaikuttaneen sinuun? Mitä ajattelet nyt vanhemmistasi tai muista ihmisistä, jotka tiesivät tilanteestasi?** Mitä nuori ajattelee tällä hetkellä vanhempiensa aiheuttamista veloista ja vanhemmista

- **Miten näet kokemuksiesi vaikuttavan elämääsi tulevaisuudessa? Millaisena näet tulevaisuutesi?** Miten tilanne nuoren ajatuksissa vaikuttaa omaan elämään tulevaisuudessa (itse, omat vanhemmat, omat lapset/perhe, oma rahankäyttö)

Liite 6: suostumuslomake

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISEEN

Vanhempien aiheuttama alaikäisenä velkaantuminen

Minua on pyydetty osallistumaan Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelijan Pauliina Pitkäljärven tekemään pro gradu –tutkimukseen, joka käsittelee vanhempien aiheuttamaa velkaantumista. Olen saanut kirjallista ja suullista tietoa tutkimuksesta sekä mahdollisuuden esittää tutkijalle lisäkysymyksiä.

Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimuksen tekijä sitoutuu tuhoamaan haastatteluaineiston, tallenteet ja muun materiaalin haastattelujen analysoinnin jälkeen. Tutkimuksen ja sen tulosten esittelyn yhteydessä ei missään vaiheessa tule ilmi haastateltavien henkilöllisyys, paikkakunta tai mikään tunnistettavuuteen liittyvä tekijä. Saatuihin tietoihin nähden tutkimuksen tekijä noudattaa salassapitosäännöksiä.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus kieltäytyä osallistumasta tai perua suostumukseni milloin tahansa syytä esittämättä eikä se vaikuta asiakassuhteeseeni.

Tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta haastateltavalle kustannuksia. Valmis tutkimus lähetetään haastatteluihin osallistuneille sähköisesti.

Päiväys ___/___ XXXX

Suostun osallistumaan tutkimukseen:

Suostumuksen vastaanottaja:

Allekirjoitus

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Nimen selvennys

Syntymäaika

Sähköpostiosoite,
jos haluat valmiin tutkimuksen itsellesi

Liite 7: tunteisiin liitetyt merkitykset

- Ulosmittaus turhauttavaa, koska säästännyt pitkään. Paha olo, pettymys ja viha ovat päällimmäisiä tunteita, kun velat selviävät. (1)
- Velkatilanne stressaa ja ahdistaa. Pelko velkaantumisen vaikutuksista loppuelämään. Taloudellinen epävarmuus velkojen vuoksi. Äiti ei ota vastuuta nuorelle tekemästään velasta. (1)
- Viha johtunut siitä, että äiti salasi velat eikä hakenut apua. Halu ymmärtää äidin tekoja.
- Hyvän näkeminen omassa elämässä tärkeää, positiivisuus. Tyytyväisyys velkatilanteen selviämiseen, koska velat on maksettu. Mahdollisten uusien tuntemattomien laskujen saaminen mietityttää edelleen. (1)
- Tulevaisuus pelottaa, kun luottotiedot ovat menneet. (2)
- Taloudellinen hyväksikäyttö vaikuttaa mielialaan ja pahentaa masennusoireilua. Aktiivisuus ja omatoimisuus vähenee, kodin ulkopuolella liikkuminen vaikeutuu. (2)
- Lapsuudenkodissa asuminen ahdistaa, jonka vuoksi tarve muuttaa pois kasvaa. Muutto sisaruksen luokse. (2)
- Taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyy vihan ja kiukun tunteita äitiä kohtaan. Johtaa muuttoon pois lapsuudenkodista. (3)
- Taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyy hylätyksi tulemisen tunne ja stressi. Äiti on välinpitämätön veloista, puolustelee tekoa eikä suostu keskustelemaan siitä. (3)
- Turhautuminen ja viha olleet tilanteeseen liittyviä tunteita. Maksumuistutukset lisäävät negatiivisia tunteita, vaikka kaiken kaikkiaan tilanteesta on päästy henkisesti yli eikä enää ole suuttumusta. Pyrkimys olla ajattelematta velkoja, jotta ei väsy. (3)
- Velkaantumisen selviäminen maksumuistutuksista on järkytys. Pankkitunnuksia käytetty salaa. Luottotiedot menevät velkojen vuoksi. (4)
- Velat hirvittävät. (4)
- Velat tulevat ilmi maksumuistutuksista, jotka löytyvät yllättäen. Kirjeet ihmetyttävät. (5)
- Vihan tunne isää kohtaan, kun velat tulevat ilmi. Velkaantuminen on painolasti, sillä joutuu kärsimään isän teoista. (5)
- Pettymys siitä, että isä toiminut selän takana tehdessään velkaa. Isä uskottelee maksaneensa laskut. Uskoo isän väärentäneen allekirjoituksen. (5)
- Velkojen selvittely turhauttaa. Velkojat eivät usko tapahtunutta ilman oikeuden päätöstä, mikä suuttuttaa ja vihastuttaa. Kokee, ettei tule kuulluksi eikä pysty vaikuttamaan velkatilanteeseen. Tuntee epäoikeudenmukaisuuden tunteita, koska velat eivät ole itse aiheutettuja. (5)
- Velkojen selvittely ja tuleva oikeudenkäynti isää vastaan vihastuttaa. Rikosprosessin hitaus pettymys. (5)
- Velkaantuminen vaikuttanut mielialaa alentavasti. Laskut väsyttävät. (5)
- Velkojen pohtiminen aiheuttanut univaikeuksia. (5)
- Viha, turhautuminen ja stressi päällimmäisiä tunteita. Liikunta auttaa stressiin ja ahdistukseen. (5)
- Säästöjen menettäminen taloudellisen hyväksikäytön seurauksena harmittaa. Isä pyytää usein lainaamaan rahaa, mutta ei aina maksa takaisin. (6)
- Taloudellinen hyväksikäyttö harmittaa ja suuttuttaa. Velat menevät ulosottoon. Velkatilanteen selvityksessä ei tiedä mitä voisi tehdä eikä jaksaa toimia. (6)
- Pakottaminen tuntuu hirveältä. (6)